

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATINDA MEKTUP-ŞİİR TÜRÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HALİL ERTEN

İSTANBUL 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATINDA MEKTUP-ŞİİR TÜRÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HALİL ERTEN

TEZ DANIŞMANI:
PROF. DR. BÂKİ ASİLTÜRK

İSTANBUL 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖN SÖZ	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT	X
GİRİŞ	1
MEKTUP	4
Mektubun Tarihî Gelişimi	5
1. BÖLÜM: TASNİF	12
1.1 Mektup Formuyla Yazılmış Şiirlerin Tasnifi	12
1.2 Manzum (Şiir/Koşuk Biçiminde) Mektup	16
1.3 Mektup İmgesi ve Çağrışımından Yararlanan Şiirler	17
1.4 Kurgu-Mektuplar	17
1.5 Mektup-Şiirler	18
2. BÖLÜM: MEKTUP ANLATIM TEKNİĞİ	19
2.1 Mektup Anlatım Tekniği İçerik Unsurları	19
2.1.1 İletim	19
2.1.2 Haberleşme	19
2.1.3 Biyografi/Otobiyografi	20
2.1.4 Üslup	20
2.1.5 Gönderici ve Alıcı	21
2.1.6 Mektup Yazım Süreci	21
2.2 Mektup Anlatım Tekniği Biçim Unsurları	22
3. BÖLÜM: MANZUM (ŞİİR/KOŞUK BİÇİMİNDE) MEKTUP ÖRNEKLERİ ve İNCELEMELERİ	24
(Menemenlîzâde Mehmet Tahir) Üstad-ı Muhterem Ekrem Bey Efendi Hazretlerinedir* (1866)	24
(Orhan Seyfi Orhon) Abdülhak Hamid'e Mektup (1941)	25
(Nâzım Hikmet) Mahkûm Melahat'ın Mektubu (1939-1947)	28
(Nâzım Hikmet) Yağan Telgraflar yahut Halide Edip'in Mektubu (1939-1941)	29
(Nâzım Hikmet) Nurettin Eşfak'ın Bir Mektubu (1939-1941)	35
(Nâzım Hikmet) Metristepe'den Telgraf (1939-1941)	42
4. BÖLÜM: MEKTUP İMGESİ ve ÇAĞRIŞIMINDAN YARARLANAN ŞİİR ÖRNEKLERİ ve İNCELEMELERİ	44
(Nebizade Ahmet Nazım) Mektup (1884/1885)	44
(Bedri Rahmi Eyüboğlu) Üçüncü Mektup (1941)	45

(Bedri Rahmi Eyüboğlu) Beşinci Mektup (1941)	46
(İhsan Hınçer) Mehmetten Mektup (1943)	47
(Arif Nihat Asya) Mektup (1945)	48
(Melih Cevdet Anday) Ölmüş Bir Arkadaştan Mektup (1946)	48
(Baki Süha Ediboğlu) Eski Mektup (1947)	49
(Attilâ İlhan) Mektup (1948)	50
(Yahya Kemal Beyatlı) Eski Mektup	51
5. BÖLÜM: KURGU-MEKTUP ÖRNEKLERİ ve İNCELEMESİ	53
(Namık Kemal) Ahibbâsından Bir Zâta Mektup (1866)	53
(Faik Esad) Bir Mektup (1894)	54
(Tahsin Nahid) Bir Mektup Parçası (1904/1905)	55
(Namık Ekrem) Canan'a Bir Mektup (1908)	56
(Namık Ekrem) İkinci Mektup (1908)	57
(Namık Ekrem) Nezihe'den Gelen İkinci Mektup (1908)	58
(Aka Gündüz) Ana Mektupları (1915)	59
(Fazıl Ahmet Aykaç) Mektup (1919)	59
(Halil Nihat Boztepe) Yanık Halil'den Telgraf (1919)	60
(Nâzım Hikmet) Bir Prenses İçin Mektup (1920)	61
(Faik Ali Ozansoy) Şâir-i A'zama Mektup (1922)	62
(Arif Nihat Asya) Mektup (1921/1922)	63
(Necip Fazıl Kısakürek) Anneme Mektup (1924)	64
(Necmettin Halil Onan) Köyden Mektup (1927)	65
(Necmettin Halil Onan) Köyden İkinci Mektup (1927)	66
(Mehmet Akif Ersoy) Bir Arîza (1933)	67
(Mehmet Akif Ersoy) İkinci Arîza (1933)	68
(Rıza Tevfik Bölükbaşı) Müsta'cel Bir Mektup (1934)	69
(Ercüment Beza Lav) Köroğlu'ndan Memiş'e Mektup (1934)	71
(Nâzım Hikmet) Taranta-Babu'ya Mektuplar (1935)	74
(Nâzım Hikmet) Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları (1938)	81
(Nâzım Hikmet) Çankırı Hapishanesinden Mektuplar (1940)	84
(Ercüment Beza Lav) Mektup (1940)	90
(Ercüment Beza Lav) Bir Mektup (1940)	90
(Ercüment Beza Lav) Ölüye Mektup (1940)	91
(Nâzım Hikmet) Kemal Tahir'e Mektup (1941)	92
(Orhan Seyfi Orhon) Sevgiliye Mektup (1941)	94
(Muvaaffak Sami Onat) Son Mektup (1941)	95

(Bedri Rahmi Eyüboğlu) Birinci Mektup (1941)	96
(Bedri Rahmi Eyüboğlu) İkinci Mektup (1941)	99
(Bedri Rahmi Eyüboğlu) Dördüncü Mektup (1941)	100
(Baki Süha Ediboğlu) Anneme Mektup (1942)	101
(Şükrü Enis Regü) Sevgiliye Mektup (1943)	102
(Şükrü Enis Regü) Cevapsız Kalan Mektuplar'dan	102
(İsmet Bozdağ) Yaşamak Felaketinden Kurtuluş (1943)	103
(Sabahattin Tahsin Teoman) Mektup (1943)	105
(Şinasi Özden) Anama Mektuplar (1943)	106
(Celâl Sılay) Mektup (1943)	107
(Hamit Macit Selekler) Bir Mektup (1944)	108
(Ömer Faruk Toprak) Kâzım'a Mektup (1945)	109
(Mahmut Kuru) Mektup (1946)	110
(Cahit Sıtkı Tarancı) Kıtadan Mektup (1947)	111
(Sabih Şendil) Mektup (1948)	113
(Rauf Tanır) Son Mektup (1948)	114
(İbrahim Tarık Çakmak) Sılaya Mektup (1948)	115
(Nâzım Hikmet) Üstad'a Telgraf (1950)	116
(Nâzım Hikmet) Halil'in Mektubu (1939-1947)	117
(Nâzım Hikmet) Ayşe'nin Numaralandırılmamış Birinci Mektubu (1939-1947)	118
6. BÖLÜM: MEKTUP-ŞİİR ÖRNEKLERİ ve İNCELEMELERİ	123
(Tepedenlizâde Hüseyin Kâmil) Latîfe-âmîz Bir Mektup (1885)	123
(İsmail Safa) Bir Mektup (1910)	124
(Mehmet Ali Bahaeddin) Kabl'El İnkılâbdan Evvel Yemen'den Gelen Bir Mektup ve Bade'l İnkılâb Yazılan Cevabı (1910)	126
(İsmail Safa) Vezinli Kâfiyesiz Bir Mektup (1912)	129
(Halit Fahri Ozansoy) Bayram Mektubu (1915)	130
(Aka Gündüz) Ana Mektupları (1915)	132
(Aka Gündüz) Ana Mektupları (1915)	134
(Halil Nihat Boztepe) Ma'ârif Nâzırına Mektûb (1919)	137
(Halil Nihat Boztepe) Celâl Sâhir'e Mektub (1919)	140
(İbrahim Alâettin Gövsa) Siperden Mektup (1926)	142
(Ercümen Behzad Lav) Yırtık Mektup Parçaları (1931)	143
(Nâzım Hikmet) Benerci'den Aldığım Mektuptur (1932)	147
(Nâzım Hikmet) Karıma Birinci Mektup (1933)	150
(Nâzım Hikmet) Karıma Mektup (1935)	155

(Nâzım Hikmet) Ayşe'nin Numaralandırılmamış İkinci Mektubu (1943).....	157
(Nâzım Hikmet) Ayşe'nin Mektupları	159
(A. Kadir) Mektup (1943).....	205
(Rıfat Ilgaz) Kara Dayıya Mektup (1944).....	208
(Sabri Çağlayan) Düvele mektüp (1946).....	211
(Reşat Cemal Emek) Cepheden Mektuplar (1949).....	214
(Kemâlettin Kâmi Kamu) İzmir Yollarında (1949).....	217
SONUÇ	221
Kaynakça	232

ÖN SÖZ

Mektup yazının icadı sonrası insanlar tarafından bir iletişim aracı olarak icat edilmiştir. Okuma, yazma bilen insan sayısının az olması, yazı yazılacak materyale ulaşımın zorluğu, insanların mesafe açısından birbirine yakın olacak şekilde yaşam tarzları ve uzak mesafelerin arasındaki yollarda bulunan tehlikeler nedeniyle mektup uzun bir süre gelişimini yavaş bir şekilde sürdürmüştür.

Yunan şehir devletlerinde mektubun iletişim aracı olarak kullanılması ve sözlü olarak iletilme imkânı olmayan fikirlerin mektup aracılığıyla hem gerçek muhataplar hem de bu mektuplara daha sonra erişecek okurlar için kullanılması, mektubun gelişmesini hızlandırmıştır. Roma imparatorluğunun, başkent ile bu şehirden uzak şehirler arasında yol ve posta sistemi kurması hem bir iletişim aracı olan mektubun kullanımını kolaylaştırmış hem de mektup türünün ilk adımlarının atılmasını sağlamıştır. Cicero, Horatius ve Ovidius gibi yazarlar mektup formunu kullanarak eserler yazmışlar ve kendilerinden sonra gelecek olan Seneca gibi önemli kişilere örnek olmuşlardır.

Mektubun bir iletişim aracı olarak kullanımı insanlar tarafından artar ve devam ederken mektup türü de gelişimine devam etmiştir. 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Avrupa’da mektup türünün temelleri güçlendirecek örnekleri verilmeye ve mektup türünün özellikleri bu örneklerde gözlenmeye başlanmıştır. 18. yüzyıla kadar devam eden bu dönemde mektup türünde kullanılan dilin sadeleştiği ve mektup türünde eser veren yazarların retorik katı kurallarını aşarak mektuplarını yazdıkları gözlemlenebilir.

18. yüzyıl mektubun, bir tür olarak kendisini edebiyat içerisinde özel bir yere tamamen yerleştirdiği ve altın çağını yaşadığı bir dönem olmuştur. 18. yüzyılda Avrupa düşün ve edebiyatında Romantizm akımının etkisiyle “insan” merkeze alınmıştır. Bu durum insanın iç dünyasına güvenli bir şekilde yer verdiği mektubu ve sade, anlaşılabilir mektup dilini ön plana taşımıştır. Mektup retorik katı kurallarından tamamen arınarak insan düşüncelerinin ve ruhunun rahatça ele alınabildiği bir tür olmuştur. Bu dönem mektup türünde örnek veren yazarlar açık saçık şakalar, ağır alaylar, çocuksu ifadeler ve gündelik ifadelere eserlerinde yer vermişlerdir.

Yazıyı kullanan bütün insan topluluklarının, milletlerin iletişim aracı olarak mektubu kullandığını haliyle de Türklerin de mektubu iletişim aracı olarak göçebe yaşamlarında ve yerleşik hayatlarında, Orta Asya’daki ve Anadolu’daki yaşamlarında kullandıklarını söyleyebiliriz. Ancak gerek Türklerin kendi edebiyatları olan Halk edebiyatı gerekse de Arap orijinli olan Divan edebiyatının şiire ve manzuma (şiir biçimine) dayalı edebiyatlar olması Türk edebiyatında mektup türünün oluşmasını uzun süre için engellemiştir.

Divan edebiyatı içerisinde “inşa” olarak adlandırılan süslü, ağır bir dil ile yazılan ve şiir söylemine yakın olan düz yazı ürünleri içerisinde mektup formunda yazılmış eserler mevcuttur. Ancak mektup türünün özelliklerini göz önüne alarak bu eserlerin mektup türü içerisinde değerlendirilebileceğini söyleyemeyiz. Divan ve Halk edebiyatının şiir türlerinde mektubun ve mektup formunun farklı düzeylerde kullanımı mevcuttur. Bu kullanımların isimlendirme ve sınıflandırması konusunda araştırmacıların

farklı görüşleri mevcuttur. Çalışma içerisinde bu görüşlerin bazılarına değinilse de çalışmanın kapsamı dışına çıkmamak amacıyla bir eleştiri ve öneride bulunulmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla Batılılaşma girişiminden kısa bir süre sonra Türk edebiyatında da bir Batılılaşma süreci başlamıştır. Bu süreç ile Modern Türk edebiyatı doğmuştur. Bu dönemde yer alan ve Modern Türk edebiyatının doğuşunda yer alan şairler Divan edebiyatından etkilenmiş kişilerdir. Bu yazar ve şairler başta Türk edebiyatı bünyesinde bulunmayan ve/veya geri planda kalan düz yazı türlerinin Avrupa edebiyatından alınarak Modern Türk edebiyatına kazandırılmasını sağlamışlardır.

Osmanlı'nın Batılılaşma döneminde meydana gelen sürgünler ve savaşlar ile mektup hem entelektüel kesim hem de halk arasında önemli bir noktaya gelmiştir. Entelektüel kesim gerek sürgünleri sebebiyle gerekse de mektup formunun faydalarını görerek fikir ve sanat yazıları için mektup formundan yararlanmışlardır. Bu dönemde gerçek anlamıyla, iletişim aracı olarak yazılan mektuplar ve sadece form olarak mektubu tercih eden gazete ve dergilerde yayınlanan mektuplar mektup türünün Modern Türk edebiyatındaki ilk adımlarını oluşturur.

Türk edebiyatının Batılılaşma sürecinde olduğu bu dönemde şairler de Batı şiirinden biçim ve içerik açısından etkilenmektedirler. Öncelikle Batı şiirinden içerik unsurlarını alan şairler daha sonrasında Batı edebiyatının biçimlerini de Modern Türk şiirinde kullanmaya başlamışlardır. Bu dönemde mektup imgesi ve çağrışımının, mektup biçiminin ve mektup anlatım tekniğinin şiirlerde kullanılmaya başlandığı görülebilir.

Ülkemizde mektup ile ilgili yapılan ilk derli toplu çalışma görece geç denebilecek bir tarih olan 1964 yılında yayınlanan Tercüme dergisinin Mektup Özel Sayısıdır. Bu sayıda Türk edebiyatında mektubu ele alan Fevziye Abdullah Tansel "Manzum Mektuplar" başlığı altında mektup imge ve çağrışımından yararlanan şiirler, manzum mektuplar, kurgu-mektuplar ve mektup anlatım tekniğini kullanan şiirlerden örnekler vererek bunları inceler. Sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda da F. Abdullah Tansel'e bir itirazda bulunulmayıp "Manzum Mektup" yeterli ve tek bir başlık olarak kullanılmaya devam edilmiştir.

Çalışmada öncelikle araştırmacılar tarafından mektup-şiir ile aynı anlamda olduğu iddia edilen "Manzum Mektup" ifadesinin anlamına ve kapsamına itiraz edilmiştir. Manzum mektup başlığı altında günümüze kadar incelenen ve sınıflandırılan metinler incelendiğinde ortada bir başlık altında toplanması mümkün olmayan derecede farklı türlerde metinler olduğu görülmüştür. Çalışmada bu metinler "Manzum (Şiir/Koşuk Biçiminde) Mektup", "Mektup İmgesi ve Çağrışımından Yararlanan Şiirler", "Kurgu-Mektuplar" ve "Mektup-Şiirler" başlıklarıyla yeniden sınıflandırılmıştır.

Yapılan literatür taramasında, tek bir başlık altında sınıflandırılan metinlerin sınıflandırılmasında sadece metinlerin başlıklarında yer alan "mektup" ifadesinin kriter olarak göz önüne alındığı görülmüştür. Bir metnin türünün belirlenmesinde tek ve yeterli kriterin başlığı olması mümkün değildir. Bu nedenle sınıflandırılan şiirlerin incelemesine geçilmeden önce sınıflandırma kriterleri başlıklar altında anlatılmıştır. Bir şiirin mektup-şiir türü içerisinde yer alıp almayacağının tespiti için kullanılabilecek olan mektup anlatım tekniği unsurları tespit edilmiştir. "Mektup anlatım tekniği" ifadesi her ne kadar

önceden yapılmış çalışmalarda geçse de şiir türü için uygulanabilir bir tanımı mevcut değildir. Bu nedenle çalışma içerisinde mektup anlatım tekniğinin içerik ve biçim unsurları tanıtılmıştır.

Çalışmada son olarak Modern Türk şiirinin doğuşundan 1950 tarihine kadar basılmış şiir kitaplarında yer alan -çalışmamıza kadar kullanılagelmiş olan “başlığı dikkate alma” kriteri ile “manzum mektup”, “mektup-şiir” kabul edilebilecek- tespit edilen bütün metinler yeniden sınıflandırılarak incelenmiştir. Metinler alıntılanırken okura fikir verebilecek şekilde kısaltılmıştır. Mektup-şiir başlığı altında incelenen şiirler alıntılanırken mektup anlatım tekniği unsurlarının gözlemlenebilmesine dikkat edilmiştir.

Çalışmamızda, önceki çalışmalarda ön kabul kaynaklı araştırmacılar tarafından tekrarlanan sınıflandırma ve isimlendirme hatası bilimsel bir şekilde düzeltilmeye ve bilimsel metotlar kullanılarak Modern Türk şiirinde mektup-şiir türü bütün yönleriyle incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma sırasında fikirleri ve yardımları için arkadaşlarım Sevgi Uçak ve Ezgi Kınalı’ya; lisans, yüksek lisans ve tez yazım sürecinde desteğini ve yardımlarını daima hissettiğim hocam Prof. Dr. Mehmet Güneş’e; lisans ve yüksek lisansta dersleri ile Türk şiirini anlayabilmemi sağlayan, tezin yazım sürecinde şüpheye düşüğümde daima kendisine başvurabildiğim, rehberliğini ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım ve hocam Prof. Dr. Bâki Asiltürk’e teşekkürlerimi sunarım.

Halil Erten

2023

ÖZET

Mektup yazının icadı sonrası mesafeler arası iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Tarihi süreç içerisinde bu özelliğini korurken bir yandan da edebiyatın estetik amaçlı ve sanatçılar tarafından üretilen bir türü haline gelmiştir. Bu tür kendine ait özellikleri ve ustaları ile, düz yazı edebiyatının ön planda olduğu milletlerin edebiyatında gelişimini sürdürmüştür. Avrupa’da Romantizmin etkisi ile mektup edebiyatı kendisi ile sınırlı kalmayarak diğer edebi türleri de etkilemeye başlamıştır. Bu etkinin sonucu olarak mektup-şiir olarak adlandırılan bir şiir alt türü ortaya çıkmıştır.

Modern Türk şiirinin doğuşundan itibaren Avrupa edebiyatını örnek ve rehber alan şairler mektup-şiir türü içerisinde örnekler vermeye başlamıştır. Bu örneklerin birçoğu “mektup-şiir” ifadesi ve türünden habersiz şairler tarafından yazılmıştır. Türün Türk edebiyatı içerisinde isimlendirilmesi, sınıflandırılması ve çerçevesinin çizilmesi daha sonra bu örnekleri inceleyen araştırmacıların görevi olmuştur. Ancak ilk olarak 1964 yılında araştırmacılar tarafından ele alınan mektup-şiir türü için açık ve kapsayıcı bir sınıflandırma yapılmamıştır.

Bu çalışmamız için literatür tarandığında mektup şiir ilişkisi ve mektup-şiir türü konularının araştırmacılar tarafından ayrıştırılmadığı görülmüştür. Mektup-şiir ifadesinin mektup ile ilişkili şiirler, manzum mektuplar ve mektup başlıklı şiirin tamamını kapsayacak şekilde kullanıldığı gözlenmiştir. Örneklere de bakılarak bu durumun yarattığı epistemik karmaşa sorunu fark edilmektedir.

Bu sorunu ortadan kaldırmak için başlıklarında mektup ifadesini barındırdığı ve/veya mektup ile ilişkili olduğu için mektup-şiir ve/veya literatürde mektup-şiir ifadesi ile aynı anlamda kabul edilen manzum mektup olarak tanımlanan şiirler yeni bir tasnif ile sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma sonucunda ortaya çıkan mektup-şiir haricinde bulunan mektup ile ilişkili şiir ve şiir biçimindeki metinlerin tanımı yapılarak çerçeveleri belirtilmiş ve mektup-şiir türü ile aralarındaki farklar ortaya konulmuştur.

Literatür taraması sırasında her ne kadar “mektup anlatım tekniği” ifadesine rast gelinse de bu ifadenin özellikle şiir ve mektup-şiir nezdinde bir tanımlamasının ve özelliklerinin belirtilmesinin olmadığı gözlenmiştir. Bu nedenle mektup-şiir türünü mektup ile ilişkili şiirlerden ayıran en temel unsur olan mektup anlatım tekniğinin özellikleri tespit edilmiştir.

Tezin son kısmında çalışmamızın öncesinde literatürde mektup-şiiir türü içerisinde değerlendirilmiş ve bu tür içerisinde değerlendirilebilecek olan şiiirler tespit edilip yeni sınıflandırmamız neticesinde mektup türü ile olan ilişkileri ve mektup-şiiir sınıflandırmamıza göre kronolojik olarak incelenmişlerdir. Bu incelemelerde mektup-şiiir sınıflandırmamız dışında kalan şiiirler özellikle mektup-şiiir türüne ve mektup anlatım tekniğine uzaklık, yakınlık durumlarına göre ele alınmıştır. Mektup-şiiir türü içerisinde yer aldığı tespit edilen şiiirlerin barındırdığı mektup anlatım tekniği unsurları ve bu unsurları kullanımış biçimleri irdelenmiştir. Sonuç olarak çalışma 1839'dan 1950 yılına kadar basılmış şiiir kitaplarındaki mektup ile ilişkili şiiirler ve mektup-şiiirleri barındırmasıyla bir antoloji niteliği kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şiiir, Mektup, Mektup-Şiiir, Mektup Anlatım Tekniği

ABSTRACT

The letter was used as a means of communication across distances after the invention of writing. While maintaining this characteristic in the historical process, it has also become a genre of literature produced by artists for aesthetic purposes. With its own characteristics and masters, this genre has continued its development in the literature of nations where prose literature is at the forefront. With the influence of Romanticism in Europe, epistolary literature was not limited to itself and began to influence other literary genres. As a result of this influence, a sub-genre of poetry called letter-poetry emerged.

Since the birth of modern Turkish poetry, poets who took European literature as an example and guide started to give examples within the letter-poetry genre. Many of these examples were written by poets who were unaware of the term "letter-poetry" and its genre. The naming, classification and framing of the genre in Turkish literature later became the task of researchers who examined these examples. However, a clear and inclusive classification was not made for the letter-poetry genre, which was first discussed by researchers in 1964.

When the literature was reviewed for this study, it was seen that the subjects of letter-poetry relationship and letter-poetry genre were not differentiated by the researchers. It has been observed that the term letter-poetry is used to cover all poems related to letters, poetic letters and poems titled as letters. By looking at the examples, the problem of epistemic confusion created by this situation is recognized.

In order to eliminate this problem, poems defined as letter-poetry because they contain the expression letter in their titles and/or because they are related to letters and/or poems defined as verse letters, which are accepted in the same sense as the expression letter-poetry in the literature, have been classified with a new classification. As a result of this classification, the texts in the form of poems and poetry related to letters other than letter-poetry were defined, their frameworks were specified and the differences between them and the letter-poetry genre were revealed.

During the literature review, although the expression "letter narrative technique" was encountered, it was observed that there was no definition and specification of the characteristics of this expression, especially in poetry and letter-poetry. For this reason, the characteristics of the letter narrative technique, which is the most basic element that distinguishes the letter-poetry genre from letter-related poems, have been determined.

In the last part of the thesis, the poems that were evaluated within the letter-poem genre in the literature before our study and that can be evaluated within this genre were identified and examined chronologically according to their relationship with the letter genre and our letter-poem classification as a result of our new classification. In these examinations, the poems outside our letter-poem classification were examined especially according to their distance and closeness to the letter-poem genre and the letter narrative technique. The elements of the letter narrative technique and the way they use these elements were analyzed in the poems that were determined to be included in the letter-poem genre. As a result, the study has gained the quality of an ontology with the poems and letter-poems related to the letter in the poetry books published between 1839 and 1950.

Keywords: Poetry, Letter, Letter-Poetry, Epistolary Narrative Technique

GİRİŞ

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti yönetiminde ve sosyal hayatında Batılılaşmaya yönelik değişim yaşanmaya başlanmıştır. Bu değişimin etkisiyle ve devamı olarak Türk edebiyatında Batılılaşma 1860 yılından itibaren başlamıştır. Bu tarihe kadar Türk şiiri, Divan edebiyatı ve Halk edebiyatı olmak üzere iki kol üzerinden ilerlemiştir. Hem Halk edebiyatı hem de Divan edebiyatı esnetilme imkânları olmayan ve yok sayılamayan kurallar ile çevrilidir. Kurallar şiir türlerinin içerik ve biçimlerinin belirli kalıpları olmasını sağlamıştır. Bu durum şiir yazmakta olan şairlerin tercih ettikleri türlere göre içerik ve biçim tercihinde bulunmalarını sağlamasının yanı sıra hem okurların hem de araştırmacıların şiirlerin türlerini belirlemesi ve sınıflandırma yapmasını kolaylaştırmıştır.

Tanzimat Fermanı sonrası doğup gelişimini sağlayan Modern Türk şiiri bu değişim ve dönüşüm sürecini iki yol üzerinden devam ettirmiştir: Divan edebiyatı şiir türlerinin içerik ve biçim kalıplarını kırmak ve Batı şiirinden içerik ve biçim unsurlarını almak. Bu süreçte Batı edebiyatı ile etkileşim içerisine sadece şiir türü girmemiştir, Türk edebiyatında önceden var olmayan roman ve mektup gibi türler kendilerine Türk edebiyatında yer buldukları gibi var olan ancak ön planda olmayan hikâye gibi türler de etkilenmiş ve gelişim gösterip ön plana çıkmaya başlamışlardır.

Modern Türk edebiyatının doğuş döneminde yer alan yazar ve şairler Divan edebiyatından etkilenmiş hatta Divan edebiyatı örnekleri olan eserler üretmişlerdir. Bu durum yazar ve şairlerin fikren Divan edebiyatından uzaklaşsalar da pratikte eser üretirken Divan edebiyatı etkisi altında kalmalarına sebep olmuştur. Yazar ve şairler Divan edebiyatını tamamen terk ederek yeni bir edebiyat oluşturma ile Batı edebiyatını örnek alarak yenileştirme fikri arasında kalırlar.

Edebiyatın nasıl bir değişim ve gelişim göstermesi konusunda fikir karmaşası yaşanan bu dönemde üretilen eserlere de bu fikir karmaşası yansır. Türk edebiyatında Tanzimat Fermanına kadar örneği bulunmayan roman ve tiyatro türlerinde eserler veren yazarlar hem acemilik hem de edebiyat anlayışlarındaki Divan edebiyatı etkisi ile türlerin Batı edebiyatında yer alan örneklerinden etkilenerek Divan edebiyatı özellikleri barındıran eserler verirler. Sonrasında bu eserlerin tespiti ve sınıflandırılmasını yapan araştırmacılar eserlerin Batı edebiyatındaki örneklerini taklit başarısı, tür özelliklerini

barındırması ve yazarların niyetlerini gözetmişlerdir ancak bu durum sınıflandırma ve tespitlerde kesin, ortak bir kanı oluşmasını sağlamamıştır.

Batı edebiyatından etkilenme ve Batı'dan alınan öğelerin kullanımı şiir türü içerisinde daha karmaşık bir süreç oluşturmuştur. Bu süreçte şairlerin Türk şiirinin yönelimi konusundaki görüşleri Batı şiirinden etkilenmelerini etkilemiştir. Şairlerin biçimsel olarak, üslup açısından veya içerik unsurlarını kullanma konusunda Batı şiirinden etkilenme düzeyinde değişiklikler görülmektedir. Bu durum şiirlerin Divan edebiyatı örneği mi olduğu yoksa Modern Türk şiirinin ilk iptidai örnekleri mi olduğu konusunda araştırmacıları ayrıştırırken aynı zamanda şiirlerin sınıflandırılması ve türlerinin tespitini zorlaştırmıştır.

Türk şiirinin Batılaşma süreci ile Divan edebiyatından ayrılarak Modern Türk şiirine dönüşüm süreci ilerledikçe gerek eserlerin yazıldığı dönemde kaleme alınan eleştiri ve inceleme metinlerinde gerekse daha sonra araştırmacıların çalışmalarında tespit ve sınıflandırılmaları daha kolay bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Yapılan bu tür tespitleri ve sınıflandırılmalarında metinlerin ortak özellikleri ile işlevleri bir rehber olarak kullanılmıştır. Divan edebiyatında olduğu gibi biçim ve içerik unsurlarını belirleyen katı kurallar Modern Türk şiirinde olmasa da önceden yazılan örnekler dikkate alınarak, bu şiirlerde yer alan özellikleri farklı düzeylerde barındıran şiirler sınıflandırılmıştır.

Akademik çalışmalar, şiir tanıtımları ve şairlerin özel mektuplarına bakıldığında aynı anlama gelecek bir şekilde aynı metinler için “manzum mektup” ve “mektup şiir” ifadeleri kullanıldığı görülebilmektedir. Bu çalışmalarda manzum mektup ve mektup şiir ifadelerinin neden aynı anlama sahip olduğu belirtilmemektedir. Ayrıca manzum mektup ve mektup şiir olarak adlandırılan bu şiir türünün özelliklerinin neler olduğu, şiirleri bu tür içerisinde değerlendirirken nelerin gözetilmesi gerektiği belirtilmemiştir. Gerek akademik çalışmalar gerekse de şairlerin yazışmalarında bahsettiğimiz ifadeler ile yer alan metinlerin ortak noktalarının başlıklarında “mektup” ifadesini veya mektup alttürlerinin isimlerini barındırmak olduğu görmekteyiz.

Bir şiir türünün sınıflandırmasında ve şiirlerinin türlerinin tespitinde şiir başlıklarının yegâne ve temel ölçek kabul edilmesi doğru değildir. Modern Türk şiirinde başlığında mektup ve/veya mektup alt türü isimlerini barındıran şiirlere bakıldığında bütün bu şiirlerin tek bir tür kabul edilemeyeceği açıkça görülür. Varlığı dile getirilen

mektup-şiiir türünün tespiti ve sınıflandırılmasının yapılabilmesi için bu türün özelliklerinin ortaya konulması gerekmektedir. Modern Türk Şiirinde Mektup-Şiir Türü başlıklı çalışmamızın ana amacı bu türün ayırt edici karakteristik özelliklerini tespit edip değerlendirmektir.

Mektup-şiiir türünün özelliklerinin tespiti sonrası şiiir metinleri incelenerek bu özelliklere örneklendirilecektir. Bilimsel çalışmalarda ve eleştiri metinlerinde manzum mektup ve mektup şiiir ifadesi ile tek bir tür altında değerlendirilmiş şiiirlerin yanı sıra önceden bahsi literatürde geçmeyen eserlere de çalışmada değinilecektir. Başlığında mektup ve/veya mektup alttürü isimlerini barındıran şiiirlerden sadece mektup-şiiir tasnifimiz altında yer alan şiiirlere değinilmeyip diğier şiiirler de mektup ile olan ilişkilerine göre değerlendirip tasnif edilecektir. Bu değerlendirme ve tasnifte çalışmanın ana konusundan uzaklaşmamak amacıyla şiiirlerin mektup ve mektup türü ile ilişkisi sınıflandırmanın çerçevesi çizilecek düzeyde incelenecektir.

Tanzimat Fermanı'nın ilanı ve ilan edildiğı 1839 yılı Modern Türk Edebiyatı'nın doğup geliştiğı tarih olarak kabul edilmiştir. Ancak Türk şiiirinde yenileşme hareketleri bu tarihte başlamadığı gibi bu tarih itibariyle hemen modern Türk şiiiri örnekleri de verilmemiştir, eski Türk şiiiri örneklerinde eserler yazılmaya devam edilmiştir. Tez kapsamında 1839'dan itibaren yazılmış şiiir kitapları taranırken kitapların modern Türk şiiiri içerisinde yer alıp almadığına dikkat edilmiş ve bu sınır içerisine giren kitaplar taranmıştır. Başlangıç noktası 1839 yılı olan çalışmanın diğier sınırı da 1950 olarak belirlenmiş, 1950 yılında basılan şiiir kitapları da dahil edilmiştir. 1839'dan 1950'ye kadar yayınlanmış şiiir kitapları içerisinde mektup veya mektup alttürleri isimlerine sahip şiiirler ele alınıp incelenmiştir. Bu durum manzum mektup, kurgu mektup ve mektup-şiiir sınıflandırmamız içerisinde yer alan şiiirlerin başlığında "mektup" veya mektup türü isimlerinin yer alması gerektiğı anlamına gelmez.

Şiiirlerini gazete ve dergilerde yayımlamasına, bu şiiirler insanları ve diğier şairleri etkilemesine ve Türk şiiirinde önemli bir yer tutmasına rağmen şahsi nedenlerle şiiirleri toplu halde yayımlatmayan Yahya Kemal'in 1950 yılı öncesi yazdığı şiiirleri de tez kapsamında taranmıştır. Ayrıca Nâzım Hikmet Ran siyasi mahkûmiyeti sonrası şiiirlerini ancak Türkiye'den ayrıldıktan sonra yayımlayabilmiştir. Nâzım Hikmet'in vefatı sonrası şiiirleri parça parça Türkiye'de de yayımlanmaya başlanmıştır. Bu şiiirlerden 1950'ye kadar yazılmış, okuyucular ve şairler arasında okunmuş ve Türk şiiirini etkilemiş ancak basılamamış şiiirler de tezin kapsamına dahil edilmiştir. Kemalettin Kamu'nun 1950

tarihinden önce yazıp yayınladığı ancak ölümü sonrası bir kitap içerisinde yayınlanabilen, okurların zihninde yer almasının yanı sıra araştırmacıların da çalışmalarında çokça değindikleri İzmir Yollarında -Son Mektup- şiir çalışmaya dahil edilmiştir.

İncelenen şiirler ilk defa yer aldıkları kitapların tarihine göre kronolojik olarak sıralanmıştır. Arap kökenli Osmanlı harflerinden modern Türk alfabesine yapılan çeviriler, dipnot ile aksi belirtilmediği durumlarda, tarafımızca yapılmıştır.

MEKTUP

“Mektup” Arapça “yazmak” anlamına gelen “ktb” kökünden türetilmiş bir kelimedir, kelime anlamı olarak “yazılan şey” demektir.¹ Tarihi süreç içerisinde yaygın olarak başka yerde bulunan bir kimseye haber ulaştırmak, hâl hatır sormak, istek bildirmek vb. bir maksatla elden yahut posta aracılığı ile gönderilen yazılı kâğıt anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Türkçede mektubun yanı sıra Farsçadan alınan ve “mektup” anlamına gelen “nâme” de bir ek olarak kullanılarak mektubun alt türleri adlandırılır. Latince mektup anlamına gelen “litterea” harf, el yazısı anlamına gelen “littera” kelimesiyle ilişkilidir. Fransızca “lettre” ve İngilizce “letter” kelimeleri mektup anlamına gelirken bu kelimelerin diğer anlamı da “harf” dir. Almanca mektup demek olan “Brief” ise nakletmek, götürmek anlamına gelen “bringen” fiilinden türemiştir. Farklı dillerdeki bu adlandırmalar mektubun iki temel ve önemli noktasını ortaya koyar; yazılı olma ve ileti özelliği taşıma. Mektup yazının icadı sonrası bir iletişim aracı olarak tarih sahnesine çıkmıştır. “Günümüze ulaşan en eski mektuplar, milâttan önce II. binyılın başlarında Kayseri yakınlarındaki Kültepe ile (Kaniş-Kârum) Mezopotamya’daki Asur şehri arasında karşılıklı gönderilen, çivi yazısıyla kilden tabletler üzerine yazılmış ve yine kilden zarflar içine konularak metni ve zarfı mühürlenmiş mektuplardır.”² Günümüzde “mektup” bir edebi tür ve anlatım tekniği olarak yer alsa da tarih içerisinde edebi tür haline gelmesi zaman almıştır. Başlangıçta resmi ve özel mektuplar olmak üzere sadece iletişimi sağlama amacıyla kullanılmıştır. Bu mektuplar edebi bir eser özelliği taşımamakla birlikte yazıldıklarını dönemin sosyal hayatını anlatmaları ve tanıklık yapmış kişilerce kaleme alınmaları ile tarihi belge nitelikleri taşımaktadırlar. Bu

¹ Nebi Bozkurt, “MEKTUP”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mektup#1> [Erişim tarihi: 01.01.2023]

² Age.

mektupların barındırdığı sade dil ve dolaysız anlatım özellikleri daha sonra mektup türünde de görülecektir.

Mektubun Tarihî Gelişimi

Mektubun gelişiminde ana özelliklerinden biri olan “ileti” işlevi önemli bir yer tutar. Birbirinden bağımsız şehir devletlerinden oluşan Yunan medeniyetinde mektup gelişmez çünkü bu şehir devletleri arası sürekli bir iletişim ihtiyacı duyulmamıştır, kâğıt ve mürekkebe ulaşımın günümüzdeki kadar kolay ve ucuz olmadığı bu çağda da kısa mesafeler ve ufak mesajlar için doğrudan sözlü iletişim amaçlı insanlar kullanılmıştır. Yunan medeniyetine karşılık daha büyük bir coğrafyada ve siyasi birlik altındaki Roma’da mektup hızla ve önemli bir biçimde gelişmiştir. Akdeniz’de egemenlik yürüten Romalılar başkent Roma ile her türlü konu ile ilgili iletişimlerini sağlamak için mektubu kullanmışlardır. Bu mektuplar gezginler aracılığı ile iletilmiştir. Augustus yönetimi sırasında posta sistemi kurulmaya başlanmış, eyaletler ile başkent Roma arasında ana yollar üstünde posta sistemi düzenlenmiştir. Roma’da yaşanan gelişmelerle birlikte bu medeniyetten mektup türünde öneme sahip birçok yazar çıkmıştır. Bu isimlerden en önde gelenlerden Cicero (M.Ö. 106-43) dur. Cicero’nun yazdığı mektuplar kitap şeklinde şu başlıklar altında toplanmıştır:

Atticus’a (16 Kitap)

Yakınlarıma (16 Kitap)

Brutus’a (2 Kitap)

Kardeşim Quintus’a (2 Kitap)

Cicero ile aynı yüzyılda yaşamış ozanlar Horatius’un (M. Ö. 65-8) iki kitaptan oluşan Mektupları ve Ovidius’un (M.Ö. 43- M.S.17) *Karadenizden Mektuplar* adlı yapıtı koşuk biçiminde yazılmıştır. M.S. 1. Yüzyılda Seneca (4-65) Lucillus’a aktöre üzerine mektuplar adlı yapıtını, Genç Plinus (62-113) *Mektuplar* adlı yapıtını ve 122 mektuptan oluşan *Traianus’la Plinius’un Yazışması* adlı yapıtı bu dönemin ürünleridir. Roma

döneminde mektup türüne olan ilgi M.S. 4. Yüzyıla kadar sürmüş ve mektup türünün ilk ve büyük temelleri atılmıştır.³

Bir iletişim aracı olarak resmi ve özel mektuplar yıllarca yazılmaya devam etmiş bazı istisnai mektup türü örnekleri verilmiş olsa da mektup türü altın çağını Avrupa da 18. yüzyılda yaşamıştır. İlk ve orta çağda mektupların çoğu retoriğin belirlediği kurallar çerçevesinde biçim ve üslupta yazılmıştır. Okuma yazmayı bilen insan sayısının azlığı da bu durumun değişmesine engel olmuştur, İngiliz edebiyatında mektup türünün ilk örneği olarak 15. yüzyılda yazılan *Poston Lettres* kabul edilir. Aile içi mektuplardan oluşan bu mektuplar retoriğin koyduğu kuralları aşarak yazılmışlardır. İngiliz edebiyatında bir edebiyatçıdan günümüze ulaşan mektup türü örneği olarak da Thomas More'un (1478-1535) Londra Kulesi'nde tutsak iken bir kömür parçası ile yazarak kızına yolladığı mektuptur. Alman edebiyatında 16. yüzyılda yalın bir dil kullanılmasına karşın mektup türünde ağır süslü bir dil kullanılmıştır bu durum 17. yüzyılda Fransızca etkisiyle daha da artmış ve mektup türünde dil doğal anlatımdan uzak bir noktaya doğru kaymıştır. Fransız edebiyatında da 16. yüzyıldan itibaren mektup türünde edebi değeri önemli mektup örnekleri görülmeye başlanır bu mektuplarda Paris'teki salon hayatından soylu kadınların düşünce, edebiyat, sanat ve politika hakkındaki fikirleri görülebilir. Fransız edebiyatında mektup denilince akla gelen sembol isim Madame de Sévigné eserlerini 17. yüzyılda vermeye başlar ve mektup türü hızlı gelişmeye başlar.

18. yüzyılda Avrupa'da insanın karakterinin, "ben" in öne çıkması ile felsefe, sanat ve edebiyatta insanın merkeze alınmasıyla mektup İngiliz, Fransız ve Alman edebiyatında altın çağını yaşamaya başlar. Kendi duygularını ve yaşantılarını anlatmak isteyen insanlar bunun için sade, anlaşılır bir dile yönelir. Bu dönemde Alman edebiyatında günlük dil ile sade ve samimi şekilde mektup yazmak sanat olarak kabul görür. Fransız edebiyatında da bu dönemde Voltaire ve Diderot gibi önemli yazarlar mektup türünde yazdıkları eserlerle 18. yüzyıl Fransız yaşamını samimi ve sade şekilde kayıt altına almış olurlar. Voltaire ve Diderot'nun mektupları doğallıkları ve samimiyetleri ile sadece Fransa'nın değil kendi hayatları ve karakterlerinin de tanıklığı olma özelliğini taşır. Mektup türünde samimiyet, doğallık ve okuyucu ile aradan mesafeyi kaldırmanın önemi bu iki yazarın eserleri ve öneminden kolayca görülebilir. İngiliz edebiyatında mektubun gelişimini "ben" in öne çıkışı dışında etkileyen bir başka faktör de John Dryden öncülüğünde Latincenin izlerini,

³ Güngör Öner Varinoğlu, "Roma Yazınında Mektup", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Mektup Özel Sayısı*, XXX/274, 1974, s. 392.

değiş özelliklerini, yazış biçimlerini benimseyen bir edebi anlayışının ortaya çıkmasıdır. İngiltere’de okuyucu sayısının arttığı bir dönem olan 18. yüzyılda mektup dilinin sade oluşu okuyucu ve yazar ilgisini arttırmış denemeler dahi mektup biçiminde kaleme alınmıştır. Bu dönem mektup türünde eser veren Jonathan Swift’in (1667-1745) eserlerinde açık saçık şakalar, ağır alaylar ve çocuksu ifadeler görülür. Horace Walpole’ın mektuplarında da biyografisi ve yaşadığı toplumun özellikleri görülebilir. 18. yüzyıl mektup türünün Avrupa’da altın çağını yaşattırken türün önemli özellikleri olarak samimiyet, doğallık, sade anlatım ve okuyucu ile mesafenin kapanmasının önemini de ortaya çıkartır.⁴

Yazının icadıyla mesafeler arası bir iletişim aracı olarak icat edilen ve kullanılan mektup yazıyı kullanan bütün toplumlarda kullanılagelmiştir ancak bu mektuplar günümüze kadar ulaşamamıştır. Orta Asya’dan Anadolu’ya göçünü tamamlayana kadar Türklerin göçebe bir millet olduğu bilinmektedir. Türklerin hareketli bir toplum olması kültürlerine sanatlarına ve haliyle edebiyatlarına da yansımıştır. Türk edebiyatı şiir sanatı etrafında gelişmiş düzyazı ikinci planda kalmıştır. Yerleşik hayata geçen ilk Türk devleti olan Uygurlar döneminden günümüze ulaşmış mektuplar vardır bu şüphesiz bu dönemden önce mektup yazılmadığı anlamına gelmez, yerleşik hayata geçme yazının ve üretilen eserlerin kalıcılığını olumlu anlamda etkilemiştir yine de düz yazı ikinci planda kalmaya devam etmiştir. Türkler İslam’ı kabul etmeleri ve Anadolu’ya göçleri ile Arap ve Fars edebiyatları ile etkileşime geçmişlerdir ve Divan edebiyatı olarak adlandırılan şiir temelli, günlük kullanılan dilden uzak, ağır ve sanatlı, Farsça ve Arapça etkisi büyük bir edebiyat oluşur. Bu edebiyat içerisinde şiir gibi süslü ve sanatlı bir şekilde yazılan düz yazılar “inşa” olarak adlandırılır inşaların toplandığı münşeâtler mektup örneklerini de içerisinde barındırır. İmam Rabbanî, Gazalî, Mevlânâ, Muhyiddin-i Arabî gibi büyük mütefekkir ve veliler için mektup; düşüncelerini anlatmalarının yanında bir eğitim, terbiye vasıtası olarak kullanılmıştır.⁵ Yazılan mektuplar yazılış amacına, yazan ve yazılan kişinin makamına göre değişik şekillerde adlandırılmışlardır: menşur, ferman, misâl, arz-i hal, arîza, muhabbetnâme, fetihnâme, ahidnâme, tehniyetnâme vb. “Tarihî, edebî, siyasî mektuplarda hitap tarzlarından üslûba, kâğıdın şeklinden satır aralıklarına kadar pek çok

⁴ Akşit Göktürk, “İngiliz Yazınında Mektup”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Mektup Özel Sayısı*, XXX/274, 1974, s. 513.

⁵ Güzel Yazılar Mektuplar, haz. İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.15.

konu ve kural münşeatlarda anlatılmıştır.” Mektubun on esas şartı olduğu yazılmıştır. Bunlar:

- Kendisine mektup gönderilenin rütbesine uygun saygı ifadeleriyle yazma,
- Gönderilenin mevkii yüksek ise isminin yazılmaması (rütbelere müsavi ise yazılmalıdır),
- Gönderilen alt mevkide ise istek ve duanın kabulü ricası,
- Mektup gönderilenle uzun zamandır ayrı kalınmamışsa “iştîyak” kuralının yazılmaması,
- Gönderen alt rütbede ise kendi halinin saygılı bir ifade ile yazılması,
- Yazışma zamanı ve yazılanın mekânı uzak değilse tarih yazımının terki,
- Gönderilene hitap kipiyle değil de “gaip” kipiyle yazılması,
- Üst makamdan alttakine “cemi” kipiyle yazılmaması,
- Durum bildiren cümlelerin selam kelimesiyle bitişik olması,
- Selam ve durum bildiriminin aynı kip ile yazılması.⁶

Divan edebiyatında düzyazı dışında manzum mektup örnekleri de bulunmaktadır. Orhan Şaik Gökyay ise manzum mektup ile sayılabilecek tek örnek olarak Bağdatlı Ruhi’nin

Bağdat-a düşse rehğüzerin ey nesîm-subh

Gör evvelâ ki zümre-i âyan ne demdedir?

matla beytiyle başlayan 41 beyitlik kasidesini kabul eder. Ancak Halil İbrahim Haksever bu manzum mektuplara örnek olarak Mustafa Âlî’nin padişah’tan yardım istediği arzıhalini örnek olarak gösterir⁷ ayrıca Ali Fildîşi de “Hüsn ü Aşk’ta Mektup Tarzı Anlatım” başlıklı makalesinde esasen büyük bir manzum şiirsel anlatı olan Hüsn ü Aşk mesnevisi içinde yer alan mektup bölümleri inceler.⁸

Divan edebiyatı katı, değiştirilmesi düşünülemeyen kurallarla örölü bir edebiyattır bu durum mektuplar için de geçerli olmuştur. Bu durum mektubun temel özellikleri olan samimi olma, yazanın duygularını doğrudan ifade etme ve sade dil gibi özellikleri

⁶ Orhan Şaik Gökyay, “Tanzimat Dönemine Değın Mektup”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Mektup Özel Sayısı*, XXX/274, 1974, s. 17.

⁷ Halil İbrahim Haksever, “Eski Türk Edebiyatında Mektup”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi: Mektup Özel Sayısı*, 114/115/116, 2006, s. 46.

⁸ Ali Fildîşi, “Hüsn ü Aşk’ta Mektup Tarzı Anlatım”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi: Mektup Özel Sayısı*, 114/115/116, 2006, s. 166.

engellemiştir. Divan edebiyatındaki en meşhur mektup örneğinin Fuzuli'nin bireysel bir sıkıntısını samimi şekilde anlattığı Şikayetname adlı inşası olması tesadüfi değildir.

Halk edebiyatı sahasında mensur ve manzum biçimlerde mektup türünde ve/veya mektup tekniği ile yazılmış birçok örnek bulunmaktadır. Divan edebiyatında olduğu gibi sert kurallar ile çerçevelenmemiş Halk edebiyatı mektup türünde rahatça ürün vermiştir. Şahin Köktürk, Halk edebiyatındaki mensur mektupları 3 başlık altında incelemiştir: 1. Anonim mensur mektuplar, 2. Âşıkların mensur mektupları, 3. Mutasavvıf şahsiyetlerin mensur mektupları. Anonim mensur mektuplara örnek olarak mensur mâni örnekleri barındıran asker mektupları ve daha çok haberleşme vasıtası olarak Battalgazi Destanı'nda yer alan mektuplar gösterilmiştir. Âşıklar genelde birbirlerine manzum mektup yazmış olsa da mensur mektupları da bulunmaktadır bu mektupların genel özellikleri hürmetkar ifadeler ile başlayarak sanatlardan bahsetme ardından selam ve iyi dilekler ile bitirme olarak özetlenebilir. Mutasavvıf şahsiyetlerin mektupları takipçilerinin sorularını cevapladıkları ve onlara yol gösterdikleri mektuplardan oluşur. Mutasavvıf şahsiyetler divan edebiyatı şairleri gibi eğitim almış kimseler olsalar da hitap ettikleri takipçileri halk olduğu için münşeatlardaki inşa örnekleriyle kıyaslandığında oldukça sade ve anlaşılır bir dil ile mektuplar yazmışlardır.

Anonim manzum mektuplar asker mektupları ve özel mektupların içerisinde yer alan manzum kısımlardan oluşur. Doğan Kayan bu mâni biçimdeki mektuplar için "Mektup Manileri" başlığını kullanmıştır. Bu manilerde mektup isim olarak yer almaktadır 18. yüzyılın sonunda Tokat'ta yazılmış bir cönkte de anonim tekerlemeli manzum bir mektup tespit edilmiştir. Âşıkların birbirlerine yazdıkları manzum mektuplarda mektup biçiminin tüm özellikleri görülebilmektedir. Ayrıca âşıklar Halk edebiyatı sahasında çalışan araştırmacılar ve bilim insanlarına da manzum mektuplar yazıp manzum cevaplar almışlardır. Muzaffer Çağlayan'ın Serhat Gazetesi aracılığıyla yayınladığı bütün âşıklara yönelik bir nevi "manzum açık mektup" olarak adlandırılabilir muamma şiiri de önemli bir manzum mektup örneğidir.⁹ Halk edebiyatındaki mektup ve şiir ilişkisi modern Türk edebiyatına etkileri ve şairler ile şiirlerine kaynak olmalı açısından değerlendirilecektir.

Tanzimat Fermanı'nın ilanı sosyo-kültürel hayatı derinden etkilemiş bu etkileyiş doğrudan edebiyata da yansımıştır. Yüzünü tamamen Batı medeniyetine dönen devlet,

⁹ Şahin Köktürk, "Halk Edebiyatında Mektup", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi: Mektup Özel Sayısı*, 114/115/116, 2006, s.48.

kurumlarında da Batı medeniyetini örnek alarak reformlar yapmaya başlamıştır. Osmanlı devletinin Batılılaşma, Batı medeniyetini örnek alma kararlarına Türk edebiyatı ile uğraşan yazarlar da katılmış ve özellikle Fransız edebiyatı başta olmak üzere Batı edebiyatını takip, taklit ve Türkçe olarak uygulamaya çalışmışlardır. Bu süreç Türk edebiyatında düz yazının özellikle de fikir yazınının doğup büyümesini sağlamıştır. Yazarlar fikirlerini ve eleştirilerini birçok kez mektup formatında yazmayı tercih etmişlerdir. Muallim Naci ve Ahmet Mithat Efendi mektuplaşmalarından oluşan *Muhaberat* ve *Muhaverat* (1301), Muallim Naci'nin Beşir Fuad ile aralarındaki mektuplaşmaları barındıran *İntikad* (1304), Muallim Naci'nin 12 mektubu barındıran *Şöyle Böyle* (1302) ve *Mektuplarım* (1303), Ahmet Mithat Efendi'nin *Sait Bey Hazretlerine Cevap* (1314) kitapları mektup kullanılan fikir yazını için önemli örneklerdir. Ayrıca devletin bir çöküş dönemi içerisinde olmasından dolayı bu duruma fikirleriyle ikaz ve itiraz etmek isteyen aydınlar ve siyasiler başkent İstanbul'dan sık sık sürülmüştür. Sürgünler bu durumu İstanbul'daki muhataplarına mektup biçimindeki eserleriyle anlatmıştır. Bu duruma örnek olarak Akif Paşa'nın *Muharrerat-ı Hususiye-i Akif Efendi* (1885) ve Namık Kemal'in özel mektupları örnek verilebilir. Akif Paşa'nın da Namık Kemal'in de özel mektuplarından oluşan bu eserler onların iç dünyaları ve psikolojilerini göstermeleri açısından önemlidir. Ayrıca ülkenin üst üste girdiği Kırım, Balkan ve 1. Dünya savaşları Osmanlı devletinin Anadolu'da bulunan insani kaynaklarının asker olarak evlerinden çok uzaklarda görev yapmalarına sebep olmuş bu insanlar da aileleri ve evleriyle ancak mektup yoluyla iletişim kurabilmiştir. Bu durumun mektubun Türkçe'de gelişimini olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Batılılaşma süreci içerisindeki toplumda mektup Batılı anlamda bir tür haline gelip gelişirken Türk edebiyatında yeni olan tiyatro, roman ve hikâye türleri ile ilişki içinde olmasının yanı sıra şiir türü ile de ilişki içine girer. Türk edebiyatında mektup anlatım tekniği ilk olarak 1870 yılında Ahmet Mithat Efendi tarafından yazılan *Felsefe-i Zenan*'da görünür¹⁰ tamamıyla mektup tarzında yazılan ilk roman ise Hüseyin Rahmi'nin 1897 yılında basılan *Mutallaka*'sıdır.¹¹ Daha sonraki yıllarda da mektup anlatım tekniği kullanılan ve mektup kurgusuyla yazılan romanlar Türk edebiyatında yazılmaya devam edilmiştir bazı önemli örnekleri şunlardı: Emine Semiye Hanım *Bikes*, Nigâr Hanım *Safahat-i Kalb*, Fatma Aliye Hanım *Levayih-i Hayat*, Hüseyin Rahmi Gürpınar *Bir*

¹⁰ Emel Kefeli, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*, Kitabevi, İstanbul 2002, s.46.

¹¹ Fevziye Abdullah Tansel, "Türk Edebiyatında Mektup", Tercüme Dergisi: Mektup Özel Sayısı, XVI/77-80, 1964.

Muadele-i Sevda ve Sevda Peşinde, Halide Edib Adivar *Handan*, Reşat Nuri Güntekin *Bir Kadın Düşmanı*, Halide Nusret Zorlutuna *Sisli Geceler* ve *Beyaz Selvi*, Güzide Sabri Aygün *Hicran Gecesi*, Şükûfe Nihal Başar *Çöl Güneşi*, Burhan Cahit Morkaya *Nişanlılar*, Cengiz Dağcı *Anneme Mektuplar*, Leylâ Erbil *Mektup Aşkları*.¹² Türk edebiyatında mektup anlatım tekniği ve mektup tarzının kullanıldığı hikâyenin ilk örnekleri Halid Ziya'nın 15 Temmuz 1897 tarihinde yazıp 1 yıl sonra yayınladığı *Bir Valide Tarafından* ve Bafralı Yanko'nun *Hengâme-i İftirâk* hikayeleridir. Bir ev içi edebiyatı olarak gelişen ve insanların psikolojisine, ruh dünyalarına ve hisselerine odaklanan Servet-i Fünûn edebiyatında mektubun kullanıldığı hikayeler artmıştır.¹³ Mektupların insanın duygu ve düşüncülerini samimi ve özgürce ifade etmelerine olanak sağlaması bunun temel nedeni olarak düşünülebilir. Servet-i Fünûn'dan sonra da mektuplar ve mektup anlatım tekniği Türk hikayeciliğinde kullanılmaya devam etmiştir. Çalışmanın kapsamının Modern Türk Şiiri olmasından dolayı mektubun diğer türlerle ilişkisine ileride değinilmeyecektir.

Modern Türk şiirinde mektup anlatım tekniği kullanımı ve mektup şiir ilişkisi tasnif bölümünden sonra anlatılıp örneklendirilecektir. Divan ve Halk Edebiyatı çalışmalarında yer aldığı gösterilen şiirler ve bu şiirlerin “manzum-mektup”, “mektup-şiir”, “mektup”, “koşuk biçiminde mektup”, “mektup mâni” isimlendirme ve sınıflandırmaları çalışmayı yapan araştırmacılara aittir. Bu isimlendirme ve sınıflandırmalara karşı itiraz, ekleme ve çıkarmalar tasnif kısmında yapılacaktır.

¹² Emel Kefeli, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*, Kitabevi, İstanbul 2002.

¹³ Age.

1. BÖLÜM: TASNİF

1.1 Mektup Formuyla Yazılmış Şiirlerin Tasnifi

Fevziye Abdullah Tansel “Türk Edebiyatında Mektup” başlıklı yazısının Manzum Mektuplar başlıklı ikinci kısmında Divan edebiyatında ve Modern Türk edebiyatında mektup başlığına sahip şiirleri, mektup kurgusu ile yazılmış şiirleri ve mektup anlatım tekniği kullanılan şiirleri tek bir başlık altında inceler. Tansel “Manzum mektuplar, mesneviler dahilinde, mevzu icabı yer alır.” der, örnek olarak da Fuzulî’nin *Leylâ ve Mecnun*’u ve Taşlıcalı Yahya Bey’in *Yusuf ile Züleyha*’sından örnekler verir. Modern Türk Edebiyatından verilen örnekler ise hem daha fazladır hem de mektubun tür ve imge olarak kullanımında çeşitlilik görülür.¹⁴

Orhan Şaik Gökyay Divan Edebiyatında mektubu incelediği “Tanzimat Dönemine Değın Mektup” başlıklı yazısında “manzum mektup” konusunda bir itirazda bulunur:

Tanzimat öncesi mektuplardan söz ederken, manzum mektuplara da değınmek gerekli midir, bilmiyorum. Şu kadarını söyleyeyim ki ben mektup deyince adı belli bir kimseden, yine adı belli bir kimseye gönderilen kâğıdı anlıyorum. Onun içini bir şairin ağzından yazılmış ve asıl sahiplerine ulaşmamış, onun kitabının dizeleri içinde unutulmuş kalmış olanları mektup saymıyorum. Ne Şeyhî’nin Husrev ü Şirin’inde, ne Fuzulî’nin Leyla ve Mecnun’unda bulduklarımız bence mektup türüne girmez. Bunlar bu iki şairin, kahramanlarının herhangi bir ruh halini anlatmak için başvurdukları bir yoldur.

Orhan Şaik Gökyay’ın bu açıklamasından mektubu sadece ilk anlamı olan iletişim aracı olarak kabul ettiğini, mektup kurgusu ve mektup anlatım tekniğini tamamen yok saydığını görebiliriz bunun sonucu olarak da “manzum mektup” olarak Divan Edebiyatında sadece Bağdatlı Ruhî’nin 41 beyitlik kasidesini kabul eder.¹⁵

Kemal Demiray da “Tanzimattan Günümüze Değın Mektup” başlıklı yazısının “Koşuk biçimindeki mektuplar” alt başlığında herhangi bir alt tasnif oluşturmadan Aka Gündüz’ün “Ana Mektupları” ve “Oğluma”, Orhan Seyfi Orhon’un “Sevgiliye Mektup”, Necip Fazıl Kısakürek’in “Anneme Mektup”, Bedri Rahmi Eyüpoğlu’nun “Birinci Mektup”, “İkinci Mektup”, “Üçüncü Mektup”, “Dördüncü Mektup”, “Beşinci Mektup”,

¹⁴ Fevziye Abdullah Tansel, “Türk Edebiyatında Mektup”, Tercüme Dergisi: Mektup Özel Sayısı, XVI/77-80, 1964.

¹⁵ Orhan Şaik Gökyay, “Tanzimat Dönemine Değın Mektup”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Mektup Özel Sayısı*, XXX/274, 1974.

“İstida” ve “İkinci İstida” şiirlerini anarak mektup başlığına sahip şiirleri, mektup kurgusu ile yazılmış şiirleri ve mektup anlatım tekniği kullanılan şiirleri tek bir başlık altında sıralar. Demiray modern Türk edebiyatından şiir örneklerini verirken “Aka Gündüz, Balkan Savaşları sırasında İki Bayram adlı koşuk biçiminde mektup yazdı.” diyerek metinleri doğrudan “mektup” olarak tanımlayarak sadece biçimsel olarak koşuk (şiir) ile ilişkilendirir. Demiray aynı tutumu “Kurtuluş Savaşıyla ilgili olarak bu tür mektuplardan birini Kemalettin Kamu, “İzmir Yollarından Son Mektup”” başlığıyla bir erin ağzından yazmıştır.” diyerek tekrarlar.¹⁶

Ahmet Ada mektubu bütün yönleriyle ele aldığı “Mektup İçin Fragmanlar” başlıklı yazısının “Dünya ve Türk Yazınında Mektup Kitaplar, Yazılar, Mektup Şiirler” alt başlığı altında modern Türk şiirindeki mektup ve şiir ilişkisine değinir. Bu yazıda Cahit Sıtkı Tarancı’nın Nâzım Hikmet için yazdığı “Bir Şeyler” başlıklı şiirinin mektup şiir işlevi gördüğünü belirtir, Ahmet Ada mektup şiir işlevi nedir açıklamasa da bu ifade ile şiirin birine veya birilerine yönelik yazılmasını mektup-şiirin bir işlevi olarak gördüğünü anlayabiliriz. Nâzım Hikmet’in “Karıma Mektup” başlıklı şiirini mektup biçiminden yararlanılarak oluşturulan bir şiir örneği olarak gösteren Ahmet Ada, Nâzım Hikmet’in “Münevverden Mektup Aldım, Diyor ki” ile “Münevver’e Mektup Yazdım, Dedim Ki” şiirlerini mektup biçimini, şiir-mektup biçimine dönüştürme örnekleri olarak verir. “Ömer Faruk Toprak’ın 1945’te yazdığı “Nâzım’a Mektup” adlı şiiri-mektup biçimindedir.” diyen Ahmet Ada, Hasan Hüseyin’in “Akarsuya Bırakılan Mektup” başlıklı şiiri için “Mektup biçimiyle uzaktan yakından bir alışverişi yok bu şiirin, adından başka.” der. Ahmet Ada’nın mektup ve şiir ilişkisini değerlendirirken bir mektup-şiiri çoğunlukla biçim açısından ele aldığını, aynı zamanda şiirlerde bir mektup-şiir işlevi de gözettğini görebiliriz. Ada mektup-şiirlerin biçimini mektup-şiir biçimi ve şiir-mektup biçimi olarak adlandırır.¹⁷

Emel Kefeli, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup* kitabının Tanzimat sonrası doğan ve gelişen modern Türk edebiyatında mektubu incelediği kısmında şiir anlatıları içerisindeki mektup başlığına sahip şiirleri, mektup kurgusu sahip şiirleri ve mektup anlatım tekniği kullanılan şiirleri manzum mektup olarak adlandırır. Emel Kefeli “Aziz Nesin’in “Atatürk’e Mektup” adıyla yazdığı şiir de yine mektup-şiir örneklerinden

¹⁶ Kemal Demiray, “Tanzimattan Günümüze Değın Mektup”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Mektup Özel Sayısı, XXX/274, 1974, s.88.

¹⁷ Ahmet Ada, “Mektup İçin Fragmanlar”, Bahçe Kültür ve Edebiyat Dergisi, 22, 2000, s. 13.

biridir.” der¹⁸, bu ifadeden yola çıkarak manzum mektupları aynı zamanda mektup-şiiir olarak adlandırdığını da görebiliriz. Ayrıca Kefeli “Savaşı ve vatan sevgisini işleyen şiiirler arasında da mektup şeklinde yazılmış olanlara rastlanır.” diyerek Aka Gündüz’ün “Ana Mektupları” ve İki Bayram” şiiirleri ve Halit Fahri Ozansoy’un “Bayram Mektubumu” şiiirini örnek gösterir. Böylece Kefeli tarafından “manzum mektup” ifadesinin “mektup biçimindeki şiiir” olarak düşünüldüğünü anlayabiliriz.

Şahin Köktürk “Halk Edebiyatında Mektup” başlıklı yazısının “Manzum Mektuplar” alt başlığı altında anonim ve yazarları bilinen Halk Edebiyatı örneklerini verir. “Anonim Manzum Mektuplar” başlığı altında hem mektup ve mektup anlamındaki name kelimesinin kullanımı manilerde ve türkülerdeki örnekleriyle beraber sunulur hem de manzum bir tekerleme şeklinde yazılmış mektup örneklerine yer verilir. Köktürk tarafından “Âşıkların Manzum Mektupları” başlığı altında anonim olmayan “manzum mektup” değerlendirmesi altındaki örneklere değinilir. Sefil Molla ve kardeşi Âşık Hasan arasında geçen mektuplaşma örneği “destan-mektup” olarak isimlendirilir. Âşık İsmeti ile Ömer Kayaoğlu oğlu arasındaki mektuplaşma örneği verildikten sonra Köktürk verilen örnekler için “şiiir mektuplar” ifadesini kullanır. Yazının devamında Âşık Veysel’in “Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan” dizesiyle başlayan şiiiri için de “Âşık Veysel’in eşinden aldığı mektubu şiiirleştirdiği koşma mektubu da farklı bir mektup şiiir örneğidir.” denir.¹⁹

Emine Eroğlu “Cumhuriyet Döneminde Mektup” başlıklı yazısının “Manzum Mektuplar” alt başlığında manzum mektupların milli edebiyat döneminde moda halini geldiğini belirtir ve “Bu dönem millî hisler en duygusal şekliyle vatani için çarpışan bir evladın annesine ya da yavuklusuna yazdığı mektup-şiiirlerle ifade edilir.” der. Bu kısa kısımda manzum mektup ve mektup-şiiir ifadelerinin eş anlamlı olarak kullanır.²⁰

Şaban Sağlık da “Şiiire düşen ‘Mektup’ İmgesi: Modern Türk Edebiyatında Mektup-Şiiir İlişkisi” başlıklı yazısında “Manzum Mektuplar (Koşuk Biçiminde Şiiirler) ve ‘Mektup’ Başlıklı Şiiirler” alt başlığı altında modern Türk edebiyatındaki mektup ile ilişkili şiiir örneklerine değinir. “Koşuk tarzında mektuplar dünya edebiyatının da bir çeşididir.” diyen Sağlık böylece manzum mektubu “şiiir biçiminde yazılmış mektup”

¹⁸ Emel Kefeli, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*, Kitabevi, İstanbul 2002, s. 27.

¹⁹ Şahin Köktürk, “Halk Edebiyatında Mektup”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi: Mektup Özel Sayısı*, 114/115/116, 2006, s. 48.

²⁰ Emine Eroğlu, “Cumhuriyet Döneminde Mektup”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi: Mektup Özel Sayısı*, 114/115/116, 2006, s. 67.

olarak tanımlamış olur. Yazının devamında yer alan “Aka Gündüz’ün “Ana Mektupları” ve “İki Bayram” şiiri; Halit Fahri Ozansoy’un “Bayram Mektubu” başlıklı şiirleri de manzum mektup türünün örnekleri arasındadır.” ifadelerinden de manzum mektubun şiir biçiminde olması dışında doğrudan şiir olarak da kabul edildiğini anlarız. Yazıda manzum mektup için örnek olarak verilen Mehmet Akif Ersoy’un “Bir Arıza” ve “Abbas Halim Paşa’ya Mektup” başlıklı şiirleri “mektup-şiir” olarak isimlendirilir. Böylece “manzum mektup” ve “mektup-şiir” isimlendirmeleri aynı anlamda, şiir biçiminde yazılmış mektup ve şiir olan örnekler için kullanılmış olur.²¹

Bu kabul edilişler “manzum olan her şey şiirdir” ön kabulünden gelmektedir ancak gerek Divan edebiyatı gerek Halk edebiyatı gerekse de modern Türk edebiyatı için böyle bir ön kabul olamaz. Eski Türk edebiyatı içerisinde manzum olarak yazılmış sözlükler hatta tıp kitapları dahi bulunabilir. Halk edebiyatı içerisinde, değinilen yazılarda da örnek olarak verilmiş örneklerde de görülebilecek manzum halde olan ancak şiir olmayan metinler mevcuttur. Modern Türk edebiyatı içerisinde de geneli itibarıyla şiir anlatısı veya şiirsel anlatı olarak tanımlayabileceğimiz ancak içerisinde manzum olmasına rağmen şiir olmayan parçalar barındıran eserler mevcuttur. Bu durumda manzum mektup ve/veya koşuk biçiminde mektup ifadeleri tek başlık kabul edilirse doğru bir sınıflandırma için yetersiz kalır. Bu eserler “Manzum Mektup” sınıfında düşünülüp bu başlık altında açıklanıp örnekler değerlendirilecektir. Mektup ve mektup türlerinden yararlanan ve şiir olarak kabul ettiğimiz metinler 3 başlık altında çalışma içerisinde sınıflandırılmıştır. Mektubun sosyal hayatta gelişimi ve yaygınlaşması mektup imgesini ve çağrışımını güçlendirmiş bu durum da başlığında mektup ve mektup alttürlerini barındıran ancak içeriğinde mektup kurgusuna sahip olmayan ve mektup anlatım tekniği kullanılmayan birçok şiirin yazılmasına sebep olmuştur. Bu şiirler “Mektup imgesi ve çağrışımından yararlanan şiirler” sınıfı içerisinde değerlendirip örnekleri incelenecek. Mektup imge ve çağrışımını barındırabilen ve mektup kurgusuna sahip ama mektup anlatım tekniği özellikleri barındırmayan şiirler çalışma içerisinde “kurgu-mektup” olarak isimlendireceğimiz bir sınıflandırma içinde değerlendirilecektir. Çalışma içerisinde diğer manzumeler ve şiirlerden ayrı bir grup olarak düşünülen, mektup kurgusuna sahip ve mektup anlatım tekniği barındıran şiirler “mektup-şiir” olarak değerlendirilmiştir.

²¹ Şaban Sağlık “Şiire düşen ‘Mektup’ İmgesi: Modern Türk Edebiyatında Mektup-Şiir İlişkisi”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi: Mektup Özel Sayısı*, 114/115/116, 2006, s. 230.

1.2 Manzum (Şiir/Koşuk Biçiminde) Mektup

Tanzimat'tan önce Türk edebiyatının iki ana yolunu oluşturan Divan ve Halk edebiyatında nesir türlerinin gelişmemesi ve tercih edilmemesi ile manzum biçiminde eserler tercih edilmiştir. Manzum biçiminin yoğun kullanımı yazarları sadece duygularının anlatıldığı lirik eserler dışında da manzum biçiminin kullanılmasına yönlendirmiştir. Halk edebiyatında muamma (bilmece) ve mektuplar manzum biçiminde yazılırken Divan edebiyatında sözlükler hatta tıp kitapları da manzum biçiminde yazılmıştır. Divan edebiyatında önemli bir tür olan ve bazı araştırmacılar tarafından günümüzdeki roman türünün iptidai bir hali olarak kabul edilen mesnevilerde şiir kısımları hariç olan sadece olay örgüsünü ilerleten kısımlar da manzum şekilde yazılmıştır. Araştırmacılar tarafından “manzum mektup” ve “mektup-şiir” şeklinde isimlendirilen örneklerin çoğu bu tür içerisinde yer alır. Tanzimat sonrasında modern Türk edebiyatına Batı'dan düzyazı türler girmiş ve hızla gelişmeye başlamıştır. Yazarlar ellerindeki bu yeni olmasa da özgürleşmiş olanak ile anlatı ve fikir metinlerini düzyazı olarak yazmayı tercih etmişlerdir. Bu durum manzum biçiminin yazarlar tarafından sadece şiir yazmak için kullanımına yol açmış ve manzum metinlerin şiir olduğu fikrini güçlendirmiştir. Ancak mensur şiir örneklerinden de görülebileceği gibi şiir sadece manzum biçimi içerisinde yer alan bir tür olmadığı gibi, manzum metinler de sadece şiirlerden oluşmaz. Nazm (1. Dizme, tertip etme, sıraya koyma 2.sıra, tertip ve edebiyat için vezinli, kafiyeli söz) kelimesinden türeyen manzum ifadesi düzenlenmiş, tertip edilmiş edebiyat özelinde ise vezinli, kafiyeli söz anlamına gelir.²² Bu tanımda yer alan vezin ve kafiye şiir türünün ana değil yan unsurudur. Bir metni şiir yapan özellikler metnin vezinli, kafiyeli ve manzum olması değildir. Bu durum Tanzimat sonrası doğup, gelişen Modern Türk şiirinde görülebilir. Alışıla gelmiş olan, şiir/koşuk biçimi olarak kabul edilen manzum değişime uğrar. İlk başlarda aruz vezninde farklı kullanılmalar görülen şiirde daha sonra hece vezni ve son olarak da serbest vezin kullanımı başlar. Yeni evrildiği şekliyle kabul edilen manzum biçimi yazarlar tarafından çok büyük bir oranla tamamen şiir için kullanılmıştır. Buna rağmen sayısal olarak az da olsalar, şiir metinleri içinde yer alan ancak şiir olmayan manzum metinler mevcuttur. Çalışmada bu manzum metinler içerisinde yer alan manzum biçiminde yazılmış, şiir özelliği taşımayan, mektup

²² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2015.

kurgusuna sahip, gerçek anlamıyla iletişim aracı olma özelliğini barındıran, mektup anlatım tekniği özelliklerini barındırabilen, mektup türünün biçiminden ve üslubundan etkilenmiş metinler “Manzum Mektup” olarak kabul edilmiştir.

1.3 Mektup İmgesi ve Çağrışımından Yararlanan Şiirler

Mektubun Türk insanının hayatında kullanımı ve öneminin artması şairlerin ve genel itibariyle okuyucuların zihninde bir yer elde etmesini sağlamıştır. Bu durumun sonucu olarak mektup ve mektup türlerinin çağrışım özelliği artmıştır. Mektup ve mektup türleri şiirlerin başlığında ve içeriğinde kullanılarak bu çağrışımlardan yararlanılmıştır. Özellikle mektubun birbirinden uzak konumlarda bulunan kişiler arası bir iletişim aracı olması özelliğinden yararlanır. Mektubun çağrışım özelliğinden yararlanılması sonucu önce imge daha sonra da bir simge haline gelen mektup bazı şiirlerde sadece bu acıdan yer alır. Anlatım tekniği veya kurgu unsuru olarak değil de mektubu çağrışım aracı, bir imge olarak başlığında barındıran şiirler “Mektup İmgesi ve Çağrışımından Yararlanan Şiirler” başlığı altında değerlendirilecektir.

1.4 Kurgu-Mektuplar

Mektup imgesinden ve çağrışımından yararlanabilen, kişi(ler)den bir kişi veya kişilere yazılmış bir mektup olarak kurgulanan ancak mektup anlatım tekniğini barındırmayan şiirleri “kurgu-mektup” başlığında sınıflandırıyoruz. Bu şiirlerde hem mektubun çağrışımlarından yararlanırken hem de şiir kurgusu mektup olarak düzenlenir ancak mektup anlatım tekniği kullanılmaz. Kurgu-mektuplar isimleri, içeriklerinde ele aldıkları konu ve mektup kurgusunun gönderici ve alıcı unsurları ile şiirinin kurgusunun mektup olduğunu doğrudan belli ederler. Kurgu-mektupları manzum mektuplardan ayıran en büyük belirteç şiir metni olmalarıdır. Modern Türk edebiyatında kurgu mektuplar çok sayıda yazılmıştır. Kurgu mektuplarla manzum mektupların aksine bir manzum anlatının parçası olarak değil tek bir şiir metni olarak çokça karşılaşılabılır. Kurgu-mektupların “Mektup-şiir” sınıflandırmamızın içinde yer almamasının ana nedeni mektup anlatım tekniğini barındırmamasıdır.

1.5 Mektup-Şiirler

En basit şekilde, mektup kurgusuna sahip ve mektup anlatım tekniği kullanılan şiirler mektup-şiirdir denilebilir. Mektup-şiirler manzum mektuplardan öncelikle şiir olma zorunluluğu ile, mektup imgesi ve çağrışımı kullanılan şiirlerden mektup kullanımında imge ve çağrışım boyutunda kalmaması ile, kurgu-mektuplardan da mektup anlatım tekniğini kullanması ile ayrılır. Mektup-şiirlerin mektup kurgusu barındırması zorunludur.

2. BÖLÜM: MEKTUP ANLATIM TEKNİĞİ

Araştırmacılar tarafından mektup anlatım tekniğinin roman ve hikâye gibi düzyazı türleri için kısmen de olsa çerçevesi çizilmiş, işlev açısından özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak mektup anlatım tekniği için çizilen bu çerçeve ve tespit edilen özellikler düzyazı türlerden farklı biçim ve anlatım teknikleri barındıran şiir türü için yetersiz kalmakta ve şiirlerin mektup-şiir türü içerisinde olup olmadığını tespit için kullanılamamaktadır. Bu amaçla çalışma içerisinde şiir türü içerisinde mektup anlatım tekniğinin içerik ve biçim unsurları tespit edilip tekniğin çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

2.1 Mektup Anlatım Tekniği İçerik Unsurları

2.1.1 İletim

Mektup anlatım tekniğinin ilk ve ana unsuru mektubun da ana unsuru olan iletimdir. Mektup-şiirlerin her birinde iletim unsuru görülebilir. Mektup-şiirler mektubun iletişim aracı olma özelliğini bazen doğrudan şiirin ana amacı olarak kullanılırken bazen iletişim aracı özelliğini bir yan unsur olarak kullanır. Mektup anlatım tekniğinin iletim unsuru gönderici ve alıcı arasındaki gerçek veya/ve mecazi anlamıyla mekânsal uzaklığı ve ayrılığın süresini vurgulamak için kullanılır. Özel mektup olarak kurgulanmış mektup-şiirlerde gönderici his ve fikirlerini iletim özelliğini kullanarak alıcıya dolaylı olarak da okuyucuya iletir. Ayrıca gönderici tarafından istek ve ricada bulunulur, alıcı tarafından yapılan istek ve ricalara da cevap verilir. Mektup-şiirlerde tıpkı mektuplardaki gibi soru sormak ve bahsedilsin veya bahsedilmesin sorulan soruya cevap vermek için iletim özelliği kullanılır. Mektup-şiirin etkilendiği ve kurgusunu taklit ettiği, yeniden kurguladığı mektup türüne göre iletim özelliğinin kullanımı değişir.

2.1.2 Haberleşme

Mektuplar birbirinden uzakta insanların iletişimini sağlarken bu insanların birbirini haberdar etmesini de sağlar. Özel mektuplarda ortak tanıdıklar, aile üyeleri, arkadaşlar, ekonomik, siyasi ve sosyal konulardan haberler verilir. Resmi mektuplarda ise genel itibarıyla alt üstüne durum bildiriminde bulunur, verilen görev ile ilgili üstünü

haberlar eder. Özellikle özel mektupların kurgusunu kullanan mektup-şiiirlerde haberleşme unsuru zamansal ve mekânsal dekor oluşturmak amaçlı kullanılır.

2.1.3 Biyografi/Otobiyografi

Özel mektupların kurgusuna sahip mektup-şiiirlerde gönderici ve alıcının özel hayatlarına değinilir, özel hayatın okura anlatılmayan noktalarına rağmen bu noktalara dair göndermelerde ve anıştırmalarda bulunulur. Mektup-şiiirlerde gönderici ve alıcı/lar gerçek kişiler olabildikleri gibi bazı mektup-şiiirler de gerçek anlamıyla mektuplardan yararlanılarak mektup türünden mektup-şiiir türüne dönüştürülür. Bu örneklerde yazar, anlatıcı ağzından otobiyografik ve biyografik detaylar verir. Göndericisi ve alıcısı kurgu karakterlerden oluşan mektup-şiiirlerde de biyografik ve otobiyografik gönderme ve anıştırmalar yer alır.

2.1.4 Üslup

Mektuplar yazılış amaçları ve alıcı ile gönderici arasındaki ilişkiye göre sınıflandırılır. Mektupların türü ve gönderici ile alıcı arasındaki ilişki de doğrudan üslubu etkiler. Bu durum mektup-şiiir ve manzum mektuplarda kullanılan dile yansır. Resmi mektup ve gönderici alıcı arasında alt-üst ilişkisi bulunan mektup kurgularına sahip manzum mektup ve mektup-şiiirlerde 2. çoğul şahıs kullanımı ve kalıplaşmış “arz ederim”, “rica ederim” vb. ifadeler kullanılır. Özel mektupların kurgusuna sahip manzum mektup ve mektup-şiiirlerde ise samimiyeti belli eden ifadeler kullanılır. Özellikle özel mektupların kurgusuna sahip mektup-şiiirlerde soyut, ağdalı ve imgelerle yüklü bir dil yerine mektuplarda yer alan somut, anlaşılması görece daha kolay ve şiiirsel dilden çok günlük konuşma diline yakın bir dil kullanılır. Hank Lazer “The Letter-Poem” başlıklı yazısında -özel mektupların kurgusuna sahip- mektup-şiiirlerde üslup konusunda şu ifadeleri kullanır:

When we point to the informality of the letter-poem, and the possible bonuses that result from that informality, we must also acknowledge that style itself is an issue in the letter-poem. The letter-poem, because, after all, it is only a letter, not exactly a “poem,” ought to be informal. A conversational tone is alright, even expected. And it is this conversational tone that allows direct statement to get made. The poet’s usual approach of speaking through his

images, the “no ideas but in things” approach, the preference for showing over telling, the poem which “should not mean but be,” is altered by the demands of the letter.^{23*}

2.1.5 Gönderici ve Alıcı

Söylediğimiz gibi mektup-şiiirlerde gönderici ve alıcı/lar gerçek kişiler olabildiği gibi kurgu da olabilirler. Ancak gönderici ve alıcı/lar belirtilmesine rağmen esas alıcı konumunda olan okuyucudur. Yazar esasında şiir olan mektup-şiiirini oluştururken okuyucuyu tamamen devre dışı bırak(a)maz. Mektup-şiiir içerisinde gönderici ve alıcının varlığına farklı tonlarda değinilir ve okuyucuya yansıtılır. Yazarın okuyucunun metnin birer gönderici ve alıcısı olduğuna ve metnin mektup kurgusuna sahip olduğuna ikna cabası vardır. Hank Lazer bu ikna cabası ve olumsuz sonucu hakkında şu ifadeleri dile getirir:

When we say that style itself is an issue in the letter-poem, part of what we mean is that there is a peculiar demand on the letter-poem for a kind of fidelity that the non-letter-poem does not have. In the letter-poem, the poet must convince the reader that the poet is genuinely addressing someone, Dear X, as well as addressing, almost by unwilling coincidence, the reader. Otherwise, one of two failures takes place: the letter-poem becomes just a letter or just a poem.^{24**}

2.1.6 Mektup Yazım Süreci

²³ Hank Lazer, “The Letter-Poem”, *Northwest Review*, 1981, s. 238.

* Mektup-şiiirin şiir formunun dışında olması (informality) ve bu form dışında oluştan kaynaklanan olası avantajlara işaret ettiğimizde, üslubun kendisinin mektup-şiiirde bir mesele olduğunu da kabul etmeliyiz. Mektup-şiiir, sonuçta sadece bir mektup olduğu için, tam olarak bir “şiiir” olmadığı için, gayri resmi olmalıdır. Sohbet havasında bir ton uygundur, hatta beklenir. Ve bu konuşma tonu, doğrudan ifadelerle olanak tanır. Şairin her zamanki imgeleri aracılığıyla konuşma yaklaşımı, “fikirler yok ama şeylerde var” yaklaşımı, anlatmak yerine göstermeyi tercih etmesi, “demek değil ama olmak zorunda olan” şiir, mektubun talepleriyle değişir. (“Informality” ifadesi ile şiirin bir form haline gelen, kalıplaşmış şiirsel söylemden mektup-şiiirlerin muaf oluşu ifade edilmektedir. Çev. Halil Erten)

²⁴ Age.

** Mektup-şiiirde üslubun kendisinin bir mesele olduğunu söylediğimizde, kastettiğimiz şeyin bir kısmı, mektup-şiiirde mektup-olmayan şiirde olmayan bir tür sadakat talebi olduğudur. Mektup-şiiirde şair, okuyucuyu gerçekten birine, Sevgili X'e hitap ettiğine ve neredeyse istemediği bir tesadüf eseri okuyucuya da hitap ettiğine ikna etmelidir. Aksi takdirde, iki başarısızlıktan biri gerçekleşir: mektup-şiiir sadece bir mektup ya da sadece bir şiir olur. (Çev. Halil Erten)

Mektup şiirlerin tamamında mektup kurgusu ile anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu bulunmak zorundadır. Bu iki unsurun varlığını okur gözünde göstermek amaçlı şiir metninin içerisinde metnin yazılış sürecine değinilir. Bu durum bazen doğrudan anlatıcının yazım sürecini dile getirmesi ile bazen de sürecin durakladığının veya devam ettiğinin biçimsel olarak gösterimi ile yapılmaktadır.

2.2 Mektup Anlatım Tekniği Biçim Unsurları

Mektubun kendine ait biçimsel özellikleri vardır bu özellikler mektup-şiirlerde tamamen veya kısmi olarak anlatım tekniğini unsuru olarak yer alır. Mektupların sağ üst köşesinde mektubun yazıldığı yer ve mektubun yazılış tarihi yer alır. Yer ve tarihin biraz altında mektupların sol üst köşesinde gönderici ile aralarındaki ilişkiye göre farklılık gösterecek şekilde alıcıya hitap edilir, hitap sonrası virgöl işareti koyulur ve bir alt satırdan devam edilir. Resmîyet barındıran kişiler arasındaki mektuplarda bulunan hitap bölümleri için: “Saadetlü Ekrem Beyefendi hazretlerine,”, “Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Saygıdeğer Efendim,”, “Hanımefendimiz,” ifadeleri; aralarında samimiyet barındıran kişiler arasındaki mektuplarda bulunan hitap bölümleri için “Sayın Kardeşim Pazarkaya”, “Fikret oğlum,” , “Gözümün nuru Hâmit’im efendim,”, “Aziz kardeşim ve dostum,”, “Oğulcuğum,”, “Sevgili kızım Seniha,” ifadeleri örnek olarak verilebilir ayrıca sadece isim ile “Vala,”, “Yaşar Nabi,” şeklinde de örnekler görülebilir.

Hitap kısmı sonra mektubun ilk dizelerini oluşturan kısmın içeriğini gönderici ve alıcı arasındaki ilişki doğrudan etkiler. Eğer bir alt-üst ilişkisi varsa buna uygun olarak övgü ve takdir ifadeleri ile mektup başlar. Eğer alıcıdan önceden bir mektup alındaysa veya bir mektup bekleniyor ise yazar tarafından bu mektuba cevap verilir ya da beklenen mektupla ilgili sitemini dile getirir. Daha sonrasında yaşamakta oldu hisleri ve aklından geçen düşünceleri aktarmaya başlar. Bu giriş kısmının herhangi bir sınırlaması mevcut değildir, mektup yazarı bu kısmı istediği şekilde uzatıp kısaltabilir.

Mektupların girizgâh kısmıyla birleşebildiği gibi ayrıca da yer alan alabilen ikinci kısım haber verme işlevinin ağırlıkta olduğu kısımdır. Genel itibarı ile önemli bir olay veya gelişme olan durumlarda bu kısımlar mektuplarda ön plana çıkar ve hacmi genişler. Bu kısımda ortak tanıdıklardan bahsetme, otobiyografik detaylarına değinme görülebilir.

Mektupların son kısmında ricalar belirtilir, cevap isteklerinde bulunulur veya hatırlatılır. Her ne kadar mektup hitap edilen bir alıcıya veya alıcılara yazılmışsa da mektubun bitirildiği bu kısımda başkalarına da selam ve iyi niyetler belirtilebilir. Bu kısım gönderici ve alıcı arasındaki ilişkiye göre neredeyse kalıplaşmış ifadeler ile sonlanır, örnek olarak “Ellerinden öperim, gözlerinden öperim.”, “Muhabbetle gözlerinden öperim azizim.” veya “Selametler dilerim.” gibi ifadeler verilebilir.

Mektubun sağ alt köşesinde yazan kişinin ismi ve bazen de imzası yer alır. Bazı mektuplarda “hamiş”, “ek” kısımlar ile mektup yollanmadan önce eklemeler yapılır.

Aşağıda mensur mektup örneklerindeki yerleşimlerini gösterdiğimiz bu mektup kısımlarını “içerik sunum sırası” olarak adlandırıyoruz. İçerik sunum sırası bazı mektup-şiiirlerde tamamı ile yer alırken bazı mektup-şiiirlerde de kısmi veya ufak değişimler ile yer alabilmektedir.

Bu biçimsel özellikleri ve içerik yerleşimi özel mektuplar için örnek üzerinden şu şekilde gösterebiliriz:

Mektubun yazıldığı yer ve tarih.
Hitap ifadesi.
Alınan mektuba cevap veya alın(a)mayan mektup için sitemin yer aldığı kısım. Alıcı ve gönderici arasındaki iletişimin sağlandığı, göndericinin ruh halini anlattığı kısım.
Haber verme unsurunun ön planda olduğu kısımdır. Bu kısımda günlük olaylardan, ortak tanıdıklardan, siyasi olaylardan bahsedilir.
Mektubun son kısmını oluşturan bu kısımda gönderici sözlerinin sonuna geldiğini belirtir. Arzularını ve iyi niyet dileklerini söyler, selamlarını iletir. Bu kısım genellikle en kısa olan kısımdır.
Göndericinin ismi, imzası.
Bazen mektup yazıldıktan sonra yaşanan bir durum veya unutulmuş bir şey hamış, ek kısmı olan bu kısma eklenir.

3. BÖLÜM: MANZUM (ŞİİR/KOŞUK BİÇİMİNDE) MEKTUP ÖRNEKLERİ ve İNCELEMELERİ

Üstad-ı Muhterem Ekrem Bey Efendi Hazretlerinedir*²⁵ (1866)

Ey şâ'ir-i bî-nazîrî asrın

Ey üstâd-ı şehîrî asrın

...

*

...

Zîrâ ki lisânımızda öyle

Müsta'meldir bakılsa kavle

Bir hayli bu yolda var hatâlar

Lâkin bence mecâz-ı ekser

Tecvîz olunursa sizce de kerr

Onlar da sevâp olur serâser

Menemenlizâde

Tâhir

Menemenlizâde Mehmet Tahir 1866 yılında *Elhân* başlıklı şiir kitabını yayımlamadan önce bir manzum mektup ile üstat olarak kabul ettiği ve fikirlerini önemseydiği Recaizâde Mahmut Ekrem'e yollar. Kitabını yayınlarken yolladığı bu manzum mektubu kitabının başına ekler, bir dipnot ile de okuyucuya bu durumu bildirir.

Manzumenin ilk iki mısrası mektupların birçoğunda yer alan hitap kısmından oluşur, “Ey” nidası tekrarlanan bu iki mısrada M. Mehmet Tâhir tarafında R. Mahmut Ekrem'in şairliği övülür. Bu manzume her ne kadar gerçek anlamıyla bir mektup olarak yollanmış olsa da dil olarak günlük dil kullanılmamış ağır, söz sanatları barındıran bir dil

* Elhân'ı kendilerine bu mektup manzum ile takdîm etmişim evvela Elhân'da münderic mektup ile sâniyan Takdîr-i Elhân ile mukâbele buyurdular. (Menemenlizâde Mehmet Tâhir'in notu.)

²⁵ Menemenlizâde Mehmet Tâhir, *Elhân*, Matba'yı Ebû el-zîyâ, İstanbul, 1886.

kullanılmıştır. Manzumenin başında doğrudan alıcı olan Recaizade Mahmut Ekrem'e seslenen, gönderici konumundaki M. Mehmet Tahir "sen" seslenişini bırakır ve önce Namık Kemal ardında da Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Türk şiirindeki yeri ve yaptıkları hakkında sanatlı ifadeler kullanarak övgülerde bulunur.

M. Mehmet Tahir yeni Türk şiirinin yenilikçi büyük isimlerine bir nevi bağlılığını bildirdiği bu bölümün ardından "Bir böyle zamanda neşr-i eş'âr/Pek hoş değildir ama nâçâr//Mağlub-u heves olunca insan/Olmaz hiçbir şeyden her âsân" dizeleriyle şiir kitabını yayınlama kararını nasıl aldığını belirtir ve Türk edebiyatındaki "tenkit" konusundaki fikirlerini dile getirir. Yapılan tenkitlerin kalitesini beğenmediğini belirten M. Mehmet Tâhir bu tenkitlerden dolayı şiirlerini yayınlamamanın yanlış olduğunu düşündüğünü söyler. Bu manzume aslında yeni bir şairin tanınmış, söz kuvvetine sahip bir şairden icazet istemesidir. M. Mehmet Tâhir bu manzum mektuba R. M. Ekrem tarafından cevap olarak yollanan nesir mektubu da ekleyerek okuyucusuna icazet aldığını gösterir.

Mektubun içeriğinden yazılırken şiir kitabı içerisinde yer almasının düşünüldüğü ve okuyucuya da hitap ettiği düşünülebilir. Bu durum manzumenin de dilini etkilemiştir kullanılan dil Elhân'ın içerisinde yer alan şiirlerde kullanılan dile yakındır. Bu durumda Elhân'ın yayınlandığı 1866 yılının da etkisi vardır, henüz yeni gelişmekte olan modern Türk şiirinde dil sadeleşmemekle beraber Divan edebiyatı etkisi de tamamen geçmemiştir. Manzum mektubun dilinin gerek resmi gerekse özel mektuplarda kullanılan dilden uzak olduğunu söyleyebiliriz. M. Mehmet Tahir mektup biçimin hitap kısmıyla başlama ve alt köşede isim yazılarak bitirilme kalıbına sadık kalmıştır. Divan edebiyatında özellikle de uzun şiirsel anlatılar olan mesnevilerde bulunan manzum mektuplardan M. Mehmet Tahir'in bu manzum mektubunu ayıran iki önemli unsur gönderilmek için yazılmakla kalmayıp bir mektup olarak gönderilmiş olması ve gerçek anlamında mektuba işlev olarak sadık kalması dışında gönderici ismine alt köşede yer vererek biçimsel olarak da mektup türüne yakınlaşma çabasıdır.

Abdülhak Hamid'e Mektup²⁶ (1941)

²⁶ Orhan Seyfi Orhon, *Gönülden Sesler*, Akbaba Matbaası, İstanbul 1964, s. 113.

Ey yüce hilkatine dehası mizaç olan,
Ey dehanın şulesi başına bir taç olan,
Ey “Makber”in, “Ölü”nün “şairi lâyemut”u!
Sizsiniz asırlarca devam eden sükûtu
Îlâhî rebabının nağmesile dağıtan.
“Fuzuli”den, “Nef’î”den, “Nedim”den sonra vatan
Bir siyah gece gibi ıssızdı, karanlıktı.
Sizin rebabınızın terennümile çıktı
Şiir perisi olan şu ince yüzlü hilâl.
Bu gün ki karşınızda gördüğünüz ihtilâl,
Verdiğiniz o nurun fecridir, sabahıdır,
Gönlümüzde bir «Milli sanat» intibahıdır.
Sıytlınız dolaşırken hep ağızdan ağıza,
İsyan olabilir mi bu «hâşâ» dehanıza?
Tasavvur edilir mi küfranın o kadarı?
Biz ki şu nankör asrın nasipsiz çocukları
Karşınızda daima en lekesiz, en temiz
Hürmetle, muhabbetle, hayretle eğiliriz.
Bu histe müşterektir sanati sevenler hep,
Şüphesiz bu olmaz size hitaba sebep.
Affedin cüretimi, ben size ulu şair;
Kendi kalbime dair, kendi aşkıma dair
Bir acı hâtırayı yeniden yâda geldim;
Tâ ruhumun içinden size feryada geldim.

Affedin cüretimi; aynı sebeple yine:
Musset'nin hitabını görmüştüm Lamartin'e.
Şu anda benim de içimde aynı yara,
Kapıldım aynı çılgın, zehirli duygulara...
Yok benim semalara açılacak kanadım,
Ben o nasipsizim ki tanınmış değil adım,
Kim sorar; kim öğrenir; kim anar maceramı?
Şu yılları sürüyen hayatımın devamı
Tesellisiz, ümitsiz bir uzun hıçkırıktır.
Elimdeki rebabım kalbim gibi kırıktır.
İşte bütün ruhumu kaplayan bu kederin
Verdiği cesaretle huzurunuzda geldim,
Size gözyaşlarımdan hediyeler getirdim!
...

Orhan Seyfi Orhan “Abdülhak Hamid’e Mektup” başlıklı manzumesini Abdülhak Hâmid Tarhan’a yazılmış bir özel mektup olarak kurgulamıştır. Ancak bu kurguyu manzumenin başlangıç kısmında görebiliriz sadece, manzumenin devamında bu kurguya yönelik biçimsel ve içerik açısından bir gönderim bulunmaz. Bu uzun manzumenin sadece manzum mektup kısmı örnek olarak alınmıştır.

Abdülhak Hâmid Tarhan öncü ve büyük bir şair olarak edebiyatımızda yüksek bir mertebededir. Anlatıcı ise daha genç ve tecrübesiz bir şair olarak daha alt mertebededir. Şair bundan yola çıkarak özel mektup tarzına yakın olan manzumede alt üst ayrımını gözeterik sözcüklerini seçer “siz” şeklinde saygılı ve resmi bir üslupla seslenir. Tıpkı alttan üsttekine hitap edilen özel mektuplarda olduğu gibi manzume de başlangıçta övgü ifadeleriyle başlar.

Daha sonra kendi neslini de mütevazılıkla küçültür. Neslinin içinde bulunduğu Milli Edebiyat hareketinin Hâmid’e bir hakaret barındırmadığını hatta onun açtığı yolun

bir uzantısı olduğunu dile getirir. “Affedin cüretimi; aynı sebeple yine:/Musset’nin hitabını görmüştüm Lamartin’e” diyerek cüretinin, mektup yazımının sebebini açıklarken Fransız edebiyatından da örnek vermiş olur alt-üst, öğrenci-öğretmen mektuplaşmasına. Ardından anlatıcı, Abdülhak Hâmid Tarhan’a gençlik aşkını anlatmaya başlar. Böylece manzum mektup türünde olan giriş kısmı bir çerçeve oluşturmuş olur ve esas anlatıya geçilir. Manzumede anlatıcı ve Abdülhak Hâmid Tarhan dışında böylece sevgili de girmiş olur bir kahraman olarak.

Manzumenin ilk 3 mısrasında “Ey” seslenişi tekrarlanır ve mektupların hitap kısmı oluşturulmuş olur. Kullanılan dil özellikle M. Mehmet Tâhir’in manzum mektubuyla kıyaslanınca mektuplarda kullanılan dile oldukça uygundur. Ayrıca bu manzum mektupta mektup anlatım tekniğinin içerik unsurlarından biyografi unsuru da mevcuttur. Şair mektup formunu tercih edip gerçek bir insan olan Abdülhak Hâmid Tarhan’ı anması ve manzumeyi ona yollanmış bir mektup olarak kurgulama amacı manzumede anlatılan aşk hikayesinin okuyucu gözündeki inandırıcılığı arttırmaktır. Manzumenin ikinci kısmını oluşturan sevginin anlatıldığı kısımda kurgunun bozulup kurgusal muhatap olan Abdülhak Hâmid Tarhan’ın tamamen yok sayılması ve muhatabın okuyucu haline gelmesi bu kısmı içerik dışında teknik olarak da birinci kısımdan ayırmamıza sebep olur. Manzum mektup özelliği ikinci kısımda tamamen silinir.

Mahkûm Melahat’ın Mektubu²⁷ (1939-1947)

“Anne, lastik bir top al benim kıza,

koskocaman, kıpkırmızı olsun,

benim gümüş küpeleri sat.”

Mahkûm Melahat’ın aklına kızı gelir bunun üzerine annesine mektup yazar veya yazacağı mektubu düşünür. Dil basittir özel mektuplardaki gibi günlük bir konuya değinir. Bu ufak parça kendinden önceki ve sonraki dizeler ile ahenk oluşturacak şekilde yazılmıştır. Şiir özelliği taşımayan bu metin kısa bir Manzum mektup örneğidir.

²⁷ Nâzım Hikmet Ran, *Memleketimden İnsan Manzaraları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 256.

Peder'in Mektubu²⁸ (1939-1947)

'Muhterem reis buba,

evvelâ selâm ederim,

iki gözlerinden öperim.

Bana vermiş olduğun cezayı kabul etmiyorum.

Ama niçin kabul etmiyorum?

Sen sözünde durmadın.

Bana bir kat elbise gönderirsen gönder,

göndermezsen al cezamı geri.'

Peder lakaplı mahkûm, Halil'e gelerek kendisine hapis cezası veren Reis'e mektup yazdırır. Bu mektubun içeriğinde Peder, Reis'in kendisine verdiği sözü hatırlatmaktadır. Mektup bir mahkûmdan hâkime yazılmış bir mektubun üslubuna değil bir özel mektup üslubuna sahiptir. Bunun sebebi Peder'in bilgisizliğini vurgulamak ve doğal bir anlatım sağlamaktır. Hitap ifadesi ile başlayan kısa mektup isteği dile getirerek sonlanır. Şiirsel bir içeriği ve dili olmayan metin mensur mektuplardan ancak şekli ile ayrılır, bir manzum mektup örneğidir.

Yağan Telgraflar yahut Halide Edip'in Mektubu (1939-1941)

Nâzım Hikmet Ran, Kurtuluş Savaşı'nı anlattığı şiirsel anlatısı Kuva'yı Milliye isimli eserinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk eserinden aldığı mektupları manzumeye, şiir biçimine dönüştürerek manzum mektup örnekleri oluşturur. Nâzım Hikmet ilk olarak manda ve himaye fikrinin reddedildiği Erzurum Kongresi'ni anlattığı kısımda yine bu kongre sırasında Halide Edip tarafından yazılıp İstanbul'dan Mustafa Kemal Atatürk'e yollanan bir mektubu alarak manzum mektuba dönüştürür.

²⁸ Nâzım Hikmet Ran, *Memleketimden İnsan Manzaraları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 277-278.

Mensur yazılmış bir mektubun manzum mektup haline getirilişini yansıtmayı bakımından nutukta yer alan orijinal düzyazı mektup örneklerini alıntılıyoruz:

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne²⁹

...Fransa, İtalya, İngiltere, Türkiye'de mandaterlik meselesini Amerika Senatosuna resmen teklif etmiş olmakla beraber bütün kuvvetlerini Senatonun kabul etmemesi için sarfediyorlar. Taksimden hisse kaçırmak tabii işlerine gelmiyor.

Suriye'de hüsrana uğrayan Fransa, zararını Türkiye'de telâfi etmek istiyor, İtalya namuskâr bir emperyalist olduğundan muharebeye ancak Anadolu taksiminde pay almak için girdiğini açıktan açığa söylüyor. İngiltere'nin oyunu biraz daha incedir.

...Türkiye'yi kül halinde İngiltere alabilse kafasını kolunu koparır, birkaç senede sadık bir müstemleke haline koyar. Buna en başta bilhassa Klerikal sınıflar memleketimizde çoktan taraftardır. Fakat bunu Fransa ile döğüşmeden yapabilmek kabil olamayacağından taraftar olamaz. Fakat Türkiye'yi vahdet halinde muhafaza zaruri görülürse yani taksim ancak büyük askeri fedakârlıklarla husule geleceğini anlarsa Lâtinleri sokmamak için Amerika fikrine zahir ve taraftar olur. Nitekim İngiliz siyasî adamları arasında zaten bu fikre temayül mevcut Morison (Morisson) gibi meşhur simalar Amerika'nın Türkiye'de umumî manda almasına taraftar oluyorlar.

Diğer bir suret-i hal de Türkiye'yi Trakya'dan, İzmir'den, Adana'dan belki de Trabzon'dan ve mutlak İstanbul'dan mahrum ettikten sonra eski "kapitülasyon"ları ve boğulmağa mahkûm dahilî hududu ile müstakil bırakmak.

Biz İstanbul'da kendimiz için bütün eski ve yeni Türkiye hudutlarını şamil olmak üzere muvakkat bir Amerika mandasını ehven-i şer olarak görüyoruz.

...

2- Biribirini ifna eden, menfaat, hırsızlık veyahut sergüzeşt ve şöhrat namına yaşayanların hırsını tatmin eden hükûmet nazariyesi yerine milletin refâh ve inkişafını temin, halkı, köyleri, sıhhati ve zihniyeti ile asrî bir halk haline koyabilecek bir hükûmet nazariyesine ve tatbikatına ihtiyacımız var. Bunda lâzımgelen para, ihtisas ve kudrete sahip değiliz. Siyasî istikrazlar siyasî esareti tezyit ediyor. Tarafgirlik, cehalet ve çok konuşmaktan başka müspet bir netice veren yeni bir hayat yaratamıyoruz.

Bugünkü hükûmet adamlarını takdir etmese bile, halkı ve halk hükûmeti tesisini münferit bile Filipin gibi vahşi bir memleketi bugün kendi kendine idareye kadir asrî bir makine haline koyan Amerika, bu hususta çok işimize geliyor. On beş, yirmi sene zahmet çektikten sonra

²⁹Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk-Söylev*, (haz. İsmail Arar, Uluğ İğdemir, Sami N. Özdemir), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 128. (Mektubun Nâzım Hikmet tarafından yeniden yazılan kısımları alıntılanmıştır.)

yeni bir Türkiye'ye ve her ferdi tahsili, zihniyeti ile hakikî istiklâlî kafasında ve cebinde taşıyan bir Türkiye'yi ancak yeni dünyanın kabiliyeti vücuda getirebilir.

...

Bu sebeplerden dolayı süratle lâzımgelen Amerika da, tabîî mahzursuz değildir. İzzet-i nefsimizden epeyce fedakârlık etmek mecburiyetinde bulunuyoruz. Yalnız bazılarının düşündüğü gibi Amerika'nın resmî sıfatında dinî temayül ve tarafgirlik yoktur. Hristiyanlara para verecek misyoner kadını Amerikası, Amerika'nın idarî makinasında bir mevki tutmaz. Amerika'nın idare makinası dinsiz ve milliyetsizdir. O, çok ahenktar muhtelif cins ve mezhepte adamları çok imtizaçlı bir surette bir arada tutmanın usulünü biliyor.

Amerika şarkta mandaterliğe ve Avrupa'da gaile almağa taraftar değildir. Fakat onların izzet-i nefis meselesi yaptıkları Avrupa'ya, usulleri ve idealleriyle faik bir millet olmak dâyesindedirler. Bir millet, samimiyetle Amerika milletine müracaat ederse, Avrupa'ya, girdikleri memleket ve milletin hayrına nasıl bir idare tesis edebildiklerini göstermek isterler.

...

Çok tehlikeli anlar geçiriyoruz. Anadolu'daki harekâtı dikkat ve muhabbetle takip eden bir Amerika var. Hükûmet ve İngilizler bunun, Hristiyanları öldürmek, İttihatçıları getirmek için bir hareket olduğunu Amerika'ya telkine el birliğiyle çalışıyorlar.

...

Türkiye'yi azim ve irade sahibi geniş kafalı bir iki kişi belki kurtarabilir.

Sergüzeşt ve cidal devri artık geçmiştir. Atı için inkişaf ve vahdet muhaberesi açmağa mecburuz...

10 Ağustos 1919

Halide Edip

Düzyazı olarak Nutuk içerisinde yer alan mektubun Nâzım Hikmet tarafından yeniden yazılan manzum hali:

Fransa, İtalya, İngiltere

Türkiye'de Mandaterlik işini, efendimecağazım,

Amerikan Senasına teklif etmekle beraber

el altında uğraşıyorlar kabul edilmemesi için.

Maksatları paylaşmak Anadolu'yu.

Nasıl da karmakarışık bir iş gördünüz ya!

Meselâ, efendime söyleyeyim, İtalya

namuskâr bir emperyalist olduğundan

söylüyorlarsa da bunu açıktan açığa,

biraz daha incedir İngiltere'nin oyunu.

Siz orda dağ başındakiler anlıyabilesiniz diye bunu

Biz burdan, şekerim, meseleyi izah edelim size:

İngiltere Türkiye'yi kül halinde ele geçirebilse

Hemencecik sadık bir müstemleke oluveririz,

değil mi ya efendimecağazım?

...

Hocalar, hacılar da hep taraftar buna zaten,

sonra halkımızın da hâli mâlûm:

cahil, geri.

Fakat şükür ki Fransız'lar ürkütüyor İngiliz'leri,

yani aralarında harbe müncer olur böyle bir işin sonu.

...

Demek ki, efendime söyleyim,

demek ki, bu hususta Morison müttefikimiz sayılır.

Ha, evet, bir çare daha var:

alır elimizden Avrupalılar

İstanbul'u, Trakya'yı, İzmir'i, Adana'yı, Trabzon'u,

ve biz kapitülasyonlarla müstakil kalırız.

Demek ki, şekerim,

ya kabul edeceğiz bunu,

yahut da Amerikan mandasını.

Biz İstanbul'da Mandayı tercih ediyoruz.

Siz de orda Mandadan ürkmeyin kuzum.

...

Zaten bizi bir başımıza bıraksalar:

Tarafgirlik, cehalet

ve çok konuşmaktan başka müsbet

bir hayat yaratamayız.

İşte bu yüzden Amerika çok işimize geliyor.

...

Filipin gibi vahşi bir memleketi bile adam etti Amerika.

Ne olacak,

Biz de on beş yirmi sene zahmet çekeriz, gülüm,

sonra, efendime söyleyeyim,

Yeni Dünya'nın sayesinde

İstiklâli kafasında ve cebinde taşıyan

bir Türkiye vücuda geliverir.

Sonra, bakın; Amerikan resmî sıfatında

dinî temayül ve tarafgirlik de yoktur.

Amerikan idaresi dinsiz ve milliyetsizdir, şekerim.

Bir millet Amerika'ya başvursun yeter.

Allah aşkına inanın bana,

Amerika içine girdiği memleket ve millet hayrına

nasıl bir idare kurduğunu

elâleme [Avrupa'ya] göstermek ister.

...

[hem] Artık işi uzatmağa gelmez,

çok tehlikeli anlar yaşıyoruz,

Türkiye'yi geniş kafalı birkaç kişi belki kurtarabiliriz,

sergüzeşt ve cidal devri geçmiştir artık,

vallahi de billahi de geçmiştir!..

Ordaki beykardeşlerimizle çalışmanıza intizar ediyoruz

ve Amerikan mandası

Amerikan mandası

Mandası da mandası diyoruz.³⁰

Manzumenin ilk halinde yer alan ve göndericiyi, ismi metin içinde verilme de Nâzım Hikmet tarafından işaret edilen Nutuk'a bakıldığında Halide edip olduğu anlaşılır, karikatürize eden birçok ifade yer alır. “Efendimecağazım”, “şekerim”, “kardeş” vb. ifadeler ile ciddi bir konu hakkında Erzurum Kongresi gibi ciddi ve önemli bir toplantıya yollanan mektup ciddiye alınmayacak hale getirilir. Halide Edip'in Mustafa Kemal Atatürk'e yazdığı mektubun okuyucu tarafından ciddiye alınma ve mantıklı bulunma ihtimalini yok etmek amaçlı Nâzım Hikmet'in mektuba bu ifadeleri katarak göndericinin okuyucu gözündeki dikkate alınırılığına saldırdığını söyleyebiliriz.

Ancak bu durum mektubun gerçeğe uygunluğunu bozduğu gibi Kuva'yı Milliye'nin üslubuna da uymamaktadır. Bu 81 dizeden sadece 18 dize Kuva'yı Milliye'nin son haline geçmiştir. 18 dize arasında göndericiyi karikatürize eden hiçbir ifadenin barınmaması Nâzım Hikmet'in göndericinin dikkate alınırılığına yaptığı saldırıdan manzum mektup içerisinde vazgeçtiğini gösterir. Ayrıca bu durum manzum mektubun gerçekliğini arttırmış, Nâzım Hikmet 18 dizelik manzum mektup ile İstanbul'da dile getirilen manda istemini ciddi bir şekilde okuyucuya aktarmıştır. Halide

³⁰ Cevdet Kudret tarafından hazırlanan Kuva'yı Milliye'nin 1968 baskısının sonunda yer alan 81 dizelik manzumenin ilk hali Erkan Irmak'ın *Kayıp Destan'ın İzinde* kitabından kısmi olarak alıntılanmıştır. Şiirin son halinde yer almayan dizeler italik olarak yazılarak gösterilmiştir. Erkan Irmak, *Kayıp Destan'ın İzinde – Nâzım Hikmet, İdeoloji ve Yenide Yazmak*, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2020, s.85-87.

Edip'in yazdığı orijinal mektuba bakarak Nâzım Hikmet'in nesir mektup içerisinde ayıklama yaptığı ve seçtiği ifadeleri manzum biçiminde tekrar yazarken anlatı içerisindeki fonetiği dikkate aldığı ama üsluba müdahale etmediği görülebilir. Gerek manzum mektubun ilk hali olan 81 dizede gerekse son hal olan 18 dizede mektup kurgusuna dahil bir atıf ve gösterge bulunmasa da manzum mektubun tırnak içerine alınması ve öncesinde İstanbul'dan Ankara'ya "telgraf yağdırıldı" ifadesi ile bu 18 dizenin mektup olduğu belirtilmiştir.

Nurettin Eşfak'ın Bir Mektubu³¹ (1939-1941)

Kardeşim,

Sana bu mektubu Ankara'da Kuyulu kahvede yazıyorum.

Hep aynı Anadolu havalarını çalıyor gramofon

kocaman bir boru çiçeğine benziyen ağızyla.

Dışarda yağmur...

Mektepten istifa ettim.

Cepheye gidiyorum ihtiyat zabıtlığıyla.

Çocuklarımıza Türkçe okutmak,

Öğretmek, sevdirmek onlara

dünyanın en diri, en taze dillerinden birini,

kendi dillerini,

güzel şey,

büyük şey.

Fakat bu dilin insanları için çakmak çalmak cephe

daha büyük

daha güzel.

³¹ Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020, s.45.

Biliyorum:

iş bölümünden bahsedeceksin.

Fakat, Ankara’da çocuklara ders vermek,

bozkırda ateş hattına girmek

haksız ve hazin

bir iş bölümü.

Öyle günlerde yaşıyoruz ki

ben bir iş yapabildim diyebilmek için:

hep alnının ortasında duyacaksın ölümü.

Bak, tam sana bunları yazarken

asker geçiyor sokaktan;

yağmurda harap postallarının meşinini ıslatarak

Meclisin önüne doğru iniyorlar,

İstasyona gidecekler.

Ve türkü söylerken, her nedense her zaman yaptığı gibi,

sesini incelterek marş okuyor genç Türk köylüsü:

“Ankara’nın taşına bak,

gözlerimin yaşına bak...”

Yüzleri mühim, dalgın ve yorgun.

Tıraşları uzamış biraz.

Elleri büyük ve esmer.

Elâ gözlüler, kara gözlüler, mavi gözlüler.

Yine birdenbire Yunus Emre geldi aklıma.

Başka türlü anlıyorum ben Yunus'u :

Bence onda bütün bir devir dile gelmiş Türk köylüsü :

öte dünyaya dair değil,

bu dünyaya dair kaygılarıyla...

Bir şiir yazdım,

garip bir şiir,

“Türk köylüsü” diye.

Bir tuhaf mı oluyor böyle günlerde şiir yazmak?

Her ne hâl ise, hoşça kal, gözlerinden öperim.

Kardeşin

Nurettin Eşfak

Manzum mektup, mektup biçimin başlangıcı olan hitap kısmıyla başlamasına uygun olarak “Kardeşim,” ifadesiyle başlayıp ardından mektubunun nerede yazıldığını anlatılarak devam eder. Sonrasında kahraman anlatıcı olan Nurettin Eşfak mektubu yazdığı anı kısaca betimledikten sonra “kardeşim” dediği muhatabına okuldan istifa ettiğini ve askere gideceğini söyler, sebebini anlatır. Mektup anlatım tekniğinde sıklıkla görülen biyografik unsur yerini almış olur manzumede. “Biliyorum:/ iş bölümünden bahsedeceksin.” diyerek muhatabının söyleyebileceği itirazlara cevap verir, mektuplarda görülebilen sanki gönderici ve alıcı arasında bir diyalog varmışçasına hayali diyalog kurma bu noktada kendini gösterir. Anlatıcı “Bak tam sana bunları yazarken” diyerek mektubu yazarken sokaktan geçen askerleri ve onların kendisini düşünmeye sevk ettiği

şeyleri anlatmaya başlar. Türk edebiyatının mektup türünde en fazla örnek veren şairlerinden biri olan Nâzım Hikmet, özel mektuplarda çokça görülen mektup yazım sürecinde yaşananın mektubu etkileyişini bu kurgu manzum mektupta da kullanır. Son olarak “garip” olarak tanımladığı bir şiir yazdığını söyler ve muhatabına “Bir tuhaf mı oluyor böyle günlerde şiir yazmak?” sorusunu yöneltir. Soru sorma ve cevap verme unsurları esasında iletişim aracı olan mektupların neredeyse tamamında görülür bu unsur manzum mektuplarda da yer almaktadır. Mektup “Her ne hâl ise, hoşça kal, gözlerinden öperim.” ifadeleri ile biten mektup, mektupların kalıplaşmış bitiriş ifadelerinden biriyle bitirilmiş olur. Mektubun sağ alt köşesinde “Kardeşin/Nurettin Eşfak” imzası yer alır, mektup biçiminin son parçası da böylece eklenmiş olur.

Özel mektup üslubu, hitap ifadesi ile başlangıç, durumunu iletme ve haber verme barındıran içerik, biyografik unsur, bitiriş ifadesi ve imza ile mektup anlatım tekniği unsurlarını tamamen barındıran metin, şiir özelliği taşımadığı için manzum mektup tasnifi içerisinde yer alır.

Manastırlı Hamdi Bey (1939-1941)

Nâzım Hikmet, Kuva'yı Milliye'nin İstanbul'un işgalini anlattığı Beşinci Bap'ında, Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk'ta yer verdiği 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgalini Ankara'ya bildiren Manastırlı Hamdi Bey'in ve Harbiye Nezaretinin telgraflarını manzum mektup biçimine sokarak kullanır. Nâzım Hikmetin yeniden yazım yaptığı manzum mektuplarla kıyaslanabilmesi için bu telgrafları orijinal halleri ile alıntılıyoruz:

Deraliye, 16/3/1920³²

Ankara'da: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bu sabah, Şehzadebaşındaki Muzıka Karakolunu, İngilizler basıp oradaki askerlerle İngilizler müsademe ederek neticede şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Bera-yi malûmat maruzdur.

Manastırlı

Hamdi

³² Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk-Söylev*, (haz. İsmail Arar, Uluğ İğdemir, Sami N. Özdemir), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s.548.

Harbiye telgrafhanesinden, memur Ali Bey'in telgrafı:

Sabah İngilizler basarak altı kişi şehit ve on beş kadar da mecruh oldu. Şimdi, İngiliz askerleri dolaşıyor. Şimdi, işte, İngiliz askerleri nezarete giriyorlar. İşte içeri giriyorlar. Nizamiye Kapısına. Teli kes! İngilizler buradadır.³³

Hamdi Efendi'nin diğer telgrafları:

Paşa Hazretleri.³⁴

Harbiye telgrafhanesini de İngiliz bahriye askeri işgal edip teli kat'ettiği gibi bir taraftan Tophane'yi işgal ediyorlar. Bir taraftan zırhlılardan asker ihraç olunuyor. Vaziyet vahamet kesbediyor Efendim. Sabahki müsademede 6 şehit, 15 mecrhumuz vardır. Paşa Hazretleri. Emr-i Devletlerine muntazırım.

16 Mart 1920

Hamdi

Sabahki bizim asker uykuda iken, İngiliz bahriye efradı karakola gelip işgal etmekte iken, askerimiz uykudan şaşkın kalkınca müsademeye başlanılıyor. Neticede bizden altı şehit, on beş mecruh oluşunun üzerine zaten mel'aretlerini tasavvur etmiş ki hemen zırhlıları rıhtıma yanaştırıp Beyoğlu cihetini ve Tophaneyi işgal edip bir taraftan Harbiye Nezaretini işgal etmişler, hatta şimdi ne Tophane ve ne de Harbiye telgrafhanesini bulmak kabil olmuyor. Şimdi de haber almış olduğuma nazaran Derince'ye kadar tevessü ediyormuş Efendim.

İşte Beyoğlu telgrafhanesi de yok. Orasını da işgal ettiler galiba. Allah muhafaza buyursun. Burasını işgal etmesinler. İşte Beyoğlu telgraf memurları, müdürleri geldiler. Kovmuşlar.

Bir saate kadar burası da işgal olunacaktır. Şimdi haber aldım Efendim.³⁵

³³ Age. s. 550.

³⁴ Age. s. 550.

³⁵ Age. s. 550.

İlk ve son halleri ile Nâzım Hikmet'in yeniden yazım yaptığı manzum mektuplar:

“Der-aliye 16/3/1920

İngilizler bastı bu sabah

Şehzadebaşı'ndaki Muzika karakolunu.

Müsademe edildi.

İşgal altına alıyorlar İstanbul'u şimdi.

Berâyi malûmat arzolunur.

Manastırlı Hamdi”

*

“Etrafta dolaşıyor İngiliz askerleri.

Şimdi işte

İngiliz askerleri giriyor nezarete.

İşte giriyorlar içeri.

Nizamiye kapısına.

Teli kes.

İngilizler burdadır.”

*

“Paşa hazretleri,

Harbiye telgrafhanesini de işgal etti İngiliz bahriye askeri

Tophane'yi de işgal ediyorlar bir taraftan,

bir taraftan da zırhlılardan asker ihraç olunuyor.

Vaziyet vehamet kesbediyor efendim.

Paşa hazretleri,

emri devletlerine muntazırım.

16 Mart 1920

Hamdi”

*

“Sabah bizim asker uykuda iken

İngiliz bahriye efradı karakolu işgal etmekte iken

askerlerimiz uykudan şaşkın kalkınca müsademe başlıyor.

Neticede bizden altı şehit, on beş mecruh olup

İngilizler zırhlıları rıhtıma yanaştırıp

Beyoğlu ve Tophane’yi işgal edip.

İşte Beyoğlu telgrafhanesi de yok.

İşte Beyoğlu telgraf memurları geldiler.

Kovmuşlar.

Burası da işgal olunacaktır bir saata kadar.

Şimdi haber aldım efendim.”³⁶

Mustafa Kemal Atatürk’ün Nutuk’ta verdiği sırayla ilk olarak 2. telgrafta İngilizlerin işgal sırasında şehit ettiği askerlerden bahsedilir ardından 3. ve son telgrafta İngiliz askerleri tarafından şehit edilen diğer askerlerden bahsedilir. Ancak Nâzım Hikmet telgrafları sırasıyla ve neredeyse kesintisiz anlatırken 2. telgrafın bu bölümünü aktarmaz. Telgrafları bileştirerek sayılarını 3’e düşürür ve son telgrafın içeriğine Türk askerlerinin İngilizler tarafından şehit edilmelerini ekleyerek anlatır. Böylece önce İstanbul’un işgaline başlandığı ardından İngiliz askerlerinin Harbiye Nezareti’ni işgalleri sonrasında telgraf hatlarını ele geçirişleri ve en son olarak Türk askerlerinin şehit edildiği anlatılmış olur. Anlatıda manzum mektuplar (telgraflar) ardından İngiliz işgal kuvvetlerinin karakol baskınında şehit olan askerlerin ağzından şehit oluşlarını anlatan

³⁶ Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020. s. 52.

Nâzım Hikmet'in manzumenin anlatım gücünü artırmak ve anlatının dramını kademeli olarak yükseltmek amaçlı bu tercihte bulunduğunu söyleyebiliriz.

Nâzım Hikmet telgrafların orijinal haline oldukça sadık kalmıştır. Telgraflar kısaltılmış, düz yazı biçiminde olan telgraflar, manzum anlatı içerisinde fonetiği korumak için manzum hale çevrilmiş ve söz diziminde ufak değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişiklikler telgraflara şiir özelliği katmamıştır.

Metristepe'den Telgraf (1939-1941)

Manzum mektup konusu için Kuva'yı Milliye'de ele alacağımız son manzume, Kurtuluş Savaşı sırasında Garp Cephesi Kumandanı olan İsmet İnönü'nün Mustafa Kemal Atatürk'e cepheden yolladığı ve Atatürk'ün de Nutuk'ta değindiği telgrafın Nâzım Hikmet tarafından manzum hale getirilmiş halidir. İsmet İnönü'nün telgrafı şu şekildedir:

Metristepe'den, 1/4/1921³⁷

Saat 6.30 sonrada Metristepe'den gördüğüm vaziyet: Gündüzbey şimalinde, sabahtan beri sebat eden ve dümdar olması muhtemel bulunan bir düşman müfrezesi, sağ cenah grubunun taarruzıyla gayrimuntazam çekiliyor. Yakından takip ediliyor. Hamidiye istikametinde temas ve faaliyet yok, Bozüyük yanıyor. Düşman binlerce maktülleriyle doldurduğu muharebe meydanını silâhlarımıza terketmiştir.

Garp Cephesi Kumandanı

İsmet

Manzumenin Kuva'yı Milliye'nin ilk halinde bulunan hali:

Ve biz telgraflardan

kelimeler okuyoruz..

“Saat altı otuz:”

“Bozüyük yanıyor.”

“Düşman

³⁷ Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk-Söylev*, (haz. İsmail Arar, Uluğ İğdemir, Sami N. Özdemir), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s.774.

Muharebe Meydanını

Silâhlarımıza terketmiştir.

Garp Cephesi Kumandanı

İsmet”³⁸

Manzumenin günümüzde Kuva’yı Milliye kitabında yer alan son hali:

Saat altı otuz.

Bozöyük yanıyor.

Düşman muharebe meydanını silâhlarımıza terketmiştir.³⁹

Nâzım Hikmet, Kuva’yı Milliye’nin 1965 yılında Kurtuluş Savaşı Destanı isimli ilk baskısında (yukardaki ilk manzume) İsmet İnönü’nün telgrafını alıntılamaadan önce “Ve biz telgraflardan/kelimeler okuyoruz..” dizelerini ekleyip, telgraf alıntısını tırnak içerisine alıp ve telgrafta yer alan isim, imza kısmına sadık kalarak mektup kurgusu oluşturmuştur. Düz yazı halindeki telgraf, eklenen kurgunun yanı sıra kelime dizimiyle manzume haline getirilir ve böylece manzum mektup biçimine dönüştürülür. Manzum parçanın son halinde ise (yukardaki ikinci manzume) tırnak işaretlerini kaldırıp isim, imza kısmını kaldırarak mektup kurgusunu tamamen ortadan kaldırmış olur. Alıntılamaada ve üslupta bir değişiklik olmamasına rağmen parçanın kurgusunun tamamen değişmesinden mektup biçiminin kurguya etkisini ve önemini açıkça görebiliriz.

³⁸ Aktaran Erkan Irmak, *Kayıp Destan’ın İzinde – Nâzım Hikmet, İdeoloji ve Yenide Yazmak*, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2020, s. 94.

³⁹ Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020. s.58.

4. BÖLÜM: MEKTUP İMGESİ ve ÇAĞRIŞIMINDAN YARARLANAN ŞİİR ÖRNEKLERİ ve İNCELEMESİ

Mektup⁴⁰ (1884/1885)

Ol dilbere kim severdim evvel!

*

Ey ‘aksi karîn olan zevâle,

Gönlümdür olan mezâr-ı ‘aşkın;

...

*

...

Dîvânede iktidâr yoktur,

Temyizede iktidâr yoktur.

Hâmiş

Her lâhza kasem benâm-ı kahlâr

Dil kahrına olmadı sezâ-vâr!

Âlemlere bahş eden muhabbet

Her bir sözüme kılar şehâdet.

Şiir içerisinde anlatıcı meçhul bir muhataba seslenir. Şiirin ilk dizesinde “ol dilber kim” denilerek sevgiliden üçüncü şahıs olarak bahsedilir muhataba. Daha sonra ise sevgiliye dair övgü ve hisler 2. tekil şahıs olan “sen” seslenişiyle anlatılır ve birden muhatap sevgili olmuş olur. Anlatıcının gönderici ve meçhul muhatapın alıcı olduğuna dair bir iz şiir içeriğinde yer almaz. Muhatabın muallaklığı göze çarpan şiirde ne anlatıcı gönderici konumundadır ne de muhatap alıcı konumundadır. Şiirde mektup kurgusu

⁴⁰ Nabizade Ahmet Nazım, *Heves Ettim*, Mihrân Matbaası, İstanbul 1885/1884, s. 39.

olduğuna dair herhangi bir unsur da bulunmaz. Ŗiirin ilk dizesinden anladığımız kadarıyla anlatıcı geçmişte sevdiği sevgilinin şu an kendisine yaşattığı hisleri anlatmaktadır. Ŗiire “mektup” başlığı verilmesinin esas amacı da bu anlatımdır. Mektupların göndericinin halini bildirme özelliğinin farkında olan şair mektubun çağrışımından yararlanmak istemiştir. Ayrıca şiirin ilk dizesi gerçekleşmemiş bir ilişkiyi, bir ayrılığı anıştırması mektup imgesi ile birleşerek okuyucunun zihninde “ayrılık mektubu, aşk mektubu” imgelerini harekete geçirir.

Üçüncü Mektup⁴¹ (1941)

1.

Al gözüm seyreyle

Hep aynı hikâye

Hep aynı türküler

Hep aynı kinâye.

...

2 .

...

Mahpusa mendil kadar bir gök parçası

Şaire gökleri tımar için bir kaşağı

Ressama tosun gibi bir ebemkuşağı

3.

...

Bir buluta sormuşlar:

– Güzel bulut, sen niçin ele avuca sığmazsın?

⁴¹ Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

– Ele düşersem beni ata benzetenler arabaya koşar. Bakraca benzetenler kuyuya atar.
Ayıya benzetenler oynatır. Mendile benzetenler burunlarını silerdi! demiş.

Yıldızlara sormuşlar:

- Niçin bizden bu kadar uzaklarda yanar tükenirsiniz?
- Ya sizin göz bebekleriniz demişler, niçin biz açılırken onlar kapanır?

Şiir mektup başlığını taşısa da içerikte bir mektup kurgusu oluşturulmamıştır. Mektup içerisinde şiirin bir mektup olduğuna dair bir unsur eklenmemiş ayrıca biçim ile de mektup kurgusu kurulmamıştır. Gönderici ve alıcı belirtilmemesi şiirin mektup kurgusuna sahip olamamasının ana nedenidir. Başlıktaki mektup ifadesi uzaklardakine seslenme çağrışımı işlevi görmektedir. Kullanılan gündelik ve sade dil, mektuplarda görülebilen soru ve diyalog cümleleri mektup kurgusu oluşturmak için yeterli olmamıştır. Şiir başlığındaki mektup ifadesi çağrışım boyutunda kalmıştır.

Beşinci Mektup (1941)

...

Pazarlık etmeden ağlardım

Hiç bir şey beklemeden

Ne serin bir köşe cehenneminden

Ne bir mâhur beste cennetinden!

“Kendimi Kendim Yaratsaydım” alt başlıklı şiirde anlatıcı kendini nasıl yaratırdı ve “ideal ben”inin ne olduğunu anlatır. Ancak şiir içerisinde bir muhatap mevcut değildir. Şiirde muhatabın, alıcının belli olmaması mektup kurgusu oluşumunu engeller. Başlıkta bulunan mektup ifadesi çağrışım boyutunda kalır ve anlatıcının yakınında bulunmayan, uzaktaki birine veya birilerine seslendiği izlenimi uyandırabilir sadece. Mektup

çağrısından yararlanarak Tanrı ve yarattığı kul arasındaki uzaklık vurgusu yapılmış olur.

Mehmetten Mektup⁴² (1943)

Kuşlar bile bu Vatanın.

Semasında tasasız, hür.

Bir taşına göz koyanın,

Hesabı çabuk görülür.

Dosta sevgiyse, kine kin,

Elim önünde miğferin.

Tehlikede yurd her erin,

Çelik göğsile örülür.

Belki bir gün, belki bir an,

Ölüme susarsa düşman;

Bir ok misali sınırdan,

Aşarsak geriye sürülür!

Türk, ölür de «kader!» demez,

Düşmanlar, burdan geçemez,

Umduğundan da daha tez,

Günde defteri dürülür.

⁴² İhsan Hınçer, *İnkılâp Türküleri*, İstanbul 1943.

Şiirinin anlatıcısı başlıktan da anlaşılabilceğı gibi bir askerdir. Anlatıcı vatan sevgisi, vatanın korunması için neler yapılabileceğı gibi konuları anlatır. Şiirde herhangi bir muhataptan bahsedilmez. Şair tarafından şiire “mektup” başlığı konularak anlatıcı asker ve muhatap arasında bir mekânsal uzaklık çağrışımı yapılmış olur.

Şiir başlığında mektup ifadesi kullanılsa da içeriğinde ve biçiminde mektup kurgusu sağlamak için herhangi bir unsur kullanılmamıştır. Şiirde muhatabın belirtilmemesinin ve haliyle bir alıcı oluşturulmamasının mektup kurgusu oluşmasına engel olduğu söylenebilir.

Mektup⁴³ (1945)

Kapılar kalmasın kilitli,

Duvarlar kalmasın sağır...

Dilinde adım güzeldi, ey çocuk,

Beni bir daha çağır!

...

Mektup insanlar arasında iletişimi sağlarken mektuba cevap almak da bu iletişimin devamını ve sürekliliğini temsil eder. Mektubun cevapsız kalması olumsuz bir durum olduğu gibi bir mektubun sahibine ulaşmaması ve geri gelmesi de olumsuzluğu gösterir. Anlatıcı dünya postalarının mektubunu geri getirdiğini söyler ve uzaklık ifadelerini sıralar. Şiirde geçen “öbür dünya” ve “ağıt” ifadeleri de ölümü çağrıştırır. Başlıktaki mektup ifadesinde şiire bir mektup kurgusu katma amacı yoktur. Geri gelmiş mektubun hissettirdikleri şiir boyu anlatılır.

Ölmüş Bir Arkadaştan Mektup⁴⁴ (1946)

Eskisi gibi yaşıyorum,

Gezerek, düşünerek..

⁴³ Arif Nihat Asya, *Arif Nihat Asya'dan Seçme Şiirler ve Yazılar*, Elips Kitap, Ankara 2016, s. 61.

⁴⁴ Melih Cevdet Anday, *Rahatı Kaçan Ağaç*, Ölmez Eserler, 1946, s. 29.

Yalnız biletsiz biniyorum vapura, trene,
Pazarlıksız alışveriş ediyorum.
Geceleri evimdeyim, rahatım yerinde,
(Bir de sıkılınca pencereyi açabilsem)
Ah.. başımı kaşımak, çiçek koparmak
El sıkamak istiyorum arada bir.

Şiir de anlatıcı ölmüş bir kişinin hayalet halidir. Bu dünyada varlığını sürdürmeye devam eden bu ölü, hayalet hayatını yaşamaya ve gezmeye, dolaşmaya devam etmektedir ancak hayatın çok basit tarafları olan pencereyi açmak, baş kaşımak, çiçek koparmak ve el sıkmak gibi şeyleri yapamamaktadır. Akan hayat içerisinde sadece gözlemci pozisyonunda durmaktadır. Şiirin “Ölmüş Bir Arkadaştan Mektup” başlığını anlatıcının değil şairin ifadesi olduğunu söyleyebiliriz çünkü şiir kahraman anlatıcıya sahiptir. Melih Cevdet Anday’ın başlıkta mektup ifadesini kullanım amacı şiir içeriğinde ölmesine rağmen yaşayanlar ile aynı hayat içerisinde yaşamaya devam eden ölü arkadaşın yaşayanlar ile arasındaki uzaklığı okura hissettirmek istemesidir. Bu şiiri değindiğimiz diğer mektuplardan ayıran ana unsur ölmüş kişiye değil ölmüş kişi tarafından yaşayana(lara) seslenen bir şiir olmasıdır. Ölü olan kahraman anlatıcının, muhatabının kim veya kimler olduğuna dair şiir içerisinde hiçbir unsur bulunmaması şiirde mektup kurgusunun oluşamamasının ana denedir.

Eski Mektup⁴⁵ (1947)

Akdeniz kıyısında yaz ayları.

Ah.. Avare geçer günlerim.

Annem beyaz ipek çarşafının içinde

Telaşlı bir taze.

Babam sağ.

⁴⁵ Baki Süha Ediboğlu, *Gece Yağmuru*, Ar Basımevi, Ankara 1947, s. 15-16.

Kardeşim Mustafa sarı uzun saçlı

Kız gibi çocuk.

Ayşe ablam yeni ölmüş

Udu duvarda asılı.

...

Şiirde anlatıcı annesinin taze, babasının sağ, kardeşinin uzun saçlı, ablasının yeni ölmüş olduğu geçmiş zamandan bahseder. Anlatıcı tarafından birine veya birilerine seslenme, haber verme durumu mevcut değildir. Burada “eski mektup” olarak ifade edilen anılardır. Mektup kurgusuna sahip olmayan şiirde mektup ifadesi çağrışım amaçlı kullanılmıştır.

Mektup⁴⁶ (1948)

mektubum yazılsın biraderime

bâd-ı sabâ tarafımdan selâm eylesin

haber uçurulsun dostuma düşmanıma

tekmil vukuatım bilinsin

...

gayrı bizden umud kalmıyor kardeşim

ahvalimiz malumun olsun böylece

cümledenize selam ederim.

Anlatıcı hapse düşmüştür ve şiirde bu durumun nasıl gerçekleştiğini anlatmaktadır. Şiirin başında “mektubum yazılsın” ve “bâd-ı sabâ tarafımdan selam eylesin” ifadeleri yer alır ancak bu ifadelerin devamında bir mektup kurgusu oluşturulmamıştır. Metnin içerisinde ve şeklinde metnin bir mektup olduğuna dair herhangi bir unsur bulunmamaktadır. Şiiri boyunca muhatap meçhul kaldıktan sonra

⁴⁶ Attilâ İlhan, *Duvar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993 s. 47-49.

şiiir son üç dizesinde anlatıcı muhatap olarak kardeşine seslenir. Mektup anlatım tekniğini unsurlarını yeteri kadar barındırmayan şiir, mektup kurgusuna da sahip değildir. Bu yüzden kurgu-mektup ve mektup-şiir türleri içerisinde yer alamaz. Şair “mektup” başlığı ile mahkûm mektuplarının okuyucu zihnindeki çağrışımlarından yararlanmaktadır.

Eski Mektup⁴⁷

Adalardan gelen bu mektupta,

Oradan, bir sihirli râyihâ var;

İşveler sezdiren bir üslûpta,

Bir güzel şarkı söylüyor rüzgâr,

Adalardan gelen bu mektupta.

Ben o rüzgârla şimdi baş başayım;

Gâlibâ yol göründü sevdâyâ;

Kendi gönlümce bir saat yaşayım;

Girmesin başka bir hayâl araya;

Ben o rüzgârla şimdi baş başayım.

Şiir bir mektup kurgusuna sahip değildir. Anlatıcı almış olduğu bir mektubu ve bu mektubun kendisine hissettirip düşündürdüğü şeyleri şiirsel bir şekilde anlatmaktadır. Anlatıcı adalardan gelen mektupta sihirli bir râyihâ ve işveler sezdiren bir rüzgâr olduğunu belirtir. Burada Divan edebiyatında âşık ve sevdiği kişi arasında iletişim aracı olan rüzgârın sahip olduğu çağrışım özelliğinden yararlanılmıştır. Şiirin ikinci kısmında anlatıcı rüzgârın kendisine hissettirdiklerini anlatır.

⁴⁷ Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbeimiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2018, s. 85.

Mektup şiir ilişkisi içerisinde değeriendirilebilecek olan şiir, mektup anlatım tekniğı unsurlarını barındırmadığı için mektup-şiir tasnifimiz içerisinde yer almaz. Şiir içerisinde herhangi bir mektup kurgusu da yer almadığı için şiire kurgu-mektup tasnifi içerisinde de yer vermiyoruz. Başlığından dolayı şiirin mektup-şiir türü çevresinde örnek olarak verildiğı görülebilir ancak bu yanlıştır. Mektup şiir ilişkisi açısından değeriendirilerek “Mektup imgesi ve çağrışımından yararlanan şiirler” tasnifi için uygun görülmüştür.

5. BÖLÜM: KURGU-MEKTUP ÖRNEKLERİ ve İNCELEMESİ

Ahibbâsından Bir Zâta Mektup⁴⁸ (1866)

Bulun ey âh gel ahabâba peyâmımda benim

Seni muhtâr edeyim keşf-i merâmımda benim

...

Eyledim şimdi senî vâsıta-î arz-ı murâd

Meclis-î ma‘rifet-î mîr-i hüâmımda benim

*

...

Feyz-i-ikbâlini, irfânını mânend ede Hak

Bu duâ virdim olur subh ile şâmımda benim

Şiirin kime yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Fevziye Abdullah Tansel, Türk Tarih Kurumu’nda bulunan yazma nüshada “Ahibbâsından Bir Zâta Mektup” başlığını taşıyan şiirin içeriğinden yola çıkarak Kâni Paşazâde Rif‘at Bey’e yazıldığını düşünür.⁴⁹ Modern Türk şiiri için erken bir dönem olan 1866 yılında yazılmış olan şiir, içeriğinde Eski Türk Edebiyatından unsurlar da barındırır. Anlatıcı Divan edebiyatında olduğu gibi *âh*’a seslenir ve sözlerini esas muhatabı olan ahabâba iletilmesini ister. Anlatıcı uzak düştüğü ahabâba karşı duyduğu ayrılık acısını dile getirir ve kendi kötü halinden bahseder. Şiirde kullanılan dil bir arkadaş, dost, yazılan özel mektuptan tamamen uzak ve ağır, şiirsel bir dildir. Fevziye Abdullah Tansel bu şiiri tanımlarken “manzum mektup” ifadesini kullanmaktadır ancak şiir metni olarak kabul ettiğimiz için “Ahibbâsından Bir Zâta Mektup” metnini manzum mektup başlığı altında değerlendirmiyoruz. Anlatıcının özlenen dost ile arasında oluşan ayrılığa ve bu ayrılığın mekânsal oluşuna dair ifadeleri şiirin mektup kurgusunu oluşturmuştur. Gönderici-alıcı vurgusu mektup kurgusunu sağlayan bir diğer noktadır. İçerisinde mektup anlatım

⁴⁸ Namık Kemal, *Namık Kemal’in Hûsûsî Mektupları I*, (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s.38-40.

⁴⁹ Age. s. 37.

teknîğinin içerik ve biçim özelliklerini barındırmadığı için şiiri kurgu-mektupların iptidai bir örneği olarak kabul ediyoruz.

Bir Mektup⁵⁰ (1894)

Pek vefâlı zannederken ben seni

Hayf kim ettin ferâmuş sen beni

Böyle yapmak şânına ihrâ mıdır?

Yokdu evvel, yoksa nev-peyda mıdır?

Sen değil miydin mukaddem, dâd-râ!

Eyleyen irsâl-ı nâme dâ'imâ

Şimdi âyâ eyledim mi bir kusûr

Kim beni ettin gönülden böyle dûr

En ziyâde sevdiğim bir zât idin

Nâil olmazsa eğer mektuba bin

Söyle mahzun olmamak mümkün müdür?

Hiç dilhûn olmamak mümkün müdür?

Altı aydır intizâr etmekteyim;

Dideme dünyayı târ etmekteyim

Etmedi eyvah bir nâmen vürûd

Ta kıyâmet intizâr etsem çe-sûd?

Hâtırından çıktım artık âh âh

Bî-vefâsın gayrı etmem iştibâh

⁵⁰ Faik Esad, *Bahar Çiçekleri*, 1894, s. 47-48.

Anlatıcı şiire muhatabına sitem ederek başlar. Muhatabına onu vefalı, adaletli olarak düşündüğünü ama onun kendisine mektup yazmayarak, cevap vermeyerek hayal kırıklığına uğrattığını anlatır.

Şiir anlatıcı tarafından cevap alamadığı, vefalı zannettiği bir zata yazılmış bir mektup olarak kurgulanmıştır. İkinci tekil şahıs “sen” kullanımı şiir boyunca tekrarlanır. Başlıktaki mektup ifadesi ile şiir içeriğinde yer alan mektup yazma ve yazılan mektuplara cevap alma konusu bir konu birliği sağlamıştır. İçerikte mektuplaşma sürecinin devamı ve kesintisine değinilerek şiirde mektup kurgusu sağlanmıştır. Şiirin yazım tarihini de dikkate alarak iptidai bir kurgu-mektup örneği olduğunu söyleyebiliriz.

Bir Mektup Parçası⁵¹ (1904/1905)

Bugün hayâtımı tehdîd eden âlihe-i ‘aşk
Biraz müsâ’ade etti... O anda yalvararak;
...
“Hayır”, “evet” bunu bir kere söylesin yetişir;
Fakat sukût ediyor.. söyleyin, bu müthişti.
...
Birinci mektubu elbette gördünüz? Ona ben
“evet”, “hayır” deyiniz, söyleyin, dedimdi, neden

Cevâb verilmedi?! Elbet birinci mektûblar
Cevâbsız kalacaktır, değil mi, kâ’ide var (?)
...
Ve can-güdâz acı bir ıztırâb içinde hemân
Şebâb-ı ‘ömrüme küstüm. Garîb değil mi?!

⁵¹ Tahsin Nahid, *Rûh-ı Bî-Kayd*, 1904/1905, s. 59.

-Neden?

Neden mi? bence de meçhûl, kader demek böyle,

Yalan ve basmakalıp uymuyor tabî'atime.

Anlatıcı âşık konumundadır ama burada hitap edilen sevgili, âşık olunan kişi değildir. Muhatap “Refika-ı ruh” belirsiz dost/lardır. Yazılış amacı mektup yazılan sevgilinin belli belirsiz tavırları bir nevi nazı ve bunun âşık anlatıcısındaki etkisinin dile getirilmesi isteğidir. Belirsiz muhataba seslenirken bir yandan sevgiliye dolaylı olarak seslenilmektedir. Şair muhatabına soru sormakla yetinmez ona da soru sordurur ve cevap verir. Şiir aşkından dolayı zor durumda olan anlatıcının bir dost veya dostlarından yardım istediği bir mektup olarak kurgulanmıştır.

Canan’a Bir Mektup⁵² (1908)

Ey şî’r-i semâvî, yetişir sûz-ı revânım

Feryâdıma imdâd

Allah için olsun, bitiyor tâb ü tüvânım

Yetmez mi bu feryâd

*

...

*

Gel! Gel! Meleğim gel! Güzelim gel! Yeter artık

Dilşâd olalım, gel!

Gel! Eyle! Bu üftâdene bir lütf-i müvâfık

Âbâd olalım, gel!..

⁵² Namık Ekrem, *Hicran*, Ruşen Matbaası, İstanbul 1908.

Nezihenin lisanından: -bir cevap-

Feryâd-ı hazîninle beni eyleme dilgîr!

Hasret-zedeyim ben

Sûzişle bu mektûbun eder rûhuma te'sîr

Lâkin nideyim ben

*

...

*

‘Âlem benim olsa yine bil! Kalmadı meylim

Yok dilde meserret

Sönmüş fer-i dil, şem’-i sefâ, şu’le-i neylim

Geç! Benden â Behcet!

Metin içerisinde farklı karakterler anlatıcı konumuna geçer. İlki âşık Behçet karakteridir muhatap ise âşık olunan Nezihe, sevgilidir. Şiir bu aşk ilişkisine göre samimi şekilde, senli benli, aşkı ifade eden kelimeler, seslenişler ile yazılmıştır. Manzum hikâyede birbirinden uzak düşmüş iki kişi klasik bir şekilde ancak mektup ile haberleşebilirler. Şiir bir aşk mektubunun içerik özelliklerinin tamamına sahiptir. Kurgu-mektupların ilkinin yazılış amacı sevgiliyle kavuşma, ikincisinin ise bu kavuşmanın imkânsızlığını dile getirmedir. Anlatıcı iki parçadan oluşan şiirde değişir. İkinci parça Nezihe’nin yani sevgilinin dilinden anlatılmıştır.

İkinci Mektup (1908)

Zannetme! Nezîhe! Beni âzâde-i âlâm

Heyhât! Bu ‘âlemde bana kalmadı ârâm

...

Allaha tevekkül edelim derd ü felâket

Elbette olur munkalib-i fevz ü saâdet..

Behçet

Behçet karakteri sevgilisi Nezihe'ye tekrar seslenmektedir. Bu şiirde de aşk mektubu kurgusu mevcuttur. Mektup kurgusunda muhakkak bulunması gereken gönderici ve alıcı unsurları bu şiirde de görülebilir, gönderici mektupların biçim özelliklerinde görüldüğü gibi alt köşede belirtilmiştir. Şiirde mektup kurgusu hem içerik hem de biçim olarak desteklenmiştir.

Nezihe'den Gelen İkinci Mektup (1908)

Şimdengeri 'âlem beni dilşâd edecek mi?

Bu cism-i harâbı 'aceb âbâd edecek mi?

...

Ben 'âlemi terk eyliyorum, sen de figân et!

Eyvâh ile, feryâd ile imrâr-ı zamân et!..

Nezihe

Nezihe'nin sevgilisine cevabıdır. Nezihe umutsuzluğundan bahsetmeye devam eder. Bahsedilen konunun etkisi ile üslup daha fazla şiirsel hale gelir. Aşk mektubu kurgusu devam etmektedir. Başlık, içerik ve alıcı konumundaki muhatabın belirtilmesi ile mektup kurgusunun desteklenmesinin yanı sıra "Nezihe" imzasıyla biçimsel olarak da mektup kurgusu desteklenmiştir.

Ana Mektupları⁵³ (1915)

2

Vistül boylarında çarpışan evlat!

Sağ mısın? Nasılsın; çok iyi misin?

Baba kılıcını bir daha parlat!

Moskofun başında gürlesin sesin...

...

Yumrukla, dipçikle, dişinle ez, kır

Kır yavrum Moskof'u kırmak sevaptır..

Nineler namına orduya haykır:

Moskof yaşadıkça, vatan haraptır....

Şiirin ilk dördlüğünde oğluna seslenen anne, halini sorduktan sonra Moskof'a karşı savaşması için onu motive eder. Anlatıcı şiirin ikinci dördlüğünde de oğlunu motive etmeye devam eder. Şiirin içeriği tamamen bir askeri savaşmak için motive etmeye dönüşür. Anne oğluna ölümden korkmaması gerektiğini söyleyerek Türk-İslam kültüründe savaşta ölümlerle şehit olan insanların yer aldığı mertebeden bahsetmeye başlar. Şiirin işlediği konuyla beraber dili de ağırlaşır ve özel mektup dilinden uzaklaşır. Şiir başlığı ve ilk iki dize ile oluşturulan mektup kurgusu şiir boyunca anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı ilişkisinin korunmasıyla devam eder. Şiir *Ana Mektupları 1*'de bulunan mektup anlatım tekniği özelliklerini taşımadığı için mektup-şiir değildir. Tasnifimize göre kurgu-mektup içerisinde yer alır.

Mektup⁵⁴ (1919)

Duyuyoruz hayli sözler biz dereden tepeden

⁵³ Aka Gündüz, *Bozgun*, Kanaat Matbaası, İstanbul 1915, s. 99-101.

⁵⁴ Fazıl Ahmet Aykaç, *Harman Sonu*, Halk Kitaphanesi, İstanbul 1919, s 10.

Lâkin yine gizleniyor havâdisin en şaykî:
İstanbul'a dâir bir şey yazamam gerçi ben
Fakat bilmem ne yazsam ki!? Çünkü sansür pek sıkı!
...
Siyasetten falan artık gönlüm nefret ediyor
Hamd olsun ki fakat birçok komisyonla mecâlis
Memleketin ıslâhına hayli hamt ediyor!
İşte sana taze taze yine birçok havâdis!

Şiirde anlatıcı kim olduğu bilinmeyen muhataba hitap etmektedir. “Sana” demesine rağmen şiir içindeki ifadeler yakınlık göstermez ayrıca şiir içindeki anlatılan konulara da bakarak şiirin özel mektup formatından çok açık mektup formatına yakın olduğunu söyleyebiliriz. Şiirin isminin mektup olması ve mektup formatına yakın olmasının sebebi uzaktan haber, havadis verme unsurunun ön planda olmasından kaynaklıdır. Bu uzaklık hem coğrafi hem de toplum içindeki yer olarak kurgulanmıştır. İstanbul'dan verilen haber hem gerçek anlamda İstanbul dışındaki şehre yönetim merkezinden haber vermeyi kasteder hem de “Bab-ı Ali” olarak bilinen, ülkeyi yöneten kesimin konumundan halka doğru haber vermeyi kasteder. Şiiri mektup türünün günlük söyleyişine yaklaştıran odun; kömür gibi günlük hayat öğelerinin yer alması ve konu edilmiş olmalıdır. Mektup kurgu boyutunda kalmış mektup-şiir anlatım tekniği kullanılmamıştır, kurgu-mektup örneğidir.

Yanık Halil'den Telgraf⁵⁵ (1919)

Türkündür bu yerler, dünyâ işitsin
Çekmeli buradan düşmen ayağı!
Ey büyük devletler, iyi düşünün

⁵⁵ Halil Nihat Boztepe, *Sihâm-ı İlham*, (haz. İsmet Şanlı), Ak, İstanbul 2016.

Yunan'ın olamaz İzmir toprağı!

...

Babamın adına and verdim bugün:

İzmir'in toprağı kana bürünsün!

Bu işin sonunu Wilson düşünsün,

Yanığın sesini duysun kulağı!

Yanık Halil isimli kahraman anlatıcının işgal kuvvetlerine seslenişinden oluşmaktadır şiir. Başlıkta Yanık Halil'den 2. tekil kişi olarak bahsediliştan yola çıkarak metne telgraf isimlendirmesini anlatıcının değil şairin verdiğini söyleyebiliriz. Şiirde yer alan “Martinim elimde, belde yatağan,/Arkamda efeler bir sürü arslan!” ifadelerinden Yanık Halil'in Anadolu işgaline karşı direnen vatansever savaşçılardan biri olduğunu anlarız. Halil Nihat Boztepe şiir başlığında telgraf ifadesini kullanarak Yanık Halil ile seslendiğı işgal devletleri arasındaki uzaklığı vurgulamıştır. Yanık Halil şiir içerisinde işgal devletlerine seslenerek gönderici konumunda yer alır işgal devletleri de alıcı konumundadır. Şiirin başlığı ve seslenilen muhatabın doğrudan belirtilmesi ile şiirde mektup kurgusu sağlanmaya çalışılmıştır. İçerik ve biçimle desteklenmediğı için mektup kurgusunun zayıf olduğı bir kurgu-mektup olduğunu söyleyebiliriz.

Bir Prenses İçin Mektup⁵⁶(1920)

Karanlık yollarda karanlık esen

Bir rüzgârım ki ben membaı çamur,

O yeşil gözlerle öyle bakma sen,

Başka bir gönülde git tahtını kur...

Gözlerinde yanan o alevi sil,

⁵⁶ Nâzım Hikmet Ran, *İlk Şiirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 86.

Atılırım aşkı görsem her kimde.

Ben iblisim kadın, yanmaktan değil,

Yakmaktan zevk duydum cehennemimde!

Anlatıcı başlıkta “Prenses” olarak adlandırdığı muhatabı olan sevgilisine seslenmektedir. Şiirin içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla anlatıcı, Prenses’i kendisinden uzak tutmak istemektedir ve bu yüzden şiirde kendinden bir canavar gibi bahseder. Bu kendinden uzak tutma isteğine bakarak, başlıktaki “mektup” ifadesinin okuyucuya ayrılık mektuplarını çağrıştırmak amaçlı kullanıldığını söyleyebiliriz. Başlıkta kurulmaya başlanan mektup kurgusu, şiir içerisinde muhataba 2. tekil şahıs “sen” ve “kadın” şeklinde hitap edilmesi ile desteklenmiştir. Anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu mektup kurgusunu güçlendirerek şiiri kurgu-mektup örneğine dönüştürmüştür.

Şâir-i A’zama Mektup⁵⁷ (1922)

(ŞÂİR-İ A’ZAMA)

Üstâd-ı celîlim,

Gurbette bugün hâlini tasvîr ile tavsîf,

Yahut, o büyük nefsin, yok, tâlî’yi tezyîf

Kastıyla yazılmış ve elemnâk ü müellim

Şi’rin, beni üstâd,

Sevk eyledi bir vadi’-i âlâm ü melâle,

Bir lahzada vâdi’-i delâle.

...

Sensin, evet ey şâ’ir-i dâhi,

Sultân-ı hakîki vü şehinşâh-ı âlihî

⁵⁷ Ulaş Bingöl, “Şâir-i Azam’a Mektup’a Dâir Bir İnceleme”, SUTAD, 44, (2018)

Şiir üst başlık olarak “*Şâir-i A’zama Mektup*” başlığını taşısa da “*Şâir-i A’zam*” başlığı ile yayınlanır. Şiirin isminde “mektup” ifadesinin geçme nedeni mekânsal olarak İstanbul’dan uzakta olan Abdülhak Hâmid Tarhan’a sesleniyor oluşudur. Şiirde muhatap Abdülhak Hâmid Tarhan olsa da bu şiir gazetede yayınlanarak zor durum içerisinde olan Hâmid’in durumunun kamuoyuna bildirilmesi amaçlanmıştır.

Ulaş Bingöl şiiri incelediği makalesinde Faik Ali Ozansoy’un metnini hem şiir hem de manzum mektup olarak nitelemiştir.⁵⁸ Şiir olarak değerlendirdiğimiz için bu metni manzum mektup başlığı altında değerlendirmemekle beraber mektup anlatım tekniği özellikleri taşımadığı için mektup-şiir başlığı altında da incelemiyoruz. Abdülhak Hâmid Tarhan’ın övüldüğü ve zor durumunun anlatıldığı şiirde anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu ile mektup kurgusu sağlanmıştır. Şiir mektup kurgusuna sahip olması nedeniyle tasnifimize göre bir kurgu-mektup örneğidir.

Mektup⁵⁹ (1921/1922)

Arif’ine kimler yavrum der anne?

Beni evlat bilmez her anne.

Senin evin, senin dizin saadet;

Nerde şimdi öyle mesud bir anne!

Bir mukaddes kitap gibi öpeyim;

İnce solgun elini ver ver anne!

Camlarımı kırdı kış ah üşüdüm...

Pencereme çarşafını ger anne...

⁵⁸ Ulaş Bingöl, *Şair-i Azam’a Mektup’a Dâir Bir İnceleme*, SUTAD, 44, (2018), s. 137-152.

⁵⁹ Arif Nihat Asya, *Arif Nihat Asya’dan Seçme Şiirler ve Yazılar*, Elips Kitap, Ankara 2016, s. 115.

Anlatıcı bu şiirinde ayrı düştüğü annesine seslenir. Anlatıcının “İnce soluk elini ver anne!” ifadesinden annesinin ölmüş olabileceği akla gelir. Anlatıcı, annesine samimi şekilde hitap ederek ondan uzaktaki halini anlatır hatta ondan yardım diler. İslam inancında ölen insanlar yaşanan dünyadan öteki dünyaya, ahirete göç etmektedirler. İnsanlar ölünce yok olmazlar yaşayan insanlardan uzak bir diyara gitmiş olur. Mektup da basit tanımıyla uzaktaki insanlar arasındaki iletişimi sağlar. Bu uzaklık şairler için bazen ölüm olur, Arif Nihat Asya, anlatıcının ölmüş annesine seslendiği şiirde annesiyle arasına giren uzaklığı vurgulamak amaçlı şiir başlığında mektup ifadesini kullanır.

Arif Nihat Asya şiirin ilk dizesiyle okura hem anlatıcı hem de muhatabı sunmuş olur böylece “mektup” başlığını okumuş olan okuyucu mektup kurgusunun göndericisi ve alıcısı şiir başından itibaren anlar. Şiir içerisinde “Anne” ve “sen” hitaplarıyla anlatıcı annesine seslenmeye devam eder. Şiir boyunca şiirin bir gönderi, kurgu gereği mektup olduğu kesintisiz olarak sunulmuş olur.

Anneme Mektup⁶⁰ (1924)

Ben bu gurbet ile düştüm düşeli,
Her gün biraz daha süzülmekteyim.
Her gece, içinde mermer döşeli,
Bir soğuk yatakta büzülmekteyim.

Böylece bir lâhza kaldığım zaman,
Geceyi koynuma aldığım zaman,
Gözlerim kapanıp daldığım zaman,
Yeniden yollara düzülmekteyim.

Son günüm yaklaştı görünesiye,

⁶⁰ Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2018, s. 229.

Kalması bir adım yol ileriye;
Yüzünü görmeden ölürsem diye,
Üzülmekeyim ben, üzülmekeyim

Necip Fazıl Kısakürek “Anneme Mektup” şiirini 1924 yılında, felsefe eğitimi almak için gittiği Fransa’nın Paris kentinde yazar. Şiirin ilk dizesi “Ben bu gurbet ile düştüm düşeli,” anlatıcının evinden uzaklığını ve bu durumdan -en azından şiir anlatıcısının- memnun olmadığını gösterir. Şiirde gurbette olmanın zorluğunu dile getiren anlatıcı, gurbet ve ev arasında iletişimi ve haberleşmeyi sağlayan aracı şiirin etkisini arttırmak için başlıkta kullanır. Bu mektubun anneye yazılmış olmasının amacı da budur, uzak düşürülen ev, anne ile özdeşleştirilerek ev özlemi anne özlemiyle beraber aktarılır.

3 kıtadan ve 12 mısradan oluşan şiirin 11 dizesinde anlatıcı duygusal durumunu anlatır. Şiirin belirli bir muhatabı olduğuna dair tek ifade 11. mısradan geçen “Yüzünü görmeden...” ifadesidir. Buradaki kişinin kim olduğunu şiir başlığından anlarız anlatıcı annesine seslenmektedir. Buradaki ifade ve şiir başlığı haricinde Necip Fazıl Kısakürek şiir içerisinde mektup kurgusu oluşturmak için biçimsel ve içerik olarak bir ekleme yapmaz. Şiirde mektup kurgusunun zayıf olduğu bir kurgu-mektup örneğidir.

Köyden Mektup⁶¹ (1927)

Ah bu hülyalı, durgun, gürültüsüz köyler ah!

İşte kaç günden beri bir parça gönlüm ferah

Kederlerim dağılmış, teselli bulmuş gibi.

Köylere doğru uçun, zavallı bir kuş gibi

...

Ne şefkatli bir yuva, ne emin bir köşeymiş!

⁶¹ Necmettin Halil Onan, *Bir Yüdü Daha*, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1933.

İnziva, ah inziva ne kadar tatlı şeymiş!

Anlatıcı inziva için gittiği köyden şehirdeki sevgilisine seslenmektedir. Her ne kadar sevgilisine seslense de şiir aşk mektubundan çok özel mektup formuna yakındır. Hatırasına gelen güzel çehresinden bahseder, “ey şen sevgili” şeklinde hitap eder, kuş gibi yanına gelmesini hayal eder ancak şiirin genelinde köy hayatının kendisine nasıl iyi geldiğini nasıl mutlu olduğunu anlatır. Kendinden ve köy hayatının etkilerinden bahsetmesi aşkın yan unsur olarak kalması şiiri, aşk mektubundan çok özel mektuba yakınlaştırır. Şiirde alıcı olan muhataba ancak 12. beyitten sonra ve az sayıda değinilmesi mektup kurgusunu zayıflatmıştır.

Köyden İkinci Mektup⁶² (1927)

Doğduğum köydeyim bir aydan beri.

Ömrümün – bu تنها köyde- günleri

Ne durgun geçiyor daima sensiz.

...

Köy şimdi en hazin deminde; lâkin

Yarın gün doğarken artık bu sakın

İnziva yurdundan ayrılacağım.

Anlatıcının ruh hali değişmiştir artık, ilk mektupta ona iyi geldiğini söylediği köy hayatı ve inziva “durgun”, neşe vermeyen bir haldedir. “Eski günler” kalbine gam ve hüznü vermektedir. Sevgilisine seslenmeye onla yaşanan geçmişin hislerinin etkisini anlatmaya ayırır şiirin tamamını “En güzel yerinde olsa cihanın/Ne coşkun bir ömrün,/ ne inzivanın/Anladım zevki yok senden uzakta” diyerek şiirin ana teması olan sevgiliden uzakta olmanın, hasretin vurgusunu yapar. İlk şiirde mektup kurgusu zayıflatılan unsurlar bu şiirde de devam etmektedir ancak bu şiirin kurgusu aşk mektubu biçimindedir. Mektup

⁶² Age.

anlatım tekniğini unsurlarını karşılamadığı için mektup-şiiir tasnifi içerisinde yer almaktadır.

Bir Arîza⁶³ (1933)

Ey Bâd-ı Sabâ, uğrayacaksın ya şimâle?

Bilmem, bir işim var, sana etsem mi havâle?

...

İnsâf ediniz: Kopmayacak şey mi kıyâmet?

Elbette kopar. Dinle Paşa'm, ceddine rahmet:

Ben Heybeli'den vaz geçerim şimdilik, ancak

Üç beş gün için pek hoş olur Remle'de kalmak

Arîza sözcüğü “Küçükten büyüğe yazılan yazı.”⁶⁴ anlamına gelmektedir, bu yazılarda gücü bulunan büyükten istekte bulunur. İçeriğinden ve dipnotundan Mehmet Akif Ersoy'un büyüğü olarak gördüğü Abbas Halim Paşa'ya yazdığı anlaşılan şiiir Mehmet Akif Ersoy tarafından bir yerde yayınlanmadan Abbas Halim Paşa'ya gönderilmiştir.⁶⁵ Namık Kemal'in şiiirinde olduğu gibi Mehmet Akif Ersoy da Divan edebiyatı şiiirinde esinlenerek Bâd-ı Sabâ'yı bir nevi elçi olarak kullanmıştır. Öncelikle Bâd-ı Sabâ'ya nereye ve kimin huzuruna gitmesi gerektiğini anlatır, ardından Abbas Halim Paşa'ya neler söylemesi gerektiğini söyler. Mehmet Akif Ersoy şiiirin bu kısmında önce kendisinin yargılanan karakterinden ardından İstanbul'da rahat içinde yaşayanlardan bahseder. Burada her ne kadar şiiir Abbas Halim Paşa'ya yazılsa da muhatap olarak rahat içinde yaşayan kişilere seslenilir. Bu durum şiiirin mektup kurgusunu zedelemektedir. Şiiirin sonunda tekrar “Dinle Paşa'm” diyerek esas muhataba yönelen anlatıcı Remle'de kalma isteğini dile getirir. Şiiir mektup anlatım tekniğinin içerik

⁶³ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), Nesil, İstanbul 2013, s. 453-454.

* Velinimetim Emir Abbas Halim Paşa Hazretlerine (M. A. Ersoy'un notu.)

⁶⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2015.

⁶⁵ Mehmet Akif Ersoy, *Arkamda Serilmiş Yere Bir Mazi Mehmet Akif'in Mektupları 1*, (haz. Necmet Turinay, Mehmet Rüyan Soykan, Selçuk Karakılıç), s. 303.

ve biçim unsurlarına sahip olmaması, ayrıca anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusunun eksikliğinden dolayı mektup-şiiir türü içerisinde yer almamaktadır. Faruk Nafiz Çamlıbel “Bir Arıza” başlıklı şiiiri manzum mektup olarak tanımlasa da içerdiği şiiir niteliğinden dolayı bu başlık altından değerlendirilemez.⁶⁶ Başlıkta yer alan “arıza” ifadesinin çağrışım boyutunda kalmaması ve şiiir içerisinde mektup kurgusu sağlanması sayesinde şiiir kurgu-mektup sınıflandırması içerisinde yer alır.

İkinci Arıza⁶⁷(1933)

Ey bâd-ı saba, ahde vefa böyle mi sizde

Yelkenle koşarken hani kırlarda, denizde,

Hatırlamadın Heybeli'den geçmeyi, heyhat...

Güya edecektin, hani takdim-i tahiyyât

...

HAMİŞ:

Ey bâd-ı saba, öyle değil sen beni dinle:

Son cümleyi yazdınsa, çizip kendi elinle

Hâmiş de, kenar bir yere çek, söyleyeyim yaz:

Elbet Paşa'mın nüsha-i sânisini bulunmaz.

...

Allah'a dayanmış, onu sağlam bilir ancak

Bilmez ne demektir pamuk ipliğine dayanmak.

Mehmet Akif Ersoy bu şiiirini yolladığı Fuat Şemsi'ye şiiiri için şu ifadeleri kullanır:

⁶⁶ Faruk Nafiz Çamlıbel, *Anayurt Haftalık İlim ve Sanat Gazetesi*, 2 ikinci teşrin 1933, numara 2, s. 4.

⁶⁷ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), Nesil, İstanbul 2013, s. 493-495.

İkinci bir bâd-ı sabâ postası daha kaldırdım; lâkin bunun da Avrupa yollarında kaybolan birincisine benzemesinden korktuğum için ihtiyaten sana bir nüshasını gönderiyorum. Kıymet-i edebiyesi hakkında henüz bir fikrim yok; zaten sırf dilencilik gayesiyle yazılan şeylerde sanatın... kudret aramak abes değil mi?⁶⁸

Bu ifadeler arasında geçen “bâd-ı sabâ postası” ifadesi şiiirlerin mektup kurgusu ve işlevini dolaylı olarak göstermektedir. Anlatıcı öncelikle şiiirde bâdı sabâ’ya seslenerek ilk arizayı iletmediği için sitemde bulunur. Sitem sonrasında anlatıcı, Mehmet Akif Ersoy’dan “şairimiz” olarak bahsederek bâdı sabâ’ya Ersoy’un şairliği ve karakterinden bahseder. Ardından anlatıcı doğrudan M. Akif Ersoy’a seslenerek çektiği zorluklar için “oh olsun” der ve ilhama hasret kalışı hakkında şaire seslenir. Şiiir anlatıcının Halim Abbas Paşa’nın pamuk ticaretinden yaşadığı zorluktan dolayı Yakacak’da konuklmasına değinerek sonlanır. Ardından Hamiş bölümü eklenir anlatıcı burada bâd-ı sabâ’ya seslenir “Son cümleyi yazdınsa..” diyerek mektup kurgusunu okura hatırlatır ve Abbas Halim Paşa’yı över.

“İkinci Arîza” şiiiri “Bir Arîza” başlıklı şiiirin devamı olarak yazılmıştır. İlk şiiirindeki isteklerine yanıt alamayan M. A. Ersoy bu şiiirini Abbas Halim Paşa’nın vekilharcı olan Fuat Şemsi’ye gönderir, bu durumu da mektubunda belirtir. Bu şiiirde de mektup anlatım tekniği unsurları kullanılmamıştır. Şiiir içerisinde mektup kurgusu oluşturulsa da anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusunda bulunulmamıştır. Bu nedenlerle İkinci Arîza başlıklı şiiir de mektup-şiiir türü içinde yer almamaktadır. İkinci Arîza şiiir niteliği taşıması ve mektup kurgusuna sahip olması sebebiyle kurgu-mektup türü içerisinde yer alır.

Müsta’cel Bir Mektup⁶⁹(1934)

Nâil olmayınca selâmınıza

Son iki haftamız merakla geçti.

Beyrut’a yollandım, vakit de geçti

⁶⁸ Mehmet Akif Ersoy, *Arkamda Serilmiş Yere Bir Mazi Mehmet Akif’in Mektupları 1*, (haz. Necmet Turinay, Mehmet Rüyan Soykan, Selçuk Karakılıç), s. 367.

⁶⁹ Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiiirleri*, (haz. Abdullah Uçman), Kitabevi, İstanbul 2005, s. 81-82.

*Cünye koyunda benim oturduğum köyün adı. (Yazarın notu.)

Akşam üstü vardım mekânınıza.

Konsoloshânedede çok kimse yoktu
Fakat bende hâlâ endişe çoktu,
Kaçelar bey bana bir müjde verdi,
Öyle bir müjde ki dünya değerdî:

Bir er geldiğini ondan öğrendim
Mutlu annesine cidden imrendim.
Oğluna baksın da her an öğünsün,
Sonra da onunla vatan öğünsün.

Maâmeleteyn'e* pabuçsuz koştum,
Keyf ile çok içmiş gibi sarhoştum.

Nasılsa şu kitap geçti elime,
Şevk ile zihnime fikirler üştü;
Ağzımdan dökülen birkaç kelime
Mücevher milâdî tarihi düştü.

Kederle sevincin, -gayet müessir-
Bir mu'ciz ve sessiz belâgatı var!..
Duygunun ma'âsı yüzde belirir,
Onu çocuk bile görünce anlar.

Refikam haberden pek ferahlandı

Annelik şefkati, coştı, uyandı.

Beni şen görünce gözleri doldu:

Dedim; iki hafta günleri saydın

Müjde Nazlı, müjde! Gözlerin aydın,

Kıymetli dostumun bir oğlu oldu.

Kahraman anlatıcı bir dostuna hitap etmektedir. “Nail olmayınca selamınıza” diyerek haber almadığını ve merak ettiğini ifade eder, muhatabı ile arasında mesafe olduğunu belli eder. Konsoloshaneye gidince dostuyla ilgili müjdeli bir haber aldığını belirtir. Dostunun bir oğlu olmuştur bunun kendinde yarattığı sevinç ile adeta sarhoş olur, evine gider ve bu müjdeli haberi eşine verir.

Şiirin başlığında yer alan mektup ifadesi ile kurulmaya başlanan mektup kurgusu şiir içeriğinde anlatıcı ile muhatap arasındaki mesafe uzaklığına değinilerek desteklenmiştir. Ancak metin içerisinde metnin mektup olduğuna dair ve/veya yazılış süreciyle ilgili herhangi bir ifade bulunmaz. Anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusunun azlığı, bazı noktalarda muhatabın dost mu yoksa okur mu olduğuna dair izlenimi bulanıklaştırması göze çarpar. Ayrıca metin biçim olarak hiçbir mektup şekil özelliklerini barındırmaz. Kısacası mektup anlatım teknikleri şiirde bulunmamaktadır. Bu nedenlerden dolayı şiir kurgu-mektup türü içerisinde yer alır.

Köroğlu’ndan Memiş’e Mektup⁷⁰(1934)

Atımla avradım öldü pusatım kırıldı

"Yeni bir at al

avrat çok tazellersin

⁷⁰ Ercümen Behzad Lav, *Bütün Eserleri*, (haz. Doğan Hızlan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 191-193.

pusatını da değiştir"

dediler öyle yaptım

Yeni at

huysuz çıktı

beni yere serdi

Yeni avrat

soysuz çıktı

Eşrafla yattı

Yeni pusat uğursuz çıktı

geri tepti beni ele sattı

Bunlardan hayır yok dedim yola düzıldüm

Pusat atsız avratsız bir yere gittim

Burada ömür

sürülmüş bir tarla kadar yatkın yumuşaktı

Hava süt beyazı

Ne donu var ne ayazı

bir su kadar ısıldaktı

Güneşi dağın doruğunda kazığa çakmışlar

buyrukla kararıp buyrukla ışımada

Deli gemsiz karayeli

kovuğa tıkmışlar

Ağaçları uslu uslu kaşımada

Yaprakların sallanıp hışımak ne haddine

Kuş adam hayvan sus pus

Bağırışmak yasak
İşe karışmak yasak
Yarışmak yasak
Dur yasak
Otur yasak
Çiviye ses çıkarmadan çak
Ağır ezgi yürü
Burnunu yerde sürü
Soluk alma
Etliye sütlüye dalma
Senden iyisi yok
Dikili ağızlar kulakta
"Nasıl olsa aş kaynıyor
Gırtlığa ister koçan girsin ister kor
Yaşayan ölüler geçinip gidiyor
Yön yöre güllük gülistanlık
Bize ne
yerin dibinde kül yutan
sığirtmaçlardan
Kapı kullan
kapınca davulları
ileti iletiveriyorlar bize
İlle ne var ne yok yalan yanlış
Ziyanlı çıkmazsın

Gel bu gidişe sen de alış"

Yetti canıma bu dirlik düzenlik

Özledim soysuz avradı

Huysuz atı uğursuz pusatı

Deli gemsiz karayeli

Heybemi sırtladım

gene sılama döndüm Memiş

Köroğlu avradını, atını ve pusatını yitirdikten sonra tavsiyeler ile yenilerini aldığı ancak bunların kötü çıkması sonrası bunları bıraktığını dile getirir. Bıraktığı avrat-bilinçli bir kelime tercihidir Anadolu çağrışımı için-, at ve pusat Anadolu hayatını temsil etmektedir, Köroğlu önce Anadolu yaşamını kaybettiğini daha sonra da yeni kurduğu Anadolu yaşamından memnu kalmayıp bıraktığını söylemiş olur. Bunları bırakarak “pusatsız atsız avratsız” bir yere yani şehre gider şehir hayatının ne kadar kolay, refah içinde olduğundan bahseder. Buradaki hayat her ne kadar rahatta olsa da yasaklar, etliye sütlüye karışmaması tembihleri ile şehirden de soğur her ne kadar kötü de olsalar avradına, atına ve pusatına yani Anadolu yaşamına döner.

Türk halk anlatısının önemli karakteri olan Köroğlu anlatıcı, gönderici olarak yer almaktadır, isminin de çağrıştırmasından anlaşılabileceği şekilde Anadolu figürü olan Memiş’e Anadolu hayatının yeni bozukluğundan şehre kaçışı ve rahat şehir yerine bozulmuş Anadolu hayatına dönüşünü anlatır. Muhatap Memiş alıcı olarak şiir içerisinde yer alır. Başlık haricinde mektup kurgusu Memiş’in muhatap-alıcı olarak belirtilmesi ile güçlendirilir ancak biçim ve içerikte mektup kurgusunu güçlendirmek amaçlı başka unsurlar yer almaz. Mektup kurgusunun güçlü olmadığı bir kurgu-mektup örneğidir.

Taranta-Babu’ya Mektuplar⁷¹(1935)

TARANTA - BABU'YA

⁷¹ Nâzım Hikmet Ran, *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018. s.187-210.

BİRİNCİ MEKTUP

Babasının yirmi beşinci kızı

benim üçüncü karım,

gözlerim, dudaklarım

TARANTA - BABU.

Sana bu

mektubu

içine yüreğimden başka bir şey komadan

yolluyorum

Roma'dan.

...

TARANTA - BABU'YA

İKİNCİ MEKTUP

Boynunda mavi maymun dişinden

üç dizi gerdanlık taşıyan,

kırmızı tüylü bir kuş gibi göğün altında

ve bir akarsu gibi yerin üstünde yaşıyan,

sözleri sözlerimin

gözleri gözlerimin bakır aynası,

üçüncü kızımın

ve beşinci oğlumun anası

TARANTA - BABU!..

...

TARANTA - BABU'YA

ÜÇÜNCÜ MEKTUP

Papa XI'inci Pi'yi gördüm Taranta - Babu;

bizim kabilenin

büyük sihirbazı neyse

burada o da, bu..

...

TARANTA - BABU'YA

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

İtalya'nın

nakışlarında güneşler oynaşan ipekli şalları,

Pompei yollarında kara katırlarının nalları,

boyalı kutusunda Verdi'nin yüreği atan

laternası

ve âlâ düdük makarnası

kadar

faşizmi de meşhuuurdur

Taranta - Babu.

...

TARANTA - BABU'YA

BEŞİNCİ MEKTUP

Görmek

işitmek

duymak

düşünmek

ve konuşmak

koşmak alabildiğine

başı dolu

başı boş

koş-

-mak...

Hehehey TARANTA - BABU

hehehey

yaşamak ne güzel şey

anasını sattığımın

yaşamak ne güzel şey..

...

TARANTA - BABU'YA

YEDİNCİ MEKTUP

Bilirim

beş altıyı geçmez

senin kafanın raflarında dizili

kapalı şişeler gibi sorgular...
Sen ki kapkara cahilsin
herhangi bir
hukuku düvel profesörü kadar..

...

TARANTA - BABU'YA

SEKİZİNCİ MEKTUP

Mussolini çok konuşuyor TARANTA - BABU!

Tek başına

yapayalnız

karanlıklara

bırakılmış bir çocuk gibi

bağıra bağıra

kendi sesiyle uyanarak,

korkuyla tutuşup

korkuyla yanarak

durup dinlenmeden konuşuyor.

...

TARANTA - BABU'YA

DOKUZUNCU MEKTUP

NOT:

Bu dokuzuncu mektubun başında

bir radyo makinasının fotoğrafi
vardı.

Bugün aklıma

yazısız ve çizgisiz

bir resim geldi, Taranta - Babu!

...

TARANTA - BABU'YA

ONUNCU MEKTUP

...

Ne tuhaf şey Taranta - Babu;

bizi kendi topraklarımızda öldürmek için

kendi topraklarımızın

baharını bekliyorlar.

...

Ne tuhaf şey Taranta - Babu!

Kapımızdan içeri ölüm

kolonyal şapkasına

bir bahar çiçeği takıp girecek...

TARANTA - BABU'YA

ON BİRİNCİ MEKTUP

Bu gece

İl Duçe

binerek bir kır ata

aedromda söyledi söylev

500 pilota..

Söylevi bitti.

Onlar yarın

Afrika'ya gidecekler;

O bu gece

sarayında salçalı makarna yemeğe gitti..

TARANTA - BABU'YA

ON İKİNCİ MEKTUP

Geliyorlar Taranta - Babu,

seni öldürmeğe geliyorlar.

...

Geliyorlar Taranta - Babu.

Bu ölmeğe ve öldürmeğe gönderilenler

kanlı sargılarına birer birer

teneke haçlar takıp döndükleri gün,

büyük ve âdil Roma'da

hisse senetleriyle aksiyonlar yükselecek,

ve gidenlerin ardından

yeni efendilerimiz

ölülerimizi soymağa gelecek..

Taranta-Babu'ya Mektuplar mektup, düz yazı, gazete haberleri ve şiirlerden oluşan bir anlatı metnidir. Gallalı bir zenci olan anlatıcı İtalya'daki gözlemlerini ve yaşadıklarını Habeşistan'daki sevgilisi Taranta-Babu'ya anlatmak için bu mektupları yazmıştır. Mektuplar da sadece şiirlerden, şiir formatından oluşmaz gazete haberleri ve gazetede yayınlanan sayısal veriler, düz yazılar da barındırır.

Kurgu gereği anlatıcı-gönderici konumda kahraman Gallalı zenci yer alır. Muhatap-alıcı konumunda da sevgilisi Taranta-Babu yer almaktadır. Ancak gönderici ve alıcı vurgusu şiir içerisinde zayıflar. Muhatapın alıcı olduğu vurgusunun zayıflaması şiirin mektup-şiir içerisinde değerlendirilmesini engellemektedir.

Taranta-Babu'ya Mektuplar mektup-şiir türüne oldukça yakın metinlerden oluşan bir anlatıdır. Ancak biçimsel olarak mektup kurgusunu destekleyen metin içerik ve içeriğin sunum sırası ile mektup şiir türünden uzaklaşmıştır. Şiirin özel mektup olarak kurgulanmasına rağmen git gide adeta bir komünist tarih anlatımına dönüşmesi şiirin mektup şiirden uzaklaşarak kurgu mektuba yaklaşmasına sebep olan unsurlardan biridir.

Kahraman olarak çerçeve anlatıda kendi dilini özgürce kullanamayan İtalyan ve Gallalı zenci'nin mektuplarını neşretsin diye yolladığı kişi vardır. İç anlatıda da öncelikle Gallalı zenci yer alır, anlatıcı kahraman konumundaki Gallalı zenci, Kral Romilüs'ten, Sezar'dan, Papa 11. Pi'den ve Mussoli'den bahseder. Bu tarih anlatısı sıralarında şiirin zedelenen mektup kurgusunu güçlendirmek için Nâzım Hikmet şiirlerin başlarında kullandığı muhatap, alıcı ismini şiirlerin sonunda da tekrarlar.

Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları⁷²(1938)

I

Senin adını

kol saatımın kayışına tırnağımla kazıdım.

⁷² Nâzım Hikmet Ran, *Kuvâyi Milliye*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020, s. 143.

Malum ya, bulunduğum yerde
ne sapı sedefli bir çakı var,
(bizlere âlâtı-katıa verilmez),
ne de başı bulutlarda bir çınar.

...

Saat beş, karıcığım.

Dışarda susuzluğu

acayip fısıltısı

toprak damı

ve sonsuzluğun ortasında kımıldanmadan duran

bir sakat ve sıska atıyla,

yani, kederden çıldırtmak için içerdeki adamı

dışarda bütün ustalığı, bütün takım taklavatıyla

ağaçsız boşluğa kıpkızıl inmekte bir bozkır akşamı.

...

II

Dışarda bahar geldi karıcığım, bahar.

Dışarda, bozkırın üstünde birdenbire

taze toprak kokusu, kuş sesleri ve saire...

Dışarda bahar geldi karıcığım, bahar,

dışarda bozkırın üstünde pırıltılar...

...

III

Bugün pazar.

Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.

Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün bu kadar benden uzak

bu kadar mavi

bu kadar geniş olduğuna şaşarak

kımıldanmadan durdum.

Sonra saygıyla toprağa oturdum,

dayadım sırtımı duvara.

Bu anda ne düşmek dalgalara,

bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım.

Toprak, güneş ve ben...

Bahtiyarım...

Başlığında “mektuplar” ifadesi olan bu şiir 3 mektuptan oluşmaktadır. Birinci şiirin ilk kısmı anlatıcı kahramanın hem hapiste hem de tecritte oluşuyla girmek zorunda kaldığı duygu ve düşüncü halini karısına anlatışıyla başlar. Anlatıcı kahraman en basit şeylerden bile mahrum oluşunda bahsettikten sonra tecrit yüzünden içerdeki insanlarla dahi görüşmemesinden yakınır. Burada zamansal bir atlama olur bunu hem şiirin bir sonraki dizeye şeklen geçişi hem de bu dizenin “Saat beş, karıcığım” olmasından anlıyoruz. Anlatıcı burada da akşamın ve ardından gecenin gelmesiyle yaşayacağı karamsar duygu halini karısına anlatmaya devam eder.

İkinci şiir baharın gelişini anlatıcı kahramanın karısına haber vermesiyle başlar. Bahar insanlar için umut verici, sevindirici bir mevsimdir ancak anlatıcı baharın özellikle hapisaneyi nasıl etkilediğini anlattıktan sonra *baharın en kötü saatından* bahseder. Bahar akşamı hapisteki kişinin *ifrit hürriyet ram* ettiğinden bahseder. Bahar içerdeki için hürriyet özleminin arttığı bir zamandır dışarıdakiler için iyi bir mevsim olsa da içerisi için aynı durum geçerli değildir. İkinci şiir anlatıcının karısına bu hali anlatmasını işler.

Son şiirde tecritte bulunan anlatıcı ilk defa bir pazar günü güneşe çıkarılması ve hissettiklerini anlatır. Burada anlatıcının muhatabı adeta karısı olmaktan çıkmış üçüncü

meçhul bir kişi olmuştur. Bu izlenimin sebebi diğerk iki şiirde seslenme amaçlı kullanılan “karıcım” ifadesinin yanı sıra hiçbir seslenme ifadesi kullanılmayışdır.

Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları özel mektup türüne yakındır. Hapisteki anlatıcıdan karısına yazılmıştır. Bu aralarındaki özel ilişki sadece “karıcım” seslenişiyle belli eder kendini. Nâzım Hikmet diğerk şiirlerinde görülen gündelik gerçeği kullanarak mektup-şiir kurgulama özelliğini burada göstermez. Anlatıcının muhatabı olan karısı sadece şiirde anlatılanların samimiyetini artırmak için muhatap seçilmiş, şiire mektup adı da bu yüzden eklenmiştir. Mektubun içeriği ve içerik sunuluş sırası şiiri, mektup-şiir türünden uzaklaştırır. Ayrıca anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusunun eksikliği şiiri mektup-şiirden uzaklaştıran bir diğerk unsurdur. Nâzım Hikmet’in şiirinde kullandığı dil mektup-şiirlerde kullandığı dilden farklı ağır bir dil değildir ancak Nâzım Hikmet’in bu şiirinde dil aynı olsa da içerik seçimiyle metni mektuptan daha fazla şiire yaklaştırmıştır.

Çankırı Hapishanesinden Mektuplar⁷³(1940)

1

...

Hapisane avlusunda

bir bahçemiz vardı.

Sıcak bir duvar dibinde

on beş adım kadardı.

Gelirdin,

yan yana otururduk,

kırmızı ve kocaman

muşamba torban

dizlerinde...

⁷³ Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020, s. 149-156.

Kelleci Memed'i hatırlıyor musun?

Sübyan koğuşundan.

Başı dört köşe,

bacakları kısa ve kalın

ve elleri ayaklarından büyük.

Kovanından bal çaldığı adamın

taşla ezmiş kafasını.

“Hanım abla” derdi sana.

Bizim bahçemizden küçük bir bahçesi vardı,

tepemizde, yukarda,

güneşe yakın,

bir konserve kutusunun içinde...

Bir Cumartesi gününü,

hapisane çeşmesiyle ıslanan

bir ikinci vaktini hatırlıyor musun?

Bir türkü söylediği kalaycı Şaban Usta,

aklında mı :

“Beypazarı meskenimiz, ilimiz,

kim bilir nerde kalır ölümüz...?”

O kadar resmini yaptım senin

bana birini bırakmadın.

Bende yalnız bir fotoğrafın var :

bir başka bahçede

çok rahat

çok bahtiyar

yem verip tavuklara

gölüyorsun.

...

2

...

Bir gün eğer,

benden uzak,

karanlık bir yağmur gibi,

canını sıkarsa yaşamak

tekrar Gazalî'yi oku.

Ve Pîrâyende'm benim,

ben eminim

sen sadece merhamet duyacaksın

ölümün karşısında onun

ümitsiz yalnızlığı

ve muhteşem korkusuna.

...

Bilmiyorum, neden

aklımda hep

ilkönce senden duyduğum

Çankırılı bir cümle var :

“Pamukladı mıydı kavaklar

kiraz gelir ardından.”

Kavaklar pamukluyor Gazalî'de,

fakat

görmüyor, üstat,

kirazın geldiğini.

Ölüme ibadeti bundandır.

Şeker Ali yukarda, koğuştta bağlama çalışıyor.

Akşam.

Dışarda çocuklar bağışıyorlar.

Çeşmeden akıyor su.

Ve jandarma karakolunun ışığında

akasyalara bağlı üç kurt yavrusu.

Açıldı demirlerin dışında

büyük, lâciverdî bahçem.

A s l o l a n h a y a t t ı r ...

Beni unutma Hatçem...

Bugün çarşamba :

— biliyorsun —

Çankırı'nın pazarı.

Demir kapımızdan geçip

kamış sepetimizde bize kadar gelecek

yumurtası, bulguru,

yaldızlı, mor patlıcanları...

...

20.7.1940

4

Sıcaklar bildiğin gibi değil

ve ben ki yalı uşağıyım,

deniz ne kadar uzak...

...

12.8.1940

5

Saat beşte akşam oluyor :

insanın üstüne doğru yürüyen bulutlarla.

Yağmur taşıdıkları belli.

Birçoğu

elle tutulacak kadar alçaktan geçiyorlar...

Bizim odanın yüz mumluğu,
terzilerin gaz lambası yandı.
Terziler ıhlamur içiyorlar...
Kış geldi demektir...
Üşüyorum.
Fakat kederli değilim.
Yalnız bize mahsus bir imtiyazdır :
kış günleri hapisanede,
sade hapisanede değil,
bu kocaman
 bu ısınası
 bu ısınacak dünyada
 üşüyüp
 kederli olmamak...

26.10.1940

Nâzım Hikmet bu şiirleri Pirâye'ye yolladığı mektupların içerisine yerleştirmiştir. Mektubunda bu şiirleri “Çankırı'dan Piraye'ye mektuplar” başlığı altında toplayıp bir eser oluşturacağını belirtir.⁷⁴ Çalışma içerisinde mektup-şiir örneği kabul edilip incelenen ve Nâzım Hikmet tarafından mektup ile Piraye'ye gönderilen şiirlerden farklı olarak, bu 5 şiir Nâzım Hikmet tarafından “manzum-mektup” ve benzeri herhangi bir isimlendirme ile anılmazlar. Ayrıca Nâzım Hikmet'in mektup-şiirlerini yolladığı mektuplarının aksine bu şiirleri yolladığı mektuplara uzun nesir mektuplar ekler. Bunun sebebi Nâzım Hikmet'in bu şiirlerde mektup işlevini kullanmamasıdır.

Beş şiir de başlık ile oluşturulmaya başlanan mektup kurgusu içeriğinde doğrudan mektup olduklarının ifadesi ve/veya dolaylı olarak içeriğinde yazım sürecinin konu edilmesiyle desteklenmez. Şiirler boyunca anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu

⁷⁴ Nâzım Hikmet, *Piraye'ye Mektuplar*, (der. Memet Fuat), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2022, s. 172.

yapılmamaktadır. Mektup anlatım tekniğinin içerik sunum sırası ve içerik kısımlarını barındırmayan şiirin içeriği de hapisteki bir mahkûm tarafından dışarıdaki sevgiliye yazılma bir mektupla uygun değildir. Şiir, mektup anlatım tekniği açısından eksiklikleri olduğu için kurgu-mektup tasnifi içerisinde yer almaktadır.

Mektup⁷⁵ (1940)

Dün karşılaştık

Cebimden

Sana yazdığım şiiri çıkarıyordum

Okumak için

Sen nedir o deyince

Hiç dedim bir dostumun adresi

Evini arıyorum

“Mektup” başlıklı şiirin “Sana yazdığım şiiri çıkarıyordum” ifadesinden muhatabın sevilen kişi olduğunu düşünebiliriz. Anlatıcı şiirde muhataba dünkü karşılaşmalarını basit bir dille anlatmaktadır sadece. Başlıktaki mektup ifadesi muhatabın anlatıcıyla metnin yazıldığı an aynı mekânda olmadığını göstermek için kullanılmıştır. Farklı yerlerde bulunan kişiler arası iletişim, şiirin yazıldığı dönem ve sevgililer için mektup en uygun iletişim aracıdır. Ancak her ne kadar şair, anlatıcı kahramanı gönderici ve muhatabı alıcı konuma koyarak başlığın yardımıyla bir mektup kurgusu oluştursa da şiirin mektup kurgusunun güçlü olmadığını söyleyebiliriz.

Bir Mektup⁷⁶ (1940)

Bir pembe porselen kadar saydam gökünü

⁷⁵ Ercümen Behzad Lav, *Bütün Eserleri*, (haz. Doğan Hızlan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

⁷⁶ Age. s. 242.

Ve yakut yıldızların dinlendiği su

Alev alev yanabilir

...

Önünde sonunda spekülâsyoncuların uyuşturucu hapları

İncir çekirdeğini doldurmayacak

Bir ehramı almıyacak kadar bol karışık doktrinler

Birinin zaferi iflâsı ötekinin

Kınalı toprak kavgası falan

Bütün bunlar olağan şeylerdir

Ama olmayacak gibi görünen nedir biliyor musun

Sana ermek ve eritmek sende tutkunluğumu

Anlatıcı soyut ve şiirsel diyebileceğimiz gündelik hayatta kullanılan dilden uzak bir dil kullanmıştır. Şiirin son 2 mısrasına kadar şiirde seslenen bir muhatap olduğuna dair bir seslenme ifadesi veya gönderim mevcut değildir. Başlıktaki mektup ifadesi, anlatıcının şiir ile okuyucuya değil yakında bulunmayan bir sevgiliye seslendiği kurguya yardımcı bir çağrışım unsuru olarak kullanılmıştır. Şiirin kurgusu “Sana ermek ve eritmek sende tutkunluğumu” dizesi ile aşk mektubu kurgusuna dönüşmüştür.

Ölüye Mektup⁷⁷ (1940)

Buna kim ne der

Kemiklerinden siper yapsam

Beklesem içimizdeki düşmanı

Düşman ben miyim arkadaşım mı

⁷⁷ Age. s. 349-350.

...

Göz değmiyor gözlerin diken

Kadavran asfalt

Belki çok rahattı yerin

Ama kemiklerin asfaltta şimdi barikad

Açıl Kilidim Açıl kitabında bulunan ve başlığında “mektup” barındıran diğer iki şiirdeki gibi “Ölüye Mektup” şiirinde de üslup ve biçim yönünden mektup-şiir ve mektup tekniği ile bir bağlantı bulunmaz. Diğer iki şiirde anlatıcı kendinden uzakta olan muhatabına, sevgiliye seslenmektedir. Bu şiirde de oldukça şiirsel günlük hayatta kullanılan dilden uzak bir dil kullanılmıştır. “Ölüye Mektup” şiirinde muhatap ölü olan dost, arkadaşdır. Anlatıcı kendisinden tamamıyla uzakta olan bu muhataba seslenir. Başlıkta bulunan mektup ifadesi okuyucuların zihnindeki mektup çağrışımından yararlanarak muhatap olan ölü kişiyle yaşayan anlatıcı arasındaki uzaklığı vurgulamak için kullanılmıştır. Şiir içerisinde sık sık muhataba seslenilmesi ve sorular yöneltilmesi mektup kurgusunu güçlendiren unsurlardır.

Kemal Tahir’e Mektup⁷⁸(1941)

“Malatya” diyorum,

senin çatık kaşlarından başka bir şey gelmiyor aklıma.

Bursa'da kaplıcalar

Amasya'da elma

Diyarbakır'da karpuz ve akrep.

fakat senin oranın,

Malatya'nın

nesi meşhurdur,

⁷⁸ Nâzım Hikmet Ran, *Kuvâyî Milliye*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020, s. 191.

yemişlerinden ve böceklerinden hangisi,

suyu mu, havası mı?

...

İçerim yanıyor, Kemal,

dışarım serin...

...

Hangi teselli bırak be dinini seversen bırak...

Bu, düpedüz,

başın önde, olduğun yerde dolanarak

kükremek, böğürüp bağırarak, Kemal...

Anlatıcı Malatya'nın zihninde bir şey canlandırmamasından, oraya karşı bilgisiz olmasından bahsederek başlar şiire. Malatya muhatabın yani Kemal Tahir'in hapis yattığı şehirdir. Bursa, Amasya ve Diyarbakır'ın çağrıştırdığı şeyler olmasına rağmen Malatya tamamen meçhuldür. Anlatıcı Malatya'ya dair sadece Kemal Tahir'in yattığı odayı bilmektedir, öğrenmiştir. Buradan Kemal Tahir'in ruh haline, hissettiklerine ve düşüncelerine gelir anlatıcı. Bunlar kendisinin de düşünceleri ve hisleridir. “Arslanız” der, aynı sınıftan “insanız” diye ekler. İkisi de aynı sınıf mücadelesinden dolayı mahkûm olmuş aynı duruma düşmüşlerdir. Anlatıcının ruhî rahatsızlıklarından bahsettikten sonra ettiği lafların kaderleri gibi ortak lafları olduğunu söyler. Kendisiyle aynı durumdaki, mahkûm arkadaşına bir nevi iç dökmektedir anlatıcı.

Özel mektup kurgusundaki bu şiirde sözcük seçimleri gündelik dildendir, anlatıcı ve muhatabı arasında resmi bir söyleyiş bulunmaz anlatıcı muhatabına ismiyle Kemal ve “Tahir oğlu Kemal” şeklinde hitap eder. Nâzım Hikmet bu şiirini Kemal Tahir'in bir mektubuna cevap olarak yazmıştır. Kemal Tahir'e yolladığı mektubunun başında bunu ifade eder: “Mektubuna biraz geç ve yeni harflerle cevap verişimin sebebi, vatanımıza tam hizmet edeceğimiz bir sırada hapishanede oluşumuzdan dolayı duyduğum hisleri

sana şiir diliyle yazmak iştıyakındandır.”⁷⁹ Burada dikkat edilmesi gereken iki nokta daha vardır “şiir dili” ve duyulan hisleri bir arkadaşla anlatma niyeti. Nâzım Hikmet’in his odaklı şiirlerinde soyutluk ve gerçeklikten, günlük hayattan uzaklaşma görülür. Şiir bu yönüyle mektup-şiir üslubundan uzaktır ancak duyguların samimi dile getirilişi bir arkadaşla dertleşme niyeti şairlerin mektup-şiiri ve mektup kurgusunu seçimlerinin ana amaçlarından birini gösterir. Şiirde mektup anlatım tekniğinin biçim ve içerik unsurlarının yer almaması Kemal Tahir’e Mektup şiirini kurgu-mektup tasnifi içerisinde tutmaktadır.

Üslup dışında şiiri mektup-şiir türünden uzaklaştıran unsurların başında biçim, mektup anlatım tekniğinin içerik kalıpları ve içerik sunum sırasının şiirde görülememesidir.

Sevgiliye Mektup⁸⁰(1941)

**“Dargınız bilmiyorum,
barışmak diliyorum!”**

Ey benim güzel kuşum,
Anladım ki dün akşam
Artık unutulmuşum!

Beyhudedir ne yapsam...

Hattâ sana desem ki:

Bence gene evvelki,

Evvelki güzel kuşsun,

Madem ki unutmuşsun!

Doğrusu gücenmedim,

“Unutmuş beni!” dedim.

...

⁷⁹ Nâzım Hikmet, *Kemal Tahir’e Mapushaneden Mektuplar*, Tekin Yayınevi, İstanbul 2015, s. 36.

⁸⁰ Orhan Seyfi Orhon, *Gönülden Sesler*, Akbaba Matbaası, İstanbul 1964, s. 113.

Artık, güzel çiçeğim,
Sevimli kelebeğim!
İşte sana son sözüm:
Daima yolda gözüm,
Bekliyorum bir cevap.
Yetişir bu ıstırap...
Anladın ya kimim ben?
Seni ilk önce seven!

Kahraman anlatıcı “kuşum” diye hitap ettiği sevgilisine seslenmektedir. Şiir içeriğinden anlaşılabileceği gibi anlatıcı ve muhatap arasında bir ayrılık gerçekleşmiştir. Anlatıcı sevdiğine onu ne kadar sevdiğini, üzüntüsü anlattıktan sonra elveda diyerek ayrılığı onaylarken bir yandan da hâlâ cevap beklemektedir.

Şiirin başlığı ile kurulmaya başlanan mektup kurgusu muhataba doğrudan seslenerek ve cevap isteğiyle güçlendirilmeye çalışılmıştır. Şiir öncelikle mektup içerik kalıplarını barındırmaması ve biçimi itibarıyla mektup anlatım tekniği özelliklerini barındırmamaktadır. Aşk mektubu kurgusunda bir kurgu-mektup örneğidir.

Son Mektup⁸¹(1941)

Menekşeler toplıyan ellerinde boğuldu
Ümidimin yavrusu daha ilk nefesinde.
Ruya oldu sevincim, aşkım erken koğuldu,
Ümidim mezarını buldu narin sesinde.

Varlığından aldığım aşkı tâlih çok gördü.

⁸¹ Muvaffak Sami Onat, *Vazo*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1941, s. 54.

Vurulmuş bir kuş gibi kaldım artık kanatsız.

En nihayet ayrılık sevgime kefen ördü;

Tâlihime aldandım affet beni güzel kız...

Anlatıcı ümidinin erkenden boğulmasından, aşkını yaşayamamaktan ve yaşadığı ayrılıktan bahsedip sevgilisinden kendisini affetmesini ister. Kahraman anlatıcı tarafından söylenen şiirde muhatap ikinci tekil şahıs ve “güzel kız” olarak seslenilen sevgilidir. Başlık ile kurgulanmaya başlanan aşk mektubu kurgusu doğrudan alıcıya seslenilerek devam etmiş ama kurgunun güçlenmesi için içerikte ve biçimde bir ekleme yapılmamıştır. Klasik denebilecek bir kurgu-mektup örneğidir.

Birinci Mektup⁸²(1941)

1.

Yıldızların, çivilediğin yerdeler,

Bulutların, eksik olmasınlar,

Hep aynı minval üzere, senden gelip sana giderler.

2.

Güneşin böler günlerimizi

Bir portakal gibi ortasından ikiye

Yarısını kulların yer, yarısını geceler.

3.

Denizlerin senin elinle doldurduğun kâsede

çalkalanmaktadırlar,

⁸² Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 3-5.

Ne bir damla artmış,
ne bir damla eksilmişlerdir.

4.

Dağların bizim ayağımıza çok bol geldi;
Onları bir defa bile giyen olmadı.
Daha dün elinden çıkmış gibi hepsi yepyeni
Şimdilik eskiyen bir şey varsa ömrümüzdür!

5.

Sorup duruyoruz:
Niçin nüfus kütüklerinde her gün yeni bir isim,
Kitaplarda yeni bir kahraman?

6.

Biz ölen ağaçları yontup
Gemilerimize direk yaparız
Bizim canlarımızı alan acep onlarla ne yapar?

7.

Saksılarda hep aynı karanfiller açıyor Tanrım.
Niçin, biz bir defa doğuyoruz?

8

Toprağında hep aynı lezzet,
Hep o kahrolası, o çıldırtıcı, o obur bereket;
Yedi kat yerin dibinde hep aynı muamma,
aynı kasvet, aynı hüzn.
Ve hep aynı meyve, aynı dilimler,
aynı hediye gündüzün
Başımızın üstünde aynı bulutlar.

...

Bunlar aynı gözbebekleri değil Tanrım!
Toprakta aynı başak, aynı buğday, aynı taneler
Fakat bu gözbebekleri neler gördü,
neler gördü, neler!...

9.

Hüvelbaki diyerek el pençe divan duruyor,
Lâhid lâhid, servi servi, nöbet bekliyoruz.
Sık dokuyup, ince eliyoruz.
Şaka bertaraf
Ömürlerimizi birbirine ekleyip sana doğru geliyoruz.

“Birinci Mektup” şiiri *Yaradana Mektup* kitabında yer alan anlatıcının Tanrıyı muhatap olarak aldığı şiirlerin ilkidir 9 kısımdan oluşmaktadır. Bu sekiz kısım Nâzım Hikmet şiirlerini incelerken söylediğimiz “aynı mektup içerisindeki farklı zaman dilimlerinde yazılma” durumunu gösteriyor olabilir. Bu kısımlar numaralandırılmıştır birbirinden farklı konu ve boyutlardadır. Şiir boyunca anlatıcı “Tanrım” ifadesiyle ve ikinci tekil şahıs kullanarak muhatabına seslenir. İlk dört kısımda anlatıcı tanrıya yarattığı

yıldız, bulut, güneş, deniz ve dağ gibi şeylerin varlığından ve bu varlığı koruyuşlarından bahseder. Beşinci, altıncı ve yedinci kısımlarda anlatıcı tanrıya doğum, yaşam ve ölüm meselesindeki sorularını kısaca 2-3 mısralar halinde iletir. Sekizinci kısım bir “aynılık” tekrarıyla başlar tanrının nimetlerinin ve dünyanın aynılığı tekrarlanır. Ancak insanlar için her gün yeni bir beşik, yeni bir ömürdür, anlatıcı kendi gözlerini Adem Baba’ya vermeyi ve bu farklılığı göstermeyi teklif eder. Bu kısım insan deneyimlerinin değiştiğinin tanrıya anlatıldığı kısımdır. Şiirin son kısmı olan dokuzuncu kısımda aynı zamanda insan ömrünün de sonu olan ölüm konusu ele alınır. İslam kültürü içerisinde yer alan ölüm çağrıştıran “hüvelbaki”, “servi” gibi kelimelerin yanı sıra cenaze namazını çağrıştırmak için el pençe divan durmak deyiimi de kullanılır. Şiirde cevap bekleyerek soru yöneltmesi, kullanılan sade ve samimi dil, ikinci tekil şahıs olarak seslenilmesi ile muhatabın, alıcının doğrudan belirtilmesi mektup kurgusunu güçlendirmiştir. Mektup kurgusu secimi uzaktakine, yaşanan dünyada var olmayan bir nevi “öteki dünya”da ikamet eden tanrıya seslenildiği için tercih edilmiştir.

İkinci Mektup⁸³(1941)

Kusura bakma idare etmez.

Bir avuç toprak nemize yetmez.

Sen, istediğin kadar bize cenneti methet.

Göklerine zümrüt döşe ve hurilerle tefriş et.

Sen gel benim canımı al, sonra da cennete ilet

Sen onu cinlere vadet, cansız neme lazım cennet

Sen bana canımı terket, kara toprak bin bereket.

...

Bu ne mene iştir ki:

Yarap! Niçin bu dünyaya diri gelinir,

⁸³ Age. s. 6-7.

Acep, niçin cennetine diri girilmez?
Elimde büyüyen ömrüm kapar giderler.
Kapar bir çıkmaza sapar giderler.
Bu ömür kaskatı geriliverir
Kapının önüne seriverirler.
Elinle boynuma taktığın ömür;
En güzel hediyen, geri verilir.

“Birinci Mektup” şiirinde görülen şathiye üslubu bu şiirde dozunu arttırır. Anlatıcı tanrıya ölüm konusunda yakınıır “Pazarlık etmek istiyorum” der. Şiir sade söyleşiye ve günlük dile sahiptir. Bu dünyada bulunmayan, uzakta olan Tanrıya seslenme devam etmektedir. Mektup anlatım tekniği unsurlarını barındırmayan şiir kurgu-mektup örneğidir.

Dördüncü Mektup⁸⁴(1941)

Işık gibi südün
İnsan gibi dölün
İsa gibi kulun
Kur'an gibi dilin var.
Ben senin hayranınam!
...
Bu can âzat!
Beni cennet kapısında gözet
Senden bana kalan dünya

⁸⁴ Age. s. 11.

Benden sana kalan ahret.

Ben senin hayranınam!

“Dördüncü Mektup” başlıklı şiir “Ben Senin Hayranınam” alt başlığını taşır bu alt başlık kıtaların sonlarında tekrarlanır. Anlatıcı, muhatabı Tanrının vasıflarını şiirin ilk kısmında sayıp hayranlığını dile getirir. Birinci ve ikinci şiirlerdeki sesleniş şekline geri dönülmüştür, anlatıcı tanrıya “sen” diyerek hitap eder. Böylece başlıkla kurulmaya başlanan mektup kurgusunun alıcısı da belirtilmiş olur. Dil sadeliği ve samimilik Dördüncü Mektup’ta da devam eder. Mektup kurgusuna sahip olmasına rağmen mektup anlatım tekniği unsurlarını barındırmadığı için bu şiirde kurgu-mektup tasnifimiz içerisinde yer alır.

Anneme Mektup⁸⁵(1942)

Anne... dünya bildiğin gibi:

Dümdüz tarlalar, evler, sokaklar,

Sokaklarda insanlar, insanlar...

Ah.. bense beklemekteyim her gün

Dağlar ve geceler arkasında

Kaybettim sana varan yolları,

Sürü sürü insanlar ortasında...

Anlatıcı annesine seslenir kısaca dünyanın durumunu anlatır “dünya bildiğin gibi.” diyerek durağanlığa değinir. Şiirin ikinci kıtasında anlatıcı insanların ortasında annesine kavuşmayı beklediğini belirtir. Böylece okuyucuyu annenin ölmüş olduğunu anlar. Şiir ölmüş olan anneye yaşayan oğlundan dünyanın halini bildiren ve özlemini dile getirmek amaçlı yazılmış bir mektup olarak kurgulanmıştır. Başlık ve şiir içerisinde

⁸⁵ Baki Süha Ediboğlu, *Gece Yağmuru*, Ar Basımevi, Ankara 1947.

muhatap, alıcının belirtilmesiyle klasik denebilecek bir mektup kurgusu sağlanmış olur. Mektup ifadesi anne ve çocuğu, ölüm ve yaşam arasındaki uzaklığı vurgulama imkânı sağlar.

Sevgiliye Mektup⁸⁶(1943)

Hatıralar kadar dumanlı,

Masallar kadar zengin

Ve fecir kadar taze dudaklarınla

Bana bir yudum saadet getir cennetten...

Sana bütün ömrümü vereyim

Başlıktaki ifadeden anlaşılabilceğı gibi anlatıcı sevgilisine seslenmektedir. Aşk mektubunun okurların zihninde bulunan çağrışımından yararlanılmıştır. 5 dizeden oluşan kısa şiirde kahraman anlatıcı muhatap olarak ikinci tekil şahıs “sen” ile seslenir. Şiir muhatabının mektubun alıcısı olduğı anlaşılabilir böylece mektup kurgusu oluşturulmuş olur.

Cevapsız Kalan Mektuplar’dan⁸⁷

-1-

DÜŞÜNCE

Kuşlar gibi bulutlarda uçuyor ablacığım

Bulutlarda kuşlar gibi

Hep böyle insanlardan kaçıyor.

Fakat ne diye konmuyor

Bulutlar dallara

Kuşlar gibi.

⁸⁶ Şükrü Enis Regü, *Buğu*, 1943, s. 13.

⁸⁷ Age. s. 33.

-2-

SUKUTU HAYAL

Boşuna bekledik

Rüyaların billûr saraylarında;

Zamanı ağlatmak için,

Ve neden sevindik

Ufukta görünen

Bizim gemilerimiz olmadığı halde?

Mektuba cevap almamak, bir mektubun cevapsız kalması olumsuz bir durumdur ve olumsuzluğu çağırıştırır. Şükrü Enis Regü, anlatıcının “ablacığım” diye seslendiği muhatabına yönelttiği soruların cevaplarının zorluğunu ve imkânsızlığını vurgulamak için bu iki şiirini “Cevapsız Kalan Mektuplar’dan” başlığı altında toplamıştır. İlk şiirin ilk dizesinden muhatabın yani alıcının “ablacığım” olduğu anlaşılır. Başlık ve muhatabı, alıcıyı belli eden sesleniş hariç şiirlerin içerisinde ve biçimlerinde başka bir mektup kurgusu oluşturmak için unsur yoktur. Şiirin mektup kurgusunun zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

Yaşamak Felaketinden Kurtuluş⁸⁸ (1943)

Ne iyi etmiş de Allah

İnsanlara bir de Kalp vermiş Rûmeysa.

Toksa, bir çınar şuurle yaşayacak

Ve his etmiyecektik.

⁸⁸ İsmet Bozdağ, *Gönderilmemiş Mektuplar*, ABC Kitabevi, İstanbul 1943, s. 51-57.

...

Allah ne iyi etmiş de bir de kalp vermiş..

İnsanlar kalple hayatı tashih etti..

Yoksa,

Daima iki kere iki dört eden bir dünyada

Emin ol ki Rûmeysa

Yaşamak felâketti...

KALBİM BAHAR İÇİNDEDİR

Sevmek ne coşkun bir histir Rûmeysa...

Sema, daha güzel mavi,

Yaprak daha güzel yeşil,

Çiçekler daha ince,

İnsan sevince...

...

Yepyeni bir dünya

Ve yıldızlar âlemi sardığı an ruhu

Haykıracaksın benim gibi:

Seviyorum ve yaşamak bu

GÜLÜRANA

Koca bir yaz geçti halâ

Canandan bir haber yok..

Ne dersin?

Gidenin gelmediği doğrumu?

...

Fakat yazık: Gülürâna gelmeyecek artık

Onu kûşeî destardan usandırdık.

“Rümeysa’ya Mektuplar” başlığı altında 3 şiir mevcuttur. Bu şiirlerde kahraman anlatıcı Rümeysa’ya hitap ederek yaşam, sevmek ve sevgili konularını ele alır. “Yaşamak Felaketinden Kurtuluş” ve “Kalbim Bahar İçindedir” şiirlerinde Rümeysa ismi tekrarlanarak ve ikinci tekil şahıs “sen” kullanılarak muhatap belirtilir. Ana başlık ile kurulmaya başlanan kurgu alıcının belirtilmesiyle güçlendirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu durum son şiir olan “Gülürana” şiirinde değişir, ikinci dizide ikinci tekil şahıs kullanımı dışında muhatabı belirten hiçbir ifade kullanılmaz bu durum zayıf olan mektup kurgusuna büyük darbe vurur. Şiirlerin içerik ve biçiminde de mektup kurgusunu destekleyen unsurlar yer almamaktadır. Mektup kurgusu zayıf bir kurgu-mektup örneğidir.

Mektup⁸⁹(1943)

Sana bildirmek zamanı geldi halimizi:

Yıllardır kaybetti gündüzümüz aydınlığı

Ve terketti sevgili karanlıklar gecemizi.

Çekildi yüreklerimizin kanıyla beraber hayranlığı.

Ne olur gene bir gün geliver

Gövden yarıya kadar gömülü semamıza,

⁸⁹ Sabahattin Tahsin Teoman, *Rıhtım Sisleri*, Alâeddin Kırıl Basımevi, Ankara 1943, s. 35.

Büyük ellerinle getir dünyamıza

Kaybolan saadetimizi Gülliver.

Şiirin ilk dizesinde mektup kurgusuyla uyumlu biçimde metnin yazılma amacı olan bildirme belirtilir. Şiirin son dizesinde muhatap-alıcı olarak yer alan Gülliver'in belirtilmesine kadar şiir içerisinde mektup kurgusu oluşturmak amaçlı bir şey kullanılmaz. Mektup kurgusu ve başlığın seçiminde bildirim amacı dışında seslenilen muhatapın yaşadığımız dünyadan olmayan bir kurgu kahraman olan Gülliver olması da etkilidir. Başka bir dünyadan olan Gülliver'e hitap eden anlatıcı bunu uzak diyarlar, bu şiir örneğinde dünyalar arası iletişim aracı olarak düşündüğü mektupla sağlar. Mektup kurgusunda sorun olmayan bir kurgu-mektup örneğidir.

Anama Mektuplar⁹⁰(1943)

I.

Hâlâ gün doğmadı pencereme

Hâlâ ölüm saati çalmadı;

Bilsen hâlimi anacığım, bilsen

Ağlamaktan başka tesellim kalmadı.

Çekemez oldum insanların kahrını

Artık vedâ ettim bahara, aşka

Sana geliyorum, kucağını aç

Derdimi kim çeker senden başka?

II.

⁹⁰ Şinasi Özden, *Teselli*, Ankara 1943, s. 3.

Bütün dostlarımı kaybettim
Bilirsin, oğlun delidir;
Bu dik kafayla, anacığım
Adam olacağım şüphelidir.

En güzel rüyâ mı görürüm
O temiz, nurlu yüzünde,
Anacığım, en büyük muradım
Yatıp, ağlamaktır dizinde...

Bir oğuldan anneye yazılan mektup şeklinde kurgulanan şiir uzaktaki biriyle iletişim kurma ve halinden haber verme unsurları ile mektup kurgusu içerisinde yer alır. Anlatıcı-gönderici (oğul) ve muhatap-alıcı (anne) vurgusu şiir boyunca devam etmektedir. Şiirin başlığındaki mektup ifadesi muhatabın, annenin uzakta oluşunu vurgulamaktadır. Mektup anlatım tekniği unsurlarını barındırmayan şiir mektup-şiir türü içerisinde yer almamaktadır. Kurgu-mektup örneğidir.

Mektup⁹¹(1943)

Sevgilim, seni medhedemem;
Çünkü kenar mahaleler yanıyor.
Bu şehri sırtında taşıyan insanlar,
Birer birer parçalanıyor.
...
Nasıl methedebilirim seni, nasıl
Dilenci tırnakları vidanı mı yolarken;

⁹¹ Celâl Sılay, *Hüsrân Filizleri*, (haz. Doğan Hızlan-İhsan Yılmaz), Yapı Kredi Yayınları, 2016 İstanbul, s. 210-11.

Seni methedemem, sevgilim; dünya

Kafatasımın kemiklerini kırarken!

Mektup başlığı ardından ilk dizenin başında “sevgilim” sesleniş ifadesi ile karşılaşan okurun zihninde aşk mektubu imgesi canlanır. Sesleniş ifadesinin ardından gelen “seni medhedemem” bir aşk mektubunda görülmesi zor bir ifadedir. Şair okuru şaşırtarak ilgisini ve dikkatini şiirin içeriğine çeker. Şiirin ikinci ve üçüncü dördlüğü “Seni methedemem;” ifadesinin tekrarlandığı dizelerle başlar ve anlatıcı sevgilisine bunun nedenini açıklar.

Başlık secimi ve muhatabın-alıcının kim olduğu vurgulanması ile şiirde bir aşk mektubu kurgusu oluşturulmuştur. Ancak bu kurgu desteklenip güçlendirmek yerine kasıtlı bir şekilde içerik klasik aşk mektubuna uygun olmayan şekilde hazırlanmıştır. Alışıla gelmiş olmayan bir kurgu-mektup örneğidir.

Bir Mektup⁹²(1944)

Kalbime nakşoldu yüzün,

O bakış, o duruş ve o dudaklar;

Loş mesafelerde açtı gündüzün-

Bana yakın oldu artık uzaklar...

...

Biricik sevgili, dışardakiler,

Sevinçler, ümitler, günler, sevgiler

Bir yarı-aydınlık üstünde titrer

Ve mısralarımı sarar duvaklar...

⁹² Hamit Macit Selekler, *Sulh ve diğer şiirler*, İstanbul, 1944, s. 97.

Şiir kahraman anlatıcıdan “Biricik sevgili” olarak seslendiği sevgilisine yazılmış bir aşk mektubu olarak kurgulanmıştır. Başlığında mektup olduğu belirtilen şiirin içeriğinde de muhatabı-alıcısı vurgulanarak aşk mektubu kurgusu desteklenmiştir. Mektup anlatım tekniği unsurları barındırmayan şiir mektup-şiir tasnifi içerisinde değerlendirilememektedir. Kurgu-mektup örneğidir.

Kâzım'a Mektup⁹³(1945)

Dostum yak bakalım bir cıgara daha,

gün inmiş yaklaşıyor akşam.

Sanki cephelerde “Ateş kes!” emri verilmiş,

konuşmuyor artık beş kıt’ada toplar.

...

II.

Bu saatte, kirli yatağına uzanmış bir adam,

dudaklarının arasında bir köylü cıgarası,

düşünüyor bir yangının önüne katılan insanları..

...

III.

Turnayı saldı Kuruçeşme’den,

kanadı kırık cefâkâr turnayı.

Kendimizi bir garip kişi bilip sual ettik,

vatan deyip onsekiz saat sayan dostları.

...

Kimisi sarı saçlı, bizim Osman gibi,

⁹³ Ö. F. Toprak-Suat Taşer, *Hürriyet*, Ant, 1945, s. 15.

şayak ceket, pantolon giyer yaz kış.

Kimi ocakçılık ediyor “Of” kahvesinde,

yemek içmek dahil, haftalık on liraya.

Kimi sakadır, on iki saat su taşır mahalleye.

Kimi berber, kimi usta, kimi çırak,

saymakla bitmez bunlar dostum Kâzım!.

Şiir anlatıcı ile muhatabı yan yanaymış izlenimi veren “Dostum, yak bakalım bir cigara daha,” dizesiyle başlar. Anlatıcı şiirin devamında muhatabına “Haydi bir cigara daha yak!” diye tekrar muhatap sanki yanında gibi tekrar seslenir. Daha sonra şiirin ortasında “Kâzım” ve son dizesinde tekrar şiirin başındaki muhataba “dostum Kâzım!.” diye seslenilir. Muhatabın okur değil de belirli bir kişi olduğunu bu ifadelerden anlamakla beraber muhatabın anlatıcıdan uzak bir noktada olduğunu başlık sayesinde öğrenmiş oluruz. Şiirin biçiminde ve içeriğinde mektup kurgusuna dair muhatabın, alıcının belirtilmesi haricinde unsur olmaması şiirin uzunluğu da göz önüne alındığında mektup kurgusunu zayıflatmıştır.

Şiirin aslında “Nâzım’a Mektup” ismine sahip olduğu ancak Nâzım Hikmet’in hapse olması ve içinde bulunduğu siyasal sansürden dolayı “Kâzım’a Mektup” halini aldığı söylenebilir. Şiirin içerisinde birçok noktada da Nâzım Hikmet’in şiirlerine göndermeler mevcuttur.

Mektup⁹⁴(1946)

Dargın görünüyorsun sevgilim.

Bir saattir mahallenizdeyim.

Acı mazmısın bana,

Aç pencereyi,

⁹⁴ Mahmut Kuru, *İklimden İklime*, Toprak Dergisi Yayını, İstanbul 1946, s. 20.

Hediyeler getirdim sana..

Bu gün bayram

Her taraf şen,

Sen ve benden başka...

Hava güzel ve açık.

Pencerenden başka...

Anlatıcı şiirde sevgilisine seslenmektedir. Anlatıcı şiirin ilk dizesinde muhatabına “sevgilim” diye seslenir, başlıktaki mektup ifadesiyle bu sesleniş okur zihninde birleşerek şiirde aşk mektubu kurgusu oluşturulur. Şairin bu kurgu üzerinde çok durduğu söylenemez, şiirde mektup kurgusu ön planda değildir. Mektup kurgusu biçimsel bir unsurla desteklenmediği gibi muhataba sesleniş ile alıcının gösterilmesi hariç içerikte de başka bir şekilde desteklenmez.

Kıtadan Mektup⁹⁵(1947)

Elbette inanmamışsındır

Öldü diye duydunsa beni;

Sevenlere kurşun işlemez.

Sağım, sıhhatteyim hamdolsun,

Vatan hizmetinde seferber,

Mehmetçiklerle sarmaş dolaş.

⁹⁵ Cahit Sıtkı Tarancı, *Otuz Beş Yaş*, (drl. Asım Bezirci), Can Yayınları, İstanbul 2019, s. 113.

Bakma otuzu aştığıma
Gönlüm hâlâ yirmisindedir,
İlk öpüştüğümüz gün gibi.

Şiir yazmaktayım bermutad,
Rakı içmekteyim her akşam,
Senden hâtıralarla sarhoş.

Uykusuzluğum, geceleri,
Seni değil ah seni değil,
Olan biteni düşünmekten.

Şiirin ilk iki kıtası anlatıcının muhatabına ölmediğini ve iyi olduğunu anlattığı kısımdır burada anlatıcının askerde olduğu ve metnin de esasen bir asker mektubu olduğu öğrenilir. Son iki kıtada da anlatıcı askerde günlerinin nasıl geçtiğini ve olan bitenden, ikinci dünya savaşındaki gelişmelerden dolayı uykusuz kaldığından bahseder.

Cahit Sıtkı Tarancı “Kıtadan Mektup” şiirini de ekleyerek arkadaşı Ziya Osman Saba’ya yolladığı mektubunda bu şiiri için ““Kıtadan Mektup” şiiri için izahata lüzum görmüyorum. Sanatla samimiyetin ne dozlarda kucaklaşabileceğini göstermesini istediğim ve hayatıma, düşüncelerime, yaptıklarına, uykusuzluklarıma şahadet eden buğusuz bir aynanın sadakatini vermeye çalıştığım sade bir şiir; bir mektup.”⁹⁶ ifadelerini kullanır. Tarancı şiiri bir mektup sadeliğine sahip bir dille yazmıştır. Ancak başlık ile kurulmaya başlanan ve dil ile desteklenen mektup kurgusu mektup anlatım tekniği unsurları ile desteklenmediği için şiir kurgu-mektup türü içerisinde yer alır. Şiir içerisinde anlatıcı ve muhatap vurgusu olsa da bu vurgu anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusuna dönüşmemiştir.

⁹⁶ Cahit Sıtkı Tarancı, *Ziya’ya Mektuplar*, Can Yayınları, İstanbul 2019, s. 186.

Mektup⁹⁷ (1948)

I

Artık cenup ve yağmur kokmuyor bahçeler,
Hicret eti uykumdan tılsımlı rüyalar ;
Samanyolu yok gökte, parlak değil geçer,
Doğru fal göstermiyor, bembeyaz papatyalar.

II

Bulutlar taşıyor defne rayihasını,
Kayboldu kuşların kanatlarında nakışları.
Sen gittin gideli sevgilim tomurcuklarını
Açmıyor çiçekler ; benizler sapsarı.

III

Mevsimi buğulu dudaklarından tatmak
Ve gözlerinde seyretmek için baharı...
Alâmisemaları yaptım sevgilim adak ;
Kartal kanadına yazdım bu mektupları.

.
.
.
.

Rüzgârdan haber bekledim boşuna,
Postacıdan mektuplarıma cevap...

⁹⁷ Sabih Şendil, *Bizim İskele*, Işıl Matbaası, İstanbul 1948, s. 5.

Anlatıcı dünyasının “artık” çeşitli olumsuzlar içerisinde olduğundan bahsederek şiire başlar. Bu olumsuzlukların ve olumlu dünyanın, hayatın olumsuz hale gelme sebebini “Sen gittin gideli sevgilim tomurcuklarını” dizesi ile öğreniriz. Böylece anlatıcının muhatabının da sevgili olduğu anlaşılır. Anlatıcı hem aralarındaki ilişkinin kesilmesi ile mecazi olarak hem de yanında bulunmaması ile gerçek anlamda uzakta olan sevgilisine uzaklar ile haberleşme aracı olan mektup ile seslenir. Şiirin son iki dizesinden anlatıcının cevap alamadığı başka mektupları olduğunu da öğreniriz. Şiir aşk mektubu kurgusuna sahiptir ancak mektup anlatım tekniği özelliklerini barındırmamaktadır. Bu yüzden kurgu-mektup tasnifimiz içerisinde yer alır.

Son Mektup⁹⁸(1948)

Sana bu

Son mektubu

Kalbimden sızan kana

Kalemimi bana bana

Yazıyorum...

Artık

Acı hakikatı bilerek

Akan göz yaşlarımı silerek

Kendi elimle

Aşkımın mezarını

Kendim kazıyorum...

Yalnız unutma ki

Ölürken Allahı anar gibi

Hep adını anacağım

Belki de seni

⁹⁸ Rauf Tanır, *Zehir Gibi*, İstanbul 1948, s. 29.

Canımı alan Azrail sanacağım.

Mektup insanlar arasındaki iletişimi sağlayan bir araç olarak sevgililer arasında sağladığı haberleşme ile özel bir yere gelmiş, “aşk mektubu” diye ayrıca bir mektup türü oluşmuştur. Mektuplaşma iletişimin ve aşkın devamlılığını gösterdiği gibi mektuplaşmama veya bu şiir özelinde son mektup da ilişkinin ve/veya bir aşkın bitişinin göstergesidir. Şiir sevgiliye yazılmış bir ayrılık mektubu olarak kurgulanmıştır. Bu durum içerik ve başlık ile desteklenmiştir. İkinci tekil şahıs kullanılarak da mektubun alıcısına sevgiliye yazıldığı belirtilmiştir. Mektup kurgusunun üstüne mektup anlatım tekniği kullanılmadığı için şiir mektup-şiir tasnifi içerisinde değerlendirilememiştir. Kurgu-mektup örneğidir.

Sılaya Mektup⁹⁹(1948)

Dolmadan boşaldım bir bardak gibi,
Gurbetin çatlamış dudaklarına,
Döküldüm mevsimsiz bir yaprak gibi,
Dostlarım hasretin ayaklarına.

Kınından çekilen bir hançer olup,
Doğuyor her sabah burada güneş.
Vurulan bir kadın gibi gün, solup,
Her akşam batıyor şurada güneş.

Geçmiyor bu yerde gecem uykusuz,
Mıhlıdır kapusu sanki yarına.
Susuzum dostlarım susuzum susuz,

⁹⁹ İbrahim Tarık Çakmak, *Düşünen Bacaklar*, Vakıf Basımebi, İstanbul 1948, s. 96.

Susuzum aşına yüz pınarına.

Şiirde anlatıcı kahraman, muhatap olarak dostlarına seslenmektedir. Anlatıcı gurbette içinde bulunduğu sıkıntılı duyguları şairane bir dil ile aktarır. Şair mektuplarda sıkça kullanılan bir konu olan ev, yuva hasretini anlatmadan yararlanır. Şiir evinden, memleketinden uzakta, gurbette olan anlatıcının özlemini duyduğu yerde kalan dostlarına hasretini anlattığı bir özel mektup olarak kurgulanmıştır. Mektup anlatım tekniği unsurlarını barındırmadığı için kurgu-mektup tasnifi içerisinde yer alır.

Üstad'a Telgraf¹⁰⁰(1950)

ÜSTAD...

İki elin kanda bile olsa gel.

Sana bir bayrak gibi açacağım içimi.

İşte, yine

Durmakta ısrar ediyor kalbim.

Hapishane duvarları içinde,

yalnız sessiz,

“Miskince bir ölüme razı olmuyor gönlüm.”

ÜSTAD...

İki elin kanda bile olsa gel.

Sana bir bayrak gibi açacağım içimi.

Dudakların değerken alnıma,

Ben... Hürriyet şarkısı söylüyeyim son defa.

¹⁰⁰ Nâzım Hikmet Ran, *Yatar Bursa Kalesinde*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 201.

Halil'in Mektubu¹⁰¹(1939-1947)

• • • •

düğünü var...”

117

tekrar aniden “Bu da ayı bir bahis./ Biz bu 41 senesinde/ ikimizden konuşacak değiliz,/ henüz o kadar cesur değilim...” diyerek savaş içerisindeki bir dünyada bireysel duygulara girmekten çekindiğini belirtir. Mektubunda hapishane dışından gördüğü ve duyduğu şeyleri ardı ardına sıralar. Halil bir başka mahkûm olan Eskici Raif Ağa’nın sesini duyar ve Raif Ağa’nın kendi kendine konuşmasını sevgilisine aktarmaya başlar. Raif Ağa’nın hapse düşme serüvenini ve akrabaları ile yaşadıklarını bu aktarımdan öğreniriz. Raif Ağa’nın sesi kesilince Halil onun apansız uyuduğunu bildiğini karısına yazar ancak içine Raif Ağa’nın öleceğine dair bir şüphe düştüğünü de ekler. Halil’in zihninden geçenleri doğrudan mektuba eklediğini kolaylıkla görebiliriz. Halil halkevindeki düğünü mektubunda anlatırken anlatının odağı Halil ve mektubundan ayrılır halkevindeki düğüne döner. Bu mektup diğer mektuplardan konuları anlatış şekli ve bilinç akışını akla getiren tekniği ile ayrılır. Ancak bilinç akışı tekniği kullanılmamaktadır. Her ne kadar Halil’den karısına yazılan bir mektup da olsa Halil’in anlatı içindeki edebiyatçı yanı bu mektupta dile yansımıştır. Raif Ağa’nın sözleri doğrudan aktarılmış dilinde bir değişiklik yapılmamıştır. Bu durum da duyulan sözlerin tıpkı akıldan geçen fikirler gibi doğrudan aktarıldığını düşündürülebilir.

Şiirin başlangıcında muhataba sesleniş tekrarlanırken şiirin devamında bu ortadan kalkmıştır. Şiir içerisinde de mektubun yazım sürecine değinilmesi dışında mektup kurgusunu destekleyecek içerik veya biçim unsurlarına başvurulmamıştır. Şiirde kullanılan bilinç akışı tekniğini akla getiren bilinci sunum biçimi ile metin mektup ve şiir türlerinden şiire çok daha fazla yaklaşmıştır. İçerik sunum sırasına uyulmaması, anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusundaki eksiklik şiirin mektup-şiir türü arasında değerlendirilmesini engellemiştir. Kurgu-mektup örneğidir.

Ayşe’nin Numaralandırılmamış Birinci Mektubu¹⁰²(1939-1947)

“Pencerenin önünde, minderde yatıyorum,

dizimde battaniye,

hafif bir sıcaklık içindeyim.

Kırlar,

¹⁰² Nâzım Hikmet Ran, *Memleketimden İnsan Manzaraları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 344-345

fevkalâde kırlar,

ve Çamlıca Tepesi görünüyor.

Hava çok sakın.

Dehşetli aksi seda yapıyor sesler.

Hemen bizim bahçeye bitişik bir tarlayı sürüyorlar.

İki öküz,

bir adam önden çekiyor,

bir adam arkadan idare ediyor sapanı.

Toprak kabarıyor.

Hayat dolu toprağın üstünde insan eli.

Hayretler içinde bakıyorum.

Ne muazzam,

ne güç iş,

nasıl bu kadar kolay,

bu kadar basit yapıyorlar.

Sabahtan beri koca bir toprak parçasını dirilttiler.

Ne ekecekler bakalım.

Yazarım sana.

Artık akşam oluyor.

Kargalar mektepten dönüyor.

Çocukluğumda öyle derlerdi.

Kızınız Leylâ da öyle diyor.

İyice karardı ortalık.

Lambayı yaktım.

Baktım aynaya.

Kocası mahkûm bir kadın her zaman aynaya bakar,

hem de sık sık.

Her kadından çok duyar bu ihtiyacı,

korkar ihtiyarlamaktan.

Sevdiği adam çıktığı zaman da onu beğensin ister,

ama otuz sene sonra da olsa,

ne çıkar?

Aynadaki kadın henüz ihtiyar değil,

saçları kırmızı,

ve gözleri

bazan yeşil

bazan bal rengi.”

Halil’in karısı Ayşe’ye bilinç aktardığı şiirde gördüğümüz üslup Ayşe’nin bu yarım mektubunda da görünmektedir ancak Ayşe daha ufak bilinç atlayışları yapar. Ayşe’nin Mektupları başlığı altında incelediğimiz mektup-şiirler ile bu metin arasındaki fark oldukça belirgindir. Bu şiirde mektup içerik sunum sırası ve mektup anlatım tekniği içerik öğeleri yer almamaktadır. Şiirde muhataba seslenilmesi anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusunu oluşturacak seviyede değildir. Şiir mektup anlatım tekniğinin içerik ve biçim unsurlarını barındırmamaktadır. Bu nedenlerden dolayı mektup-şiir olarak kabul edilemez, kurgu-mektup örneği olduğunu söyleyebiliriz.

Halil’in Mektubunun Devamı¹⁰³(1939-1947)

"Bir tanem,

¹⁰³Nâzım Hikmet Ran, *Memleketimden İnsan Manzaraları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 345-348.

elbette saçlarınız kırmızıdır,
gözleriniz
bazan yeşil
bazan bal rengi.

Bunu görebildiniz demek!

Bunu herkes görebilirdi.

Fakat onların böyle olduğunu

ilkönce ben gördüm,

çünkü ben yazdım ilkönce.

Ve bu dünyada

benden evvel söylenmemiş sözüm

bundan ibarettir.

...

Yol aydınlık.

Radyo şarkı söylüyor:

'Ne gelen var, ne haber,

gün uzun,

yollar uzak...'

Neden?

Halbuki ben,

halbuki biz,

haber herhalde

ve çok yakında gelecek

biliyoruz...”

Halil’in yarım bıraktığı mektubun devamı olan bu mektupta da bilinç akışını akla getiren bilincin aktarılma biçimi kullanılmaya devam etmiştir. Her ne kadar şiir içerisinde muhataba sesleniş devam etse de bu durum anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusunu sağlamamıştır. Metin şiir ve mektup türlerinden şiire çok fazla yaklaşmıştır. Mektup kurgusu metnin tırnak içine alınması ve anlatı içerisinde bu kısma geçmeden önce mektup yazımı belirtilerek sağlanmıştır. Metin içerisinde mektubun yazım sürecine değinilmemiştir. Kurgu-mektup örneğidir.

6. BÖLÜM: MEKTUP-ŞİİR ÖRNEKLERİ ve İNCELEMELERİ

Latîfe-âmîz Bir Mektup^{104*}(1885)

Ey tavrı zarîf kelâm-ı dilber

Her vaz'-ı ferah-fezâsı hoşter

Mektup yazarım deyip giderken

Bin türlü mevâ'id ederken

Lâyık mı canım bizi unutmak

Şâyân-ı esef değil mi elhâk

...

Ki eyleyerek fesâhat ibrâz

Gâhice edip semâya pervâz**

İbrâz-ı gurûr eder misin sen?

İzhâr-ı sürûr eder misin sen?

Artık yetişir bu defa'lık bu

Esdikçe eser bu bâd-ı hoş-bû

Anlatıcı şiirde ilk olarak muhatabına “mektup yazmaya gidiyorum” diyerek gidip kendisini unuttuğu için sitem eder. Daha sonra “garip” olarak nitelendirdiği bir mektuptan ve onun komik bulduğu üslubundan bahsetmeye başlar. Sonrasında da anlatıcı “müdür efendi” olarak seslendiği muhatabına öneri ve tavsiyelerde bulunur. Son olarak anlatıcı bahsi bitirmek istediğini belirtip muhatabına bazı sorular yöneltir ve şiiri bitirir.

Şiir “Ey duru zarîf kelâm-ı dilber” dizesiyle başlar bu dize mektupların başlangıcındaki hitap ifadesinin olduğu kısmı oluşturur ayrıca anlatıcı yani gönderici, muhatabını yani alıcıyı da ilk mısradan belirtmiş olur. Anlatıcı şiirin devamında

71Tepedenlizâde Hüseyin Kâmil, *Yazdıklarım*, Dikran Karebetyan Matbaası, İstanbul 1885, s. 46-47.

*Bir müdüre (Yazarın notu.)

** İsmi (Tayyar) efendidir. (Yazarın notu.)

muhabatına “müdür efendi” şekliyle tekrar seslenir ve muhabatı, alıcıyı okuyucuya tekrar hatırlatır böylece şair şiirdeki mektup kurgusunu da güçlendirmiş olur. Şiirin devamında anlatıcı okuyucunun görme imkânı olmayan bir mektuptan ve üslubundan bahsetmesinin yanı sıra muhabatını kötü alışkanlıklara karşı da uyarır. Bu kısım mektup anlatım tekniğinin şiirlerde görülebilen biyografi unsurunu oluşturur. Şiir içerisinde “Vakti ne ile edersin emrâr?” gibi mektuplarda görebildiğimiz sadece söz sanatı amaçlı değil gerçek anlamda da cevap almak amaçlı sorulan soru görülür. Şiirin sonuna gelindiğinde “Terk eyleyelim bu bahsi artık” ve “Artık yetişir bu defa’lık bu” dizeleriyle şiirin, mektubun sonuna geldiği belirtilir bu kısım da mektuplarda görülen ve mektup anlatım tekniğinin biçim unsurları içinde de kendine yer edinen bitiriş kısmını oluşturur. Mektup anlatım tekniğinin içerik unsurlarını barındırmanın yanı sıra şiirde bu unsurların sıralamasına da sadık kalınmıştır.

Şiirin biçimi ile mektup biçimi arasında bir yakınlık bulunmamaktadır, şiirin dili ise yazıldığı dönemin mektuplarında görülebilen dilden çok uzak bir dile sahip değildir. İçerik açısından mektup anlatım tekniği özelliklerini barındıran şiirin 1885 tarihinde yazıldığını da göz önüne alırsak öncül bir mektup-şiir örneği söyleyebiliriz.

Bir Mektup^{105*}(1910)

Niçin hâlini yazmıyorsun birâder,

Seni yok mu sandın merak eyleyenler?

...

Aman yazmamış ol da mektûb sağ ol,

Hüdâ eylesin ‘âfiyetle ma’mur.

...

Birâder, o kimdi niçin sormadık biz;

Birâder, niçin kaldı meçhul o duhter?

¹⁰⁵ İsmail Safa, Mensiyyât, Matbaayı Ahmed İhsân, İstanbul 1910, s. 93-98.

* Akramdan Sadeddin (Yazarın notu.)

...

Bugün hoşcadır hâlim evvelkilerden,
Yanımda fakat yavrumun hâli hoştur:
Göğüs bağır açık, tombul eller ayaklar;
Oyuncakla meşgul... görsen ne dilber!

...

Senin olduğun yer de hoşmuş ‘azizim,
Nasılsın? Bu mektuba karşı haber ver.
Uzattım sözü, eyleyim hatm-i güftâr;
Hemân hak mülâkâtı etsin müyesser.

Anlatıcı “birader” diye seslendiği muhatabına kendisine halini yazmadığı için sitem ederek şiire başlar. Kendisine kırgın mı olduğunu sorar. Sonra bu şiiri, mektubu yazış amacını dile getirir, mektubu sitemnâme olarak yazmak fikrinde olduğunu ama yazdığı anda hasbihal etme isteği duyduğunu belirtir. Aklına ölüm korkusu geldiğini belirten anlatıcı kendisine mektup yazmasa da muhatabının iyi ve sağlıklı olması arzusunu dile getirir. “Bu dünyâda insana kâfi sa’âdet:” dizesinden sonra 29 dize boyunca anlatıcı geçmişte muhatap ile içinde bulundukları güzelliklerle dolu bir doğa manzarasından bahseder. Bu 29 dizelik hatırlama ve tasvir kısmında anlatıcın muhatabına seslendiği bir ifade yer almaması ve şiirsel bir dil kullanılması mektup kurgusunu zedeler. Bu kısım ardından gelen ilk iki dizenin başında “Birâder,” hitabı bulunması ve muhataba soru yöneltilmesi mektup kurgusunu güçlendirerek okuru tekrar mektup kurgusu içerisine çeker. Anlatıcı bu kısmın ardından kendi halinden bahsetmeye başlar. Halinden memnun olduğunu belirttikten sonra yanında bulunan oğlunun fiziksel özelliklerine değinir, muhatabına onu över ve henüz 11 aylık olduğunu söyler sonrasında büyük oğlundan da “şair-i diğer” diyerek övgüyle bahseder. Burada oğlunun yetimliğini sorgulayarak eşinin ölümüne değinmiş olur anlatıcı. “Zavallı çocuk! Vâlden gitmesiydi” dizesiyle birden seslenen anlatıcının oğlu olmuş olur takip eden dizede anlatıcı oğluna seslendikten sonra tekrar bir muhatap belirtilmeden 14 dize boyunca bir doğa tasviri yapılır. Burada da ilk

doğa tasvirinde olduğu gibi şiirsel bir dil kullanılmıştır. “Senin olduğun yer de hoşmuş ‘azizim” dizesi ile muhatap, alıcı belirtilerek tekrar şiirin ana kurgusuna dönülür. Anlatıcı muhatabına halini sorup mektubuna karşılık vererek haber vermesi isteğini dile getirir. Sözü uzattığını belirten anlatıcının muhatabı için iyi dilek barındıran dizesiyle şiir sonlanır.

İsmail Sefa Bir Mektup başlıklı şiiri için “Akrabamdan Sadeddin” dipnotunu yazarak muhatabın, alıcının kim olduğunu şiir kurgusu dışında da belirtmiş olur. İlk dizede anlatıcı “birâder” seslenişiyile de muhatabını-alıcıyı belirtmiş olur. Şiir içerisinde ikinci tekil şahıs “sen” ve “azizim” ifadeleriyle muhatap-alıcı belirtilmeye devam edilir. Kullanılan hitap ifadeleri samimiyeti belirtmeleri açısından özel mektup kurgusu ile uyumludur. Mektup kurgusunun zayıfladığı, doğa tasvirlerinin yer verildiği kısımlar dışında kullanılan dil özel mektupların diliyle uyumludur. Mektuplarda görülen ve mektup anlatım tekniğinin de bir unsuru olan mektup içerik sunum sırası da şiirde kolayca görülebilir. Hitap ifadesi ilk dizede yer alan şiirde anlatıcı giriş kısmında hislerini ve mektubu (şiiri) yazış nedenini belirtir. Sonrasında kendi halinden ve hayatından bahsetmeye başlar. Bu kısımda biyografik unsur da yer almaktadır. Şiirin son kısmı da mektup anlatım tekniğinin bitiriş (*eyleyim hatm-i güftâr*), istekte bulunma (*Bu mektuba karşı haber ver*) ve iyi dilekleri belirtme unsurlarını barındırır.

Kabl’El İnkılâbdan Yemen’den Gelen Bir Mektup ve Bade’l İnkılâb Yazılan Cevabı¹⁰⁶(1910)

Kabl Elınkılab Yemenden Gelen Bir Mektup

A benim sevgili er oğlu atam

Özümün varı gözüm şevki anam

Niçe ayrılmış idik biz sizden

Ayrı düştük vatana her yüzden

¹⁰⁶ Mehmed Ali Bahaeddin, *İnkılâbdan Evvel Yemen’den Gelen Bir Mektup ve Bade’l İnkılâb Yazılan Cevabı*, Matbaayı Hayriye ve Şürekası, İstanbul 1910, s. 12-27.

...

İşte bu mektubu köyceğin okuyun

Bu işi bağlamağa ip dokuyun

Eylerim köylümün hepçüne selâm.

Bu kadarla ederim hatm-i kelâm

Sene 223

oğlunuz

Mestan

Ba'del İnkılap Yemen'e Gönderilen Mektup

Bağımın bülübülü ey arslan uşak!

Sana yanmakta özümle can uşak!

Mektubun geldiği üç yıl oldu

Ananın gözleri kanla doldu

Yemen'in kahrını köyceğin bildik

Okunurken hepimiz irkildik

...

Meşveret-i hâkim millet oldu

Derdine çare hükümet buldu

Devrimdi onda da râhat şitân

Etti alçaklar ile bir isyân

Gasp edilmekte iken şeriyyat

Geldi imdâda o berk [Şevket]

Gösterip dehre terakki-i ayni
Kılıcı hakkına aldı payını
Düştü tahtından o div-u na-mert
“Padişah oldu beşinci mahmut”

Başlangıçta “Eşhas” başlıklı kısa bölümde kahramanlar Himmet, Mestan ve Durmuş kısaca tanıtılır. Şiir Kahraman anlatıcı Mestan’ın Yemen’den köyüne yolladığı bir asker mektubu olarak kurgulanmıştır. Mestan Yemen’de çektikleri sıkıntılardan, coğrafyanın yaşattığı zorluklardan, Yemen’de yaşayan insanların onlara davranışlarından, kendisi gibi asker olan ve şehit düşen askerlerden isim vererek bahseder ayrıca askerler savaşıırken geride duran komutana da değinir. Şiirin ilk iki dizesinde babası ve annesine hitap eden kahraman anlatıcı yaşadığı zorluklardan bahsederken doğrudan anne ve babasına değil de bir topluluğa seslenir şekilde ifadeler kullanır. Burada şiirin mektup kurgusu zedelendiği düşünülebilecekken “İşte bu mektubu köyceğin okuyun” dizesi ile hem okura şiirin bir mektup olduğu hatırlatılır hem de sadece anne ve babanın değil köyün, bir grup insanın okuması amacıyla dertlerin yazıldığı anlaşılır. Yemen cephesinden ailesine, tanıdıklarına seslenen Mestan’ın bu yakınlık ilişkisi mektuptaki üsluba da yansımıştır. Ayrıca mektupta Anadolu ağzını ait ifadeler yer alır. Yazar Yemen’deki Türk askerinin halini yakından bir şekilde anlatmak için doğrudan savaşın içinden bir Mehmetçiği, Mestan’ı seçmiştir ona Türk hayatında önemli bir yeri olan asker mektubunu yazdırmıştır. Şiirin son kısmında anlatıcı isteğini dile getirir ardından köylülerine selam yollar. Şiirin son dizesi kalıplaşmış mektup bitirme cümlesi yapısındadır. Şiirin sonunda yer alan tarih ve “Oğlunuz/mestan” ifadesi ile biçimsel olarak da mektup anlatım tekniği kullanılmış olur. Şiirin içerik sunuş sırası açısından da mektup anlatım tekniğine uygun olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci şiir ilk mektuptan 3 yıl sonra Mestan’ın babası Himmet’in yazdığı bir cevap mektubu olarak kurgulanmıştır. Bir cevap niteliği taşıyan mektup, kurgusuna uygun olarak cevap verilen mektubu okurken hissedilenlerden bahsedilerek başlar. Ardından anlatıcı olan baba Himmet, oğluna ülkede gerçekleşen Meşrutiyetin ilanı ve 31 Mart isyanının bastırılmasını anlatır. Meşrutiyetin ilanının ve 31 Mart isyanının bastırılmasının anlatıldığı başlangıç sonrası kısımda dilde belirgin bir değişiklik olur. Başlangıçta

kurguya uygun olarak Anadolu ağızı kullanılırken son kısımda Anadolu şivesi dikkate alınmadan yazılmıştır. Burada muhatap Mestan ile okur aynı konuma geçer. Bu kısımda Enver ve Şevket paşalardan bahsedilir neler yaptıkları ve niye yaptıklarına değinilir, üstü kapalı şekilde Abdülhamid'den de bahsedilmiş olunur. Özel mektup olarak kurgulanan şiirin ilk şiir ile kıyasla mektup anlatım tekniği unsurlarının azaldığını söyleyebiliriz. Ancak bu durum şiirin mektup-şiir tasnifi içerisinde yer almasına engel değildir.

Vezinli Kâfiyesiz Bir Mektup¹⁰⁷(1912)

Birâder nasılsın? Ne 'âlemdesin?

Eminim gücendirdiğimden seni!

Kusurum benim 'afv olmaz kusur:

Üç ay belki dört ay mukaddem gelen

Nemîkanda benden "fevâid" için

Eser istemiştin.. değil bir eser

O mektuba halâ, üç aydan beri

Hiç olmazsa üç beş satırlık cevâb

Yazaydım! Diyeydim ki "Rıfa'atcığım

Benim şimdi vaktim müsâ'id değil!

Müsâ'id dahi olsa tab'ım akîm

...

Birâder! Ne işdir bu dehşetli şey?

Ölüm vâkı'an pek tabî'î fakat

Muhabbet olunca firâk olmasa

Olunca firâk iştiyâk olmasa.

¹⁰⁷ İsmail Safa, *Hissiyât*, Osmanlı Matbaası, İstanbul 1912, s. 91.

Anlatıcı muhatabına “Birâder” ifadesiyle seslenerek halini sorar ve ardından onu gücendirdiğini söyler. Şiirin devamında gücenme nedeninin ne olduğu anlatılır, muhatap anlatıcıdan bir şiir istemiştir ancak buna cevap alamamıştır. Anlatıcı bu kısımda muhatabın adını da belirtmiş olur. Bu kısmın ardından anlatıcı muhatabın kendisini affetmesi için mazeretlerini sunar ve burada da kendi adını belirtir. Af diledikten sonra anlatıcı muhatabın babasının nasıl olduğunu sorar ve onu över. Şiirin üçüncü kısmında anlatıcı komşucu Vasfî Bey’in vefatını nasıl öğrendiğini bu durumun ona neler hissettirdiğini ve oğulları ile bu durumdan dolayı aralarında geçenlerden bahseder. Şiir ölüm ve ölümün getirdiği ayrılığa değinerek sonlanır.

Kahraman anlatıcı olan Safa’dan “birader” ve “Rıfatcığım” şeklinde hitap ettiği samimi olduğu muhatabına yazılmış bir özel mektup olarak kurgulanmıştır şiir. Şiirin içerik sunum sırası mektup anlatım tekniğine uymaktadır. Şiirde kullanılan üslup özel mektupların diline yakın olmakla beraber içerik ve dil arasında da uyum mevcuttur, ölümden ve muhatabın babası Paşa Peder’den bahsedilirken dil ağırlaşır. Anlatıcının komşusu Vasfî Bey’den bahsettiği kısım mektup anlatım tekniğinin biyografik unsurunu barındıran kısımdır. Şiir boyunca muhataba seslenilerek mektup kurgusunun bozulmaması ayrıca anlatıcını-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu ile mektup kurgusu güçlendirilmiştir. İçeriğinde iletim ve haber verme unsurları da barındıran şiirin mektup anlatım tekniklerinden sadece biçim unsurlarını barındırmadığını söyleyebiliriz. Bu durum şiirin mektup-şiir başlığı altında değerlendirilmesine bir engel teşkil etmez.

Bayram Mektubu¹⁰⁸(1915)

Bu gece mübârek bayram gecesi;

Mavzerim dizimde, siperdeyim ben.

İşitilmiyorsa bir davul sesi,

Toplar iniliyor ta derinlerden.

Yalnız mısın, ninem, ocak başında?

¹⁰⁸ Halit Fahri Ozansoy, *Cenk Duyguları*, Necm-i İstikbâl Matbaası, İstanbul 1915, s. 18-19.

Bu anda ben senden, sen benden uzak.

Oğlun bir kahraman bu genç yaşında:

Üzülme, bayramım benim pek parlak.

...

Para yollamıştım, aldın mı, bu ay?...

Köyde ne var, ne yok?... harman bitti mi?

Bu yıl bereketli diyorlar buğdayı.

Koyunlar yaylaya çoktan gitti mi?

En son kağıdını henüz dün aldım:

-nişanlın, diyorsun, düşündüğünü

Saklayıp ağlıyor..." şaşırdım kaldım:

Türk kızı ağlar mı intikam günü?

Söyle ağlamasın güzel Eminem,

Allah bilir, her gün onu özlerim.

Uzat ellerini, öpeyim ninem,

Çünkü artık uzun sürdü sözlerim.

Bayramın mübarek, ömrün çok olsun.

Beni soranların hepsine selâm;

Dua et, düşmanlar saçını yolsun,

Bizi de her zaman güldürsün Mevlâm!...

Şiirin ilk dörtlüğünde kahraman anlatıcı bulunduğu zamanı, mekânı ve durumunu anlatır. Anlatıcının bir asker olduğu, cepheden seslendiği ve şiirin bir asker mektubu kurgusu olduğu başlıktan da yola çıkılarak ilk dörtlükte anlaşılmış olur. Şiirin ikinci dizesinde anlatıcı “Yalnız mısın, ninem, ocak başında?” sorusunu yöneltir ve böylece muhatabı da öğreniriz. İkinci dörtlükte anlatıcı “ninem” diye seslendiği annesine “üzülme” diyerek teskin etmeye çalışır. Üçüncü dörtlükte anlatıcı savaşla gecen gününü annesine anlatarak zaferlerinden bahseder. Dördüncü ve beşinci dörtlükte tekrar bir tasvir yapılır, anlatıcı mektubu yazdığı anı ve mekânı tarif eder, bir nevi şiirin dekorunu güçlendirir. Altıncı dörtlük şiirin mektup kurgusunu zedeleyen kısımdır çünkü ilk iki mısradan anlatıcının muhatabı belli değilken son iki mısradan muhatap Tanrı olur ve ondan istekte bulunulur. Yedinci dörtlük ile tekrar mektup kurgusuna dönülür, anlatıcı ikinci tekil şahıs ile seslenir. Uzağında kaldığı köyüyle ilgili sorular sorarak haber almak ister, aldığı “buğdayın bereketli” olması haberini dile getirir. Sekizinci dörtlükte anlatıcı dün aldığı annesinin son mektubuna değinir. Bu mektuptan doğrudan alıntı yaparak nişanlısının durumuna şaşırdığını belirtir. Dokuzuncu dörtlüğün ilk iki dizesinde anlatıcı annesinin nişanlısı Emine’ye iletmesi için mesajını dile getirir. Bu dörtlüğün son iki dizesi mektubun bitiriş kısmının başlangıcıdır. Mektupların kalıplaşmış bitiriş kısımlarında yer alan el, göz öpme ifadesi burada görülür. Onuncu ve sonuncu olan dörtlük tamamen bitiriş bölümü olarak yazılmıştır. Anlatıcı annesinin bayramını kutlar, iyi dileklerde bulunur, selam yollar ve kendileri için de Tanrı’dan istekte bulunur.

Halit Fahri Ozansoy’un şiir dilinin sadeliği ile bu şiirinin asker mektubu kurgusu uyum içerisinde. Şiir mektup anlatım tekniği içerik sunum sırasını barındırır. Şiirde haber verme ve alma unsurunun yanı sıra iletim unsuru da ön plandadır. Cevap verme, soru sorma istekte bulunma gibi mektup kurgusunda yer alan içerik unsurları şiirde mevcuttur. Şiirde selam söyleme ve bitiriş kalıpları da yer alır. Şiirinde mektup anlatım tekniğinin içerik unsurlarının birçoğu görüldüğü gibi biçimsel unsurlardan içerik sunum sırası da gözlenebilir.

Ana Mektupları¹⁰⁹(1915)

1

¹⁰⁹ Aka Gündüz, *Bozgun*, Kanaat Matbaası, İstanbul 1915.

Vardın mı evladım, bizim illere?

Eskisi gibi mi, sevgili “Dobriç”?

Varınca altın, şen sahillere

Hırçın Tuna’dan bir yudum su iç!

...

Bu düşünüş yavrum, ne dir mi? dinle:

“buracıktan, öcümü sen al!” demektir;

Varınca oraya bu sönmez kinle

Borcunu mutlaka şart: öde mukadder

*

...

Gözüm açık gider ölürsem -derdim-

Evladım, bir sürü Moskof kesmeden..

Kes yavrum! Göreyim, sağalsın derdim,

Kes! Başımda ecel yeli esmeden.

Sonra ölürsem de gam yemem, oğlum;

Babanla bekleriz cennetde seni..

Kes helal hançerlim, intikam tuğlum!

Tanrı ‘aziz etsin, Moskof keseni!

Şiir bir soru ifadesi ile başlar. Bu ifade ile hem muhatabın anlatıcının çocuğu olduğunu hem de “bizim iller” diye ifade edilen Dobriç’e gitmek için annesinden uzaklaştığını öğreniriz. Anne oğluna soru sorarak ondan bilgi, haber istemektedir. Şiirin

ikinci dörtlüğünde memleketinden hasretle bahseden anlatıcı üçüncü dörtlüğün ilk dizesinde ‘‘Gelincik dedim de, aklıma geldi.’’ diyerek geçmişinden bahsetmeye başlar. Mektuplarda görülen mektup yazımı sırasında göndericinin aklına gelenden sanki bir karşılıklı konuşma ierisindeymişesine bahsed­işi görülür. Anlatıcı bizim iller dediğ-i Balkanlardaki savaş öncesi yaşamı, savaş sonrası kocasının askere gidişi ve şehit olma sürecini muhatabına anlatır. şiirde mektup anlatım tekniğinin bir unsuru olan biyografik ge burada görülebilir. şiirin ikinci kısmında anlatıcı muhatabı olan evladına kocasının savaşta şehit olması sonrası muhacir oluşunu ve ana yurda dönüşünü anlatır. Cephedeki asker oğluna bir anne tarafından yazılmış mektup olarak kurgulanan şiirin son iki dörtlüğünde anlatıcı anne oğluna eşini şehit eden *Moskof*’u kesmesi için istekte bulunur. şiirin son dizesi mektupların kalıplaşmış bitiriş cümlelerinden biri olan göndericinin alıcı için Tanrı’ya duasıdır.

şiir boyunca anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu yapılmıştır. Anlatıcının geçmişinden, otobiyografisinden ve *Moskof*’a karşı intikam hislerinden bahsederken dahi mektup kurgusunda zayıflama yaşanmamasının temel nedenlerinden biri muhatabın-alıcının vurgulanmasının şiir boyunca devam etmesidir. Mektup kurgusunu güçlendiren diğ-er neden, cepheye yollanan bir anne mektubunda görülme ihtimali olmayan soyut konular veya şiirsel bir dilin şiirde yer almamasıdır. Annenin *Moskof*’a karşı olan hislerinin otobiyografisi ile desteklenmesi şiirin mektup kurgusunu güçlendirmiştir. Ayrıca bu durum mektup anlatım tekniğinin içerik unsurlarından biyografik/otobiyografik unsuru karşılamış olur. şiirin üslubu anneden cephedeki oğluna yazılmış mektup kurgusu ile uyumludur. Klasik bir mektup-şiir rneğ-i olduğ-unu söyleyebiliriz.

Ana Mektupları ¹¹⁰ (1915)

3

Mektubumun cevabını neden geç verdin?

Sen nineni bu kadarcık az mı seversin?

‘ ilemiz arasında -kendi kendini-

¹¹⁰ Age.

“Seni en çok seven benim” diye överdin

...

Ben neyse ne; ya seninki, ne kadar mahzun!

Birçok günler parlıyordu, o kumral, uzun

Kirpiklerin köşesinde birer saf elmas;

Sen benimsen, o da senin sevgili kuzun!

Baba, baba! Diye beni ağlattı durdu,

Çıtır çıtır dil dökerek hülyalar kurdu:

Tahta ata binemezmiş, artık büyümüş!

Senin gibi olmalıymış kamçısı gümüş,

Hele kılıç! Pek ayıpmış sırma püskülsüz!

Verecekmiş hepsi için sana bir öpüş!

...

Susuz koma, solar sonra.. bir iki satır

Saksımızın goncasına âb-ı hayattır...

*

Oğlum bizlere, etmiş ‘inayet!

Uzun mektubu geldi nihayet..

Evde kim varsa başıma üşüştü,

Dadın sevinçle koşarken düştü!

Okurken, zevcen, sanki blbld

Ninen ağladı, evladın güldü.

...

Bir Türk'e azdır bir bölük kazak

Dolmalı leşle hazerle, kazak!

Stm helal eylemem, evlad:

Bir alayı daha etmezsen berbad!

Şiirin ilk dörtlüğünde anlatıcı olan anne, oğluna mektubuna geç cevap verme nedenini sorup sitem eder. İlk dörtlükte ikinci tekil şahıs "sen" kullanımı yapan anlatıcı, dörtlükler arasında beyitler yer alan şiirin ilk beytinde "apkın evlad!" seslenişıyle sitemine devam eder. Anlatıcı oğluna sitemlerine devam ettikten sonra şiirin üçüncü dörtlüğünde muhatabın çocuğuna değinmeye başlar. Anlatıcı takip eden 2 beyit ve bir dörtlük boyunca cephede olan oğluna geride bıraktığı oğlunun halini bildirir. Sonrasında oğluna, pembe goncaya benzettiği gelininden bahseder ve bir iki satır yollaması için istekte bulunur. Şiirin bu noktasın "*)" işareti ile şiir bölünmüş olur ve ikinci kısıma geçilir. Bu kısımda anlatıcı oğluna uzun mektubunu aldıklarını söyler. Anlatıcı takip eden dizelerde bu uzun mektubun okunuş süreci ve o sırada evde bulunan dadı, askerin oğlu ve askerin eşinin olumlu tepkilerini anlatır. Anlatıcı şiirin son bölümünde oğlunu savaşması için motive etmeye devam eder. Şiirin son iki dizesi de bu motivasyonu destekleyen istek ve bununla alakalı bir nevi tehdit ile biter.

Şiir, mektup anlatım tekniğinin içerik sunum sırasına uygun bir ilerleyişe sahiptir. Şiirin başlangıcında anlatıcı aldığı okurun görmediği mektup ile ilgili sorusunu ve sitemini iletir şiirin devamında içerik sunum sırasına uygun olarak oğlunu geride bıraktığı ailesiyle ilgili bilgilendirir. Oğluna geride bıraktığı eşi ve çocuğu için daha fazla mektup yazmasını ister. Bu noktaya kadar mektup içerik ögelerini taşıyan şiir "*)" işaretiyle ikiye bölünür. Şiirin ikinci kısmı yeni bir mektup yazılıyormuş gibi bir içerik sunum sırasına sahiptir. "Uzun mektubu geldi nihayet" ifadesi ile şiirin ilk kısmı ile ikinci kısmı arasında zaman farkı olduğu anlaşılır. Anlatıcı bu zaman farkından, *nihayet* gelen mektuptan sonra yazmaya devam ettiği mektubuna yeni bir mektup yazar gibi başlar. Mektubun yazılışın

bir süreci olduğu belirtilerek mektup kurgusu güçlendirilir. Şiirin dili ve içeriği evinden uzaktaki bir askere yazılmış mektup kurgusu ile uyumludur. Şiir boyuncu anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu yapılmıştır. Bu şiir de mektup anlatım tekniğinin içerik unsurlarının tamamımın kullanıldığı klasik bir mektup-şiir örneğidir.

Ma'ârif Nâzırına Mektûb¹¹¹(1919)

Ey “Refik”in selefi merd-i vagâ!

Ey olan kadri mu'allâ, bâlâ!

...

Basmadı yazdığım eş'ârı *Sabâh*

Gerçi vermekte idim bâd-ı hevâ!

Bekledim hayli zaman sabrederek

Anlamaz çünkü kalındır bu kafa!

...

Sorayım ben de senin hâlini bir:

Hâtırın hoş mu nasılsın âyâ?

Yaptığın işleri öğrendim hep

Ediyorlar bana senden şekvâ...

...

Düştü fırsatta kalem etti beyân

Yoksa her şey'e karışmam ben hâ!

¹¹¹ Halil Nihat Boztepe, *Sihâm-ı İlham*, (haz. İsmet Şanlı), Ak, İstanbul 2016, s. 97.

Bitmeden söz daha bir şey diyeyim

Çok tuhaf geldi o iş çünkü bana:

Kurduğun köprünün üstünden dün

Geçti Kirpi-i zamân buldu rehâ...

Şimdi senden taleb-i 'afv ederim

Eyledim haddi tecâvüz zîrâ...

Çalışıp millete hidmet edesin

Büyük annem ediyor böyle du'â

.....

Kıramam kâfiyenin hâtırını

Atayım ruhsat edersen imzâ!

Halil Nihat Boztepe, Millî Eğitim Bakanlığı görevinde bulunan Ali Kemal'i okur önünde yermek amaçlı ironinin ön planda olduğu bir şiir yazmıştır. Şiirin ilk iki beytinde anlatıcı, muhatabının şu anki görevini ve geçmişteki tavrını dile getirerek muhatabına seslenmektedir. Üçüncü ve dördüncü beyitler ile muhatabın değişen durumunu belirten anlatıcı takip eden 6 beyit boyunca muhatabının eskiden içinde bulunduğu edebiyat dünyasında yaptıklarından övgü dolu sözlerle bahseder. On birinci beyitte kendi halini perişan olarak niteleyen anlatıcı muhatabına bu halini bilip bilmediğini sorar. Takip eden altı beyitte neden halinin perişan olduğunu dile getirerek yazdığı şiirin Sabah'ta yayınlanmama sürecini anlatır. On sekizinci beyitte muhatabına halini soran anlatıcı takip eden beyitte muhatabının yaptığı işleri öğrendiğini ve kendisine ondan şikâyet edildiğini dile getirir. Yirmi sekizinci beyte kadar muhatabın Ma'ârif Nâzırı olarak Türk edebiyatının önde gelen kişilerine karşı yaptıklarını isimlerini belirterek sayar. Yirmi dokuzuncu beyitte bu konuya değinme sebebinin kasti olmadığını bir nevi tesadüfen

konuya geldiğini “düştü fırsat” diyerek belirtir. Otuzuncu beytin ilk dizesinde sözünün bitmeye başladığını belirten anlatıcı muhatabına tuhaf bulduğu bir işten bahsedeceğini söyler ve otuz birinci beyitte zamanın Kirpisi’nin muhatabı sayesinde reha bulunduğunu dile getirerek tuhaf bulduğu işi açıklamış olur. Otuz ikinci beyitte anlatıcı muhataptan af talebinde bulunur, bu talebinin sebebi olarak da haddini aştığını söyler. Otuz üçüncü beytin ilk mısrasında anlatıcı muhatabına bir istek ifade eden “Çalışıp millete hizmet idesün” cümlesini söylerken beytin ikinci mısrasında bu cümlenin büyük annesinin duası olduğunu belirtir. Şiirin son beyti olan otuz dördüncü beyitte kafiyenin hatırını kıramadığını belirten anlatıcı muhatabına izin verirse imza attığını belirterek şiiri, mektubu bitirir.

Şiir mektup anlatım tekniğinin içerik sunum sırasına uygun olarak ilerlemektedir. İlk iki beyit hitap kısmıdır. Takip eden sekiz beyitte anlatıcı ile muhatabın geçmişine yer verilen şiirde on birinci beyitten itibaren anlatıcı halini anlatır, şiirde on sekizinci beyte kadar yer alan kısım mektupların haber verme işlevinin ön planda olduğu kısmın başlangıcıdır. On sekizinci beyitte muhatabına halini soran anlatıcı takip eden on üç beyit boyunca muhatabının yaptıkları hakkındaki görüşlerini dile getirir. Otuz ikinci beyit mektup içerik sunum sırasında görülen alıcıdan ricada, istekte bulunma kısmının başlangıcıdır bu kısım otuz üçüncü beyitte yer alan bir dua olduğu da belirtilen “Çalışıp millete hizmet idesün” dizesiyle tamamlanır. Şiirin bu noktasında “.....” kullanımıyla şiirin, mektubun akışına ara verilir ve ardından imza olduğu anlatıcı tarafından belirtilen bir beyit ile şiir noktalanır. Otuz üçüncü ve otuz dördüncü beyitler arasında nokta kullanımı ile şiirin, mektubun yazılışında bir zaman atlaması olduğu ve ardından devam edildiği kurgusu sağlanır.

Şiirin başlığında Maarif Nazırına yazılmış bir mektup olduğunu belirtilir, başlangıçta da muhatabın konumuna uygun olarak methiye barındıran bir ifade kısmı mevcuttur. Ancak üçüncü beyitten itibaren anlatıcı muhataba ikinci tekil şahıs “sen” ile seslenir. Şiirin kurgusunun özel mektup kurgusuna sahip olduğunu söyleyebiliriz. Şiir içerisinde Türk edebiyatının önemli şair ve yazarlarından bahsedilen kısımlar ve muhatabın edebi geçmişine değinilen kısımlarda dil içerikle uyumlu şekilde ağırlaşırken diğer noktalarda sadeleşir, şiirin dilinin mektup kurgusuyla uyum içinde olduğu söylenebilir. “Ağlıyor dertli Aleksan amma!”, “Geçti Kirpi-yi zaman buldu reha..” beyitleriyle mektup anlatım tekniğinin biyografik unsuruna şiirde yer verilmiştir. Şiir boyunca daima anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı durumu vurgulanmıştır. Şiirin

biçiminde mektup anlatım tekniği biçimsel özelliğini içerisinde sayılabilecek akışın durduğu, zaman atlaması yaşandığına dair “.....” kullanımı ve içerik sunum sırası yer alır.

Celâl Sahir’e Mektûb¹¹² (1919)

Duydum ki değil yolunda işler!

Buhranda imiş mu’âmelâtın

Dolmuş dediler zimemle defter!

Devrân sana yâr iken mukaddem

Bilmem niçün oldu şimdi muğber?

...

Tâcirlik işi yaman bir işdir

Şâ’irliğe ‘avdet et birâder

Ben mülk-i ‘aruzu eyledim zabt

Sen mülk-i hecada ol muzaffer

Sen ‘aşk terennüm eyle ben hezel

Sen ol Musset-i devre ben de Volter!

...

¹¹² Age. s. 119.

Ha... Bir haber aldım on gün evvel

Oldum o haberle çok mükedder!

Hırsızlar aşırılmış evden eşya

Gerçek mi bu, aslı var mı monşer?

Bildir bana aslı yoksa şâyet.

Mektubuma bir cevap gönder

Tâcir diye eyledim hitâbı

Şâ'ir diyecekken ey sühen-ver

Ey nâşir-i nûr-i “Fecr-i Âtî”

Gel yaz bize şi'r-i müjde-âver

Anlatıcı “tâcir-i ittihâd-perver” olarak tanımladığı muhatabına işlerinin yolunda olmadığına dair duyum aldığını belirterek mektubuna başlar. Muhatabının işlerinin bir zaman yolunda olduğunu söyleyerek şimdi neden işlerin tersine döndüğüne dair soru sorar. Eskiden işlerinin iyi hallerindeki tavrına değinir. Devamında muhatabına şükretmesini söyleyen anlatıcı, o sefahat içinde yaşarken yaşadıklarını anlatmaya başlar. Sonrasında işleri yolunda gitmeyen tacir muhatabına şairliğe dönmesini “birader” hitabı ile söyler. Bu kısmın ardından muhatabıyla ilgili bir haber aldığını belirten anlatıcı bu haberin doğruluğunu muhatabına sorar. Sorunun ardından gelen beyitte anlatıcı sorusana ve mektubuna cevap talep eder. Son iki beyitte muhatabının şairliğini över ve şiir isteğini tekrarlar.

Mektup anlatım tekniğinin biçim unsurlarından biri olan içerik sunum sırası Celâl Sâhir’e Mektub şiirinde de görülür. Şiirin ilk mısrası olan “Ey tâcir-i ittihâd-perver” de

hitap kısmını oluşturur. Devamında anlatıcı muhatabına hakkında duyduklarını ve düşüncelerini aktarır. Anlatıcı şiirin ortasında kendi yaşadıklarından haberdar ederek ve muhatabına soru yöneltip haber almak isteyerek haberleşme unsurunu oluşturur. Şiirin son kısmı istekte bulunma unsurunu oluşturacak şekilde anlatıcının muhatabından mektubuna cevap ve şiir yazmasını istediği kısımdır. Şiir iki samimi kişi arasında yazılmış bir özel mektup gibi kurgulanmıştır. Gönderici-anlatıcı ve alıcı-muhatabı vurgusu şiir boyunca devam eder. Anlatıcı muhatabına “birader” diye seslenir samimi gözükten isteklerde bulunur ve sorular yöneltir ancak bunlar ironiktir. Aslında anlatıcı muhatabını okuyucunun gözünde komik bir duruma düşürerek yermektedir. Bu yermeler amaçlı özel hayatına dair açıklanmayan göndermelerde bulunulması ve “Şâ’irliği devredip Nihâd’a”, “Câhid ile gitmedin berâber” gibi mısralara yer verilmesi ile mektup anlatım tekniğinin biyografik unsuru oluşturulmuş olur. Şiirde kullanılan dil özel mektup üslubu ile uyumludur, anlatıcı şiir ve şairlikten bahsederken bilinçli olarak dili ağırlaştırır. Şiirde biçimsel açıdan içerik sunum sırası hariç mektup biçimi ile bir yakınlaşma görülmez. İçerik unsurları ile mektup-şiir türü içerisinde yer alır.

Siperden Mektup¹¹³(1926)

Allaha dua et, düşman tırpanı

Devlet ağacını yolmasın, anne,

Altında dökülsün oğlunun kanı

Bayrağın gül rengi solmasın, anne.

*

Köyden biri geldi taburumuza,

Meğer söz kesilmiş muhtarın kıza

Gece niyet tutup baktım yıldıza:

Artık söyle o iş olmasın, anne.

¹¹³ İbrahim Alâettin Gövsa, *Çanakkale İzleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1989, s. 44-45.

Düşünme boş gelse posta tatarı,

Siperden akın var yarın dışarı:

Kadere razı ol, uzun yolları

Bekleyen gözlerin dolmasın, anne.

Şiirin ilk kıtasında muhatap olarak annesine seslenen anlatıcı, ondan Allah'a düşmana karşı yardımcı olması için dua etmesini söyler. Bu ilk kıtada yer alan "Altında dökülsün oğlunun kanı" ifadesi anlatıcının düşmana karşı bir savaşta olduğunu belirtir. İkinci kıtanın ilk dizesinde anlatıcı taburuna gelen bir köylüsünden haber aldığını söyler, gece niyet tuttuğunu belirterek annesinden de muhtarın kızının başkası ile evlendirilmesine karşı davranması için istekte bulunur. Şiirin üçüncü ve son kıtası bir veda niteliği taşımaktadır. Asker olan anlatıcı posta treninin boş gelebileceğine yani kendisinde mektup alamayacağına dair annesini uyarır. Bu uyarının sebebini yarın siperden yapılacak akın olarak belirterek son isteği olarak annesinden kadere razı olmasını ve ağlamamasını ister.

Şiir siperdeki askerden köyündeki annesine yazılmış asker mektubu olarak kurgulanmıştır. 12 mısradan oluşan şiir boyunca anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu yapılmıştır. Muhtarın kızına söz kesilmesine değinilerek mektup anlatım tekniğinin biyografi unsuruna yer verilmiş olunur. Şiir boyunca muhatap olan annesinden istekte bulunan anlatıcı mektupların içeriğinde yer alan istekte bulunma kısmını oluşturmuş olur. Ancak kısa şiirin mektup içerik sunum sırasını takip ettiği söylenemez. Şiirde kullanılan dil asker mektubu kurgusu ile uyumludur. Şiir mektup kurgusu, gönderici-alıcı vurgusu ve biyografik unsur ile haber verme ve iletim unsurlarını taşıması sayesinde mektup-şiir türü içerisinde yer alır.

Yırtık Mektup Parçaları¹¹⁴(1931)

Demin

...ulenin

¹¹⁴ Ercümen Behzad Lav, *Bütün Eserleri*, (haz. Doğaz Hızlan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 123-124.

Çanı biri vur...

Aklımda dün gece

...men

...alçaların

bekledim

Neye uyutma...

bahçeye inmemen? Duvardan hırsız gibi

Bağda bir köpek

hav...

sağı solu

din...

Çakıllı

yolu

çakır çukur

Otlara yat...

Nemli

otlarda

manolya hanımeli

genzim dol...

Sürüne sürün...

kemiklerim sız...

Yanı başımda bir böcek vızladı

İşte böyle tam

saat

Hiç kıpırdanmadan hiç

Üst kat

kıvılcım

yoktu pencere

Köşk bahçe

iri

çınar

hıştırtıda

Oda

Hâlâ

Karan...

parola Kalbim yumruk

sıkılıp katılaşı

Çan

üçü vur

Sen ve kocan

hor

Horultu beni kudur...

Demir parmaklığa

yavaş ya...

tırman

...

Ağzım

pencerene değ...

İhh

Ay

Karyolanız

aydın...

Bir ayı

kapat...

kıllı gölgesiyle

...kiniz

...takta

çırıl çıp...

Etlerim buz

kaçıp

uzaklaş...

Domuz

seni

eni konu...

Azgın keçi

hani

ondan hoş...

Hani onnan...

Eeeh

...geceye

borcum

aksırık

Demin kulenin çanı beşi

Canı isterse

Yedi

Hadi iş vakti

Anlatıcı kulenin çanının biri vurmasıyla aklına dün gecenin geldiğini söyler ve dün gece sevgilisini bekleyip gelmeyince penceresine tırmandığını, onu ve kocasını beraber gördüğünü anlatır. Sevgilisine kocasıyla ilişkisi hakkında hesap sorup “Ehh” diyerek hayal kırıklığını dile getirir. Hastalandığını belirtir.

Anlatıcı kahraman, gayri meşru ilişki içinde olduğu sevgilisine bir mektup yazmış ancak daha sonra bu mektubu yırtmıştır, şiir metni bu yırtık mektup parçalarından oluşmaktadır. Bu kurgu dizelerin dağıtılarak yerleştirilmesiyle de desteklenmiştir. Okur başında veya sonunda harf eksikliği bulunan kelimeleri ve özne, nesne veya yüklem eksikliği bulunan cümleleri aklından tamamlayarak mektubu kendi zihninde oluşturur. Şiirin

üslubu özel mektup kurgusu ile uyumludur. Şiirde başlangıcından itibaren anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusunda bulunulur. Metnin ilerleyiş sırasında “Çanı biri vur”, “Çan üçü vur”, “Demin kulenin çanı beşi” ve “Yedi” ifadeleri ile mektubun yazım süreci belirtilmiş olur. Mektup-şiirin bir anda değil bir süreç içerisinde yazıldığının biçim ve içerik ile şiirde belirtilmesi özellikle Nâzım Hikmet’in yazdığı mektup-şiirlerde görülen bir özelliktir. Şiirde yer alan “hani/ondan hoş.../Hani onnan...” ifadeleri hem biyografik unsuru hem de muhataba, alıcıya soru yöneltme unsurunu oluşturmuş olur. Alışagelmişin dışındaki şiir, mektup kurgusu ile sınırlı kalmayıp içerisinde taşıdığı mektup anlatım özelliklerinden dolayı mektup-şiir tasnifimiz içerisinde yer alır.

Benerci'den Aldığım Mektuptur¹¹⁵(1932)

Benerci'den şöyle bir mektup aldım, aynen neşrediyorum:

"Sana verdikleri zaman

bu

mektubu

belki ben çoktan

nokta

son

demişimdir.

Bu sefer dostların taşını değil,

mendebur bir kurşunu kafamdan yemişimdir.

...

Ben...

Ne Hamlet, ne de Verter...!!!

Neyse, geç...

İşi anlatayım,

tıraş yeter...

¹¹⁵ Nâzım Hikmet Ran, *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018. s. 38-42

Sokak karanlıktı.

Senin, nefis

Mis

dediğin

birdenbire karşıma çıktı.

...

Onun evine girdik.

Ev karanlık ve bomboştu.

Yatak odası, lamba yandı, konuştum:

— Bana bir bardak

dumanlı, kırmızı, sıcak

çay, dedim.

Çıktı dışarı.

Baktım karşıda çanta.

Hani taaa

onun yolda düşürdüğü

ben Benerci sersemnin gördüğü

siyah podüsuet çanta.

Açtım:

Kâatlar.

Okudum:

İntelicent servis raporları,

ve yeni bir tevkifat listesi var.

Benim ismim yok.

Anladım.

İçeri girdi o,

bardağı bıraktı.

Yüzüme, elime, çantaya baktı.

Bakıştık.

Tuttum omuzlarından.

Başını vurdum duvara

vurdum...

Duvarda kan.

Vurdum duvara...

...

Sonra

sağ elim art cebimden

brovniği çıkardı.

Ağzımda cıgara vardı.

Acı geldi tütün

tükürdüm.

Şarjörü sürdüm.

Kurşun

namlunun içindedir.

Kalbim

hudut haricindedir...

Şimdi benden sana son göz

son söz

son ses:

S.. O.. S!!.

S.. O.. S!!.

S.. O.. S!!.

Anlatıcı, muhatabı olan Nâzım Hikmet’e mektubu ona ulaştığı sırada belki ölmüş olabileceğini dile getirerek mektubuna başlar. Ardından ölüme karşı tavrını ve intihar hakkındaki düşüncelerini muhatabına aktarır. Bu noktanın ardından mektubu yazdığı sırada komşusunun neler yaptığını aktarır. Bir nevi giriş olan ilk kısmın ardından mektubun ana konusuna gelinir. Anlatıcı, muhatabının “nefis” ve “Mis” dediği kişiyle karanlık bir sokaktaki karşılaşmasını anlatmaya başlar. Karşılaşmanın ardından kahraman anlatıcı, karşılaştığı kişiyle beraber onun evine gider ve burada aslında onun bir istihbarat ajanı olduğunu öğrenir ve onu öldürür. Ardından kendi odasına döner, silahını kontrol eder ve intiharı düşünmeye başlar. Şiirin sonunda anlatıcı muhatabına doğrudan seslenir “S.. O.. S!!.” tekrarıyla yardım ister.

Şiir *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* içerisinde “*Benerci’den Aldığım Mektuptur*” başlığı ve “Benerci’den şöyle bir mektup aldım, aynen neşrediyorum:” açıklamasıyla tırnak içerisinde sunulur. Şiir dışı unsurlar ile desteklenen mektup kurgusu şiirin içeriğinde de “Sana verdikleri zaman/ bu/ mektubu” ifadesiyle desteklenir. Şiirin ilk mısrası hitap kısmını oluşturmaya da burada muhataba-alıcıya ikinci tekil şahıs ile seslenilir, şiirin devamında muhataba ismiyle de seslenilerek muhatap-alıcı vurgusu yapılır. Kahraman anlatıcının başından geçenleri anlattığı kısım hariç şiir boyunca muhatap-alıcı vurgusu yapılmaktadır. Böylece anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı unsuru şiirde yer almış olur. Şiirde yer alan “Baktım karşıda çanta./Hani taaa/onun yolda düşürdüğü /ben Benerci sersemnin gördüğü/siyah podüsuet çanta.” ifadesi yaşanan geçmişi bir anıştırmadır burası mektup anlatım tekniğinin biyografik unsurunu oluşturmuş olur. Anlatıcının “Bak,” diyerek kendisi mektubu yazarken komşunun neler yaptığını anlattığı kısım mektubun yazım sürecinin mektup içerisinde belirtilmesini sağlar. Bu durum Nâzım Hikmet’in yazdığı mektup-şiirlerde çokça görünebilir. Bir özel mektup kurgusuna sahip şiirde üslubun kurgu ile uyumlu olduğu söylenebilir. İçerik sunum sırasından hitap kısmı atlanan şiirde girizgâh ve haber verme-alma kısmı yer alır. Şiirin sonunda anlatıcı yardım isteğini vurgulamak için “S.. O.. S!!.” ifadesini tekrarlar. Mektupların sonunda yer alan istek kısmı da kısaca yer verilmiş olunur. Nâzım Hikmet’in diğer mektup-şiirleriyle kıyaslandığında bu mektup-şiirinde mektup anlatım tekniklerinin daha zor fark edilebilir bir şekilde yer aldığını söyleyebiliriz.

Karıma Birinci Mektup¹¹⁶(1933)

33.10.25

Bursa

Hapishane

Anne:

af olursa

¹¹⁶ Nâzım Hikmet Ran, *Yatar Bursa Kalesinde*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s.16.

nasip olur
üç güne dek
saçlarını okşayabilmek.

Yavrum!
Uyuyamıyorum!
Görünmez kuşlar ötüyor
üstünde kızıl ağaçların.
Alevli bir duman gibi tütüyor
gözümde saçların!

Saçları altın
dudakları nar
koyu kehribar
gözlü sevgilim!
Çıkacağımdan
emin değilim.
Tutmaz bizleri af!..

Bak ne tuhaf
ne güzel
me harikulade ışıldıyor
ay ışığı
pencerenin

demirlerinde!

Elbette ben

böyle demirlerle bölünmeyen

aya

kavgaya

ve sana kavuşacağım

günün birinde...

Karı!

Kış geldi

gönder benim yün çorapları!

Birimiz dışında demir kapının

içinde birimiz.

Kim bilir

kaç kış daha geçireceğiz?

Üzülme benim için!

Renk gören

ses duyan başımla

ellerini yüreğimde sıkıttım

arkadaşımla

saatları gün

günleri ay

ayları yıl edip devirmem kolay!

Ay ışığı pencerenin demirlerinde

kavuşacağız günün birinde...

Düşmanlara gam.

Dostlara selâm.

Kalbimde çocuklarım.

Seni kucaklarım.

Canın sıkıldıysa bu mektuptan

beni affet!.

Kocan:

Nâzım Hikmet...

Anlatıcı kahraman olan Nâzım Hikmet hapistedir iletişim imkânları kısıtlı olduğu için bir mektup ile oldukça fazla kişiyle iletişim kurmalı ve oldukça fazla şeyden bahsetmelidir. Öncelikle annesine hitap eder, şiirin ilk dizesi “Anne:” dir. Annesine af ihtimali ve kavuşma ihtimalinden kısaca 4 mısradan bahseder. Şiirin ikinci kısmında sıra karısına, sevgilisine gelmiştir “Yavrum!” mısrasıyla ona seslenir. Hapishanede uyuyamayışından bahseder. Sevgilisinin fiziksel özelliklerini öven kahraman anlatıcı Nâzım Hikmet, sevgilisi karşısındaymış gibi ona seslenir aften ve dışarı çıkmaktan umutlu olmadığını söyler. 3. kısım bir önceki kısmın aksine umut doludur. Anlatıcı kahraman pencere demirlerinde ışıyan ay ışığından bahseder, pencere demirlerinin engel olmadığı “bölmediği” aya, kavgaya ve sevgiliye “sana”, “günün birinde” kavuşacağını söyler. 4. kısım kısa ve şaşırtıcıdır kaba bir ifade olan “Karı!” ifadesiyle gündelik hayattan bir konu olarak çorap isteğinde bulunur. Nâzım Hikmet’in şiirinde bölünmüş mısra öbekleri, aralarında anlam uyuşmazlığı ve zıtlığı bir kurgu unsurudur. Şiirin kısımları arasında yer alan boşluklar ve konu değişiklikleri şiirin kısımlarının yazılış zamanları

arasında fark olduğunu okura belirtir. Önce ümitsizlik sonra ümitten bahseden anlatıcı bir dahaki eline kalemi alışında hayatın ihtiyacından bahsetmiştir akışa uygun bir şekilde. Beşinci kısımda anlatıcı kahramanın birden sevgilisine kaç kış daha ayrı geçireceklerini bilmediğini söylemesi ve “Üzülme benim için!” uyarısı şiirin kısımlarının farklı zaman dilimlerinde yazılma izlenimini güçlendirmektedir. Anlamsal atlayışlar şiir öbeklerinin yani şiir kurgusu içerisinde mektubun parçalarının farklı zamanda yazılmasından dolayıdır. Sonraki kısımda anlatıcı kahraman çalışmakta olan başı ve yüreğinde ellerini sıkıdığı arkadaşı -sevgilisini kastederek-günleri, ayları, yılları devirmenin kolay olacağını söyler. Tekrar penceresinin önündeki ay ışığına değinir, “günün birinde” kavuşacaklarını tekrar eder. Ümitsizlik>ümit>ümitsizlik>ümit şeklinde bir ilerleyiş vardır şiirin içeriğinde. Nâzım Hikmet hapisteki mahkûmun sabit olmayan duygularını ve düşüncelerini böylece ortaya koyar, sürekli bir değişim vardır içerdeki kişinin zihninde ve ruhunda. Değişmeyen şey dışarısının sembolleridir: sevgili, özlem ve dışardan içeriye en rahat ulaşan şey olan umut verici ay ışığı. Şiirin son kısmında anlatıcı ailesine selam yolladıktan sonra karısından da eğer onu üzdüyse kendisini affetmesini ister. Anlatıcı burada olağan dışı olarak “Düşmanlara gam.” demektedir. Şiir anlatıcının imzasını oluşturan ismiyle biter.

Nâzım Hikmet’in 25 Kasım 1933 tarihli Piraye’ye yazdığı mektupta bu şiirinden “Geçen ayın 25’inde sana bir mektup yazdım, gönderemedim. Onu şimdi gönderiyorum, işte.”¹¹⁷ diyerek bahseder ve doğrudan “mektup” olarak tanımlar. Nâzım Hikmet mektup biçim ve biçimine yaklaştırdığı bir şiir veya şiirin anlatım imkânlarından yararlandığı bir mektup yazmaz. Nâzım Hikmet her iki türün olanakların da yararlanan bir nevi ara tür olan mektup-şiiri üretir. Mektup işlevini gözeterek şiirini mektup olarak karısına gönderen şair aynı zamanda şiir işlevini gözeterek de şiirinde belirttiği muhatapları dışındaki okuyucuya da seslenir. Bu durum en belirgin şekilde “Düşmanlara gam.” mısrasında görülmektedir. Aileye yollanan bir özel mektubun aile dışında olması gereken, hitap edilmemesi beklenen düşmanlara gitme, seslenme ihtimali yoktur. Ancak şair şiirinin şiirsel işlevi gereği toplumca okunacağını bilerek düşmanlarına da seslenir. Şiirde anlatıcının doğrudan muhatabı olan annesi ve sevgilisi dışındakilere seslenirken muhatap-alıcı ilişkisine zarar vermemesi, okura seslenişini annesi ve sevgilisine sesleniyor gibi göstermesi şiirin mektup-şiir olarak oluşmasını sağlamıştır.

¹¹⁷ Nâzım Hikmet, *Piraye’ye Mektuplar*, (drl. Memet Fuat), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2022, s. 36.

Okur ilk olarak şiirin üst köşesinde şiirin yazıldığı tarihi ve yeri okur. Ardından anlatıcı ilk muhatabı olan annesine “anne:” hitap ifadesini kullanır, annesine seslendikten sonra anlatıcı ikinci ve ana muhatabı olan sevgilisi, karısına seslenmeye başlar bu seslenme öncesi de karısı için “Yavrum!” hitap ifadesini kullanır. Hitap ifadelerinin ardından anlatıcı, içerikten anlaşıldığı kadarıyla günün ana konusu olan af meselesiyle ilgili düşünce ve hislerini dile getirir ve ardından karısına genel olarak hapisteki hislerini anlatır. İçerik unsurlarından iletim ve haberleşme unsuru bu kısımda verilmiş olur. Şiirin son kısmı selamlaşma ve bitiriş kısmını oluşturmaktadır, anlatıcı burada karısından kendisini affetmesini isteyerek rica, istek unsurunu da yerine getirmiş olur. Şiir imza kısmıyla son bulur. Şiirin mektup anlatım tekniğinin bütün unsurlarını eksiksiz bir şekilde barındırdığını ve kusursuza yakın bir mektup-şiir örneği olduğunu söyleyebiliriz.

Karıma Mektup¹¹⁸(1935)

33 - 11 – 11

Bursa

Hapishane

Bir tanem!

Son mektubunda:

"Başım sızlıyor

yüreğim sersem!"

diyorsun

"Seni asarlarsa

seni kaybedersem;"

diyorsun;

"yaşayamam!"

¹¹⁸ Nâzım Hikmet, *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, s. 168-169.

Yaşarsın karıcığım,
kara bir duman gibi dağılır hatıram rüzgârda;
yaşarsın, kalbimin kızıl saçlı bacısı
en fazla bir yıl sürer
yirminci asırlılarda
ölüm acısı.

...

Haydi bunlara boş ver.
Bunlar uzak bir ihtimal.
Paran varsa eğer
bana fanile bir don al,
tuttu bacağımın siyatik ağrısı.
Ve unutma ki
daima iyi şeyler düşünmeli
bir mahpusun karısı.

“*Karıma Mektup*” başlığı ile 1935 yılında Portreler ismiyle yayınlanan kitapta yer alan bu şiir 1933 yılı içerisinde farklılıklar barındıran bir halde tarihsiz bir mektup ile Piraye’ye “*Karıma 2 nci Mektubumdur*” başlığıyla gönderilmiştir. Bir önce gönderilen “*Karıma Birinci Mektup*” başlıklı şiirin yayınlanmaması bu şiirin başlığının değişimine neden olmuştur. Tarihsiz mektuba “Sana bir ikinci manzum mektup daha yazdım, birincisini yazıp göndermiştim. Almışsındır. Bu ikincisi senin bir mektubuna cevaptır. Dinle:”¹¹⁹ ifadesiyle ilave edilir.

¹¹⁹ Nâzım Hikmet, *Piraye’ye Mektuplar*, (drl. Memet Fuat), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2022, s.38.

Şiirin ilk mısrasında anlatıcı muhatabına “Bir tanem!” diyerek seslenir. Ardından muhatabının kendisine yolladığı mektupta söylediği olumsuz ifadeleri tekrarlayarak ona karşı çıkar ve teskin etmeye çalışır. Muhatabın korkusu anlatıcının ölümüdür, anlatıcı ölüme karşı hislerini ve düşüncelerini açıklar. Anlatıcı “Karım benim!” diyerek muhatabına tekrar seslenir, idamının istenmesini ona yazdığına, bildirdiğine pişman olduğunu belirterek teskin etmeye devam eder. İdam gibi kötümser bir konudan uzaklaşmak için “Haydi bunlara boş ver.” diyerek günlük hayatın ihtiyaçlarına döner ve karısından bir fanila ile don ister. Şiirin sonunda anlatıcı, muhatabına bir mahkûmun karısı olarak iyi şeyler düşünmesi gerektiğini unutmamasını söyler.

Şiirin üst köşesinde şiirin yazıldığı yer ve tarih yer almaktadır. İlk mısra olarak da hitap kısmı yer alır. Nâzım Hikmet’in mektubunda şiirinin cevap niteliğinde olmasını belirtmesinin yanı sıra şiirin başında da alıntı yaparak başlayarak şiirin cevap niteliğini ilk kısımda gösterir. Şiir hitap ifadesi ardından cevap sonrasında his ve düşüncelerden bahsetme ardında da istekte bulunma şeklinde ilerleyen içerik sırası ile mektup anlatım tekniğinin içerik sunum sırasına uymaktadır. Şiir imza kısmı hariç bütün mektup anlatım tekniği biçimsel özelliklerine sahiptir. Hapisteki bir adamın dışarda bulunan karısına yazdığı bir mahpus mektubu olarak kurgulan şiir üslubu ve içeriği ile kurgusuyla uyum içindedir. Anlatıcının yargılandığı dava ve hastalığından bahsedışı mektup anlatım tekniğinin biyografik unsurunu sağlamış olur. Şiir boyunca anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgulanmış, şiirin başında yapılan alıntı ile mektuplaşmanın sürekliliği gösterilerek bu durum güçlendirilmiştir. Mektup anlatım tekniğinin biçimsel ve içerik unsurlarını barındıran şiiri Nâzım Hikmet Piraye’ye yolladığı mektubunda “manzum mektup” olarak tanımlar ancak bu şiirsel metin de benim “manzum mektup” tasnifim içerisinde yer almaz, mektup-şiir tasnifim içerisinde yer alır.

Ayşe’nin Numaralandırılmamış İkinci Mektubu¹²⁰(1943)

“Şekerim,

on dört buçuk lirayı

ve makbuzun kenarında 'hasret' yazısını aldım,

¹²⁰ Nâzım Hikmet Ran, *Memleketimden İnsan Manzaraları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s 474-475

teşekkür ederim.

...

Belâ okumakla bitmesin mektubum.

Sana yeni odamın resmini yapayım...

...

Mektubum bitti şekerim.

Kızınız uyandı, bana bakıyor.

Ellerinizden öperim...”

Ayşe mektubuna “Şekerim,” hitabıyla başlar ve kocası Halil’e, yolladığı parayı aldığını söyleyip teşekkür eder. Kendisine para yollanmasının gücüne gittiğini ve üzüldüğünü belirtir. Sonra bir konu atlaması ile günlük hayattan hapisteki kocası Halil’e havadisler vermeye başlar. Vapurda insanların paralarını Avrupa’ya kaçırdıklarını duyduğunu bunları Almanların el koyduğunu ama sonra Amerika’ya iade ettiğini söyler. Bu duruma duyduğu şaşkınlığı anlatır. İkinci olarak da ülkenin İsviçre’ye diyerek Almanya’ya buğday yolladığını duyduğunu dile getirir. Almanya’ya yapılan bu davranışa kızarak sorumlulara beddua eder ardından mektubu yazmakta olduğu odayı tarif etmeye başlar. Buradaki anlatımdan bu resim yapmanın sadece tasvir ile kalmadığı bu mektup içerisinde bir çizim olduğu da anlaşılır. Şiir “Mektubum bitti şekerim./Kızınız uyandı, bana bakıyor./ Ellerinizden öperim...” ifadeleriyle biter.

Hitap kısmıyla başlayan mektup-şiir ardından iletim ve haberleşme unsurlarını barındıran kısmıyla devam eder ve kalıplaşmış mektup bitiriş ifadesinden oluşan bitiriş kısmıyla sonlanır. Mektup anlatım tekniği içerik sunum sırası rahatça görülebilir. Özel mektup kurgusuna sahip şiirde kurgu ile uyumlu bir üslup kullanılmıştır. Mektubun yazılış süreci mektubun içerisinde de belirtilir ayrıca bu şekilde mektup kurgusu da okura hatırlatılır ve güçlendirilir. Mektup boyunca anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu devam etmiştir. Yazılma tarihi ve yeri ile imza kısmı gibi biçimsel unsurlar dışında mektup anlatım tekniğinin diğer unsurlarını barındıran başarılı bir mektup-şiir örneğidir.

Ayşe'nin Mektupları

Nâzım Hikmet'in modern epik eseri *Memleketimden İnsan Manzaraları* içerisinde yer alan Ayşe'nin Mektupları bu başlık ile ayrıca da yazılmıştır. Ayşe, *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın Nâzım Hikmet'in özel hayatıyla paralellikler gösteren kahramanı Halil'in eşidir. Şiirler, siyasi suçlu olarak hapiste olan Halil'e eşi Ayşe'nin yazdığı mektuplardır. Ayşe'nin Mektupları ana başlığı altında mektup-şiirler numaralandırarak yazılmıştır bu şiirler arasında zaman farkı vardır.

1.¹²¹

Bu mektubu yatakta hasta yazıyorum sana.

Burda olsaydın bana ne iyi bakardın.

...

(Farkında mısın

yalnız gözlerimiz değişmiyor,

ve kalıyor hatıralaşmadan orda

iyi ve kötü çocukluğumuz.)

Babaya mektup yazıyorum, Leylâ, dedim.

Baba mı? dedi,

esnedi.

Pek uyku sersemi oluyor bu kız.

Ev halkı selam eder

Leylâ ve ben ellerinden öperiz.

İlk şiirde Ayşe mektubunu hasta yatağından yazdığını belirtir, kızı Leyla'dan bahseder onun büyüdüğüne değinir. Mektup anlatım tekniğinin içerik unsurlarından iletim ve haberleşme unsurlarını oluşturan bu kısmın ardından bir diğer unsur olan

¹²¹ Nâzım Hikmet Ran, *Memleketimden İnsan Manzaraları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s.478-497.

selamlaşma kısmıyla şiir sonlanır. Kısa olan mektup-şiir, hitap kısmını barındırmasa da anlatıcı-gönderici ve muhatap alıcı vurgusunu başarılı bir şekilde sağlamıştır bunda şiirin içeriğinde mektubun yazılışının yer verilmesi de önemli bir etken olmuştur.

2.

İyileştim.

Buraları pek güzelleşti.

Bahar.

Yemiş ağaçları en güzel şeyi toprağın.

Hapisanede var mı?

Ordakiler de burdakiler gibi bahar açarak

senin dünyanı güzelleştirebiliyorlar mı?

Leylâ ile hep seni konuşuyoruz:

“Babam mektubu ne zaman alacak?” diye soruyor hep...

“Bu gece yatacağız, sonra alacak, değil mi?” diyor.

...

Şimdi Leylâ'nın bir sürü yaramazlığını söylediler.

Onu bir temiz dövmek için mektubu kesiyorum.

...

Ellerinden öperim kocacığım,

babacığımız ellerinizden öperiz.

İkinci mektupta Ayşe iyileştiği ve baharın gelmesiyle yaşadığı yerin güzelleştiğini belirtir ve kocasına hapishaneyi sorar. Leyla'nın hapishaneden, Halil'den gelecek mektupları sorduğunu söyler. Burada bir konu atlaması olur sıradaki kısma boşluk bırakılarak geçilir, Nâzım Hikmet'in diğer mektup-şiirlerinde de gördüğümüz gibi bu

zamansal atlamayı da göstermektedir. Ayşe gündelik bir anı peynirli pide yapıp yediklerini ve “Babamız” diyerek Leyla ile eşini özlediğini dile getirir. Bir zaman atlaması ve konu atlaması daha olur “Şimdi Leyla’nın bir sürü yaramazlığını söylediler./Onu bir temiz dövmek için mektubumu kesiyorum.” Buradan sonra zaman atlamasını tekrarlanır mektup devam eder Ayşe kızına kıyamamıştır ona ufak bir ceza vermiştir. Nâzım Hikmet 6-5-1941 tarihli Piraye’ye yazdığı mektubunda “Cezalı Leylâ’nın ağaç altındaki haline yüreğim parçalandı”¹²² ifadelerini kullanır. Buradan anladığımız mektup-şiiir içinde geçen anlatım gerçekte de mektup aracılığıyla Piraye tarafından anlatılmıştır ancak Piraye’nin mektubuna ulaşamadığımız için Nâzım Hikmet yeniden yazım mı yapıyor yoksa konuyu alarak yeni bir mektup-şiiir mi oluşturuyor bilemeyiz. Burada eşine anne olmak, çocuk sahibi olmak konusunda fikirlerini anlatır. Şiiirin ilk versiyonunda burası mektup-şiiirin sonudur ancak son versiyonunda şiiir devam eder Ayşe kocasının ne kadar süredir hapiste olduğuna zamanın hem yavaş hem hızlı geçişine değinir. “Ellerinden öperim kocacığım,/babacığımız ellerinden öperiz.” Dizeleriyle şiiir son bulur. Nâzım Hikmet’in şiiirin ilk versiyonunu değiştirerek son selamlama kısmını eklemesi şiiiri tam bir mektup-şiiir formuna oturtmak için önemli bir düzenlemedir.

3.

Telaş, kıyamet,

burda bir maskelemektir gidiyor,

herkes maskeliyor evini.

Ben oturmuş, masallar okuyorum:

Leylâ’ya değil, kendime.

“Bir varmış, bir yokmuş,” diye başlayan,

“Gökten üç elma düştü: biri size, biri bana,

biri de masalı okuyana,”

¹²² Nâzım Hikmet, *Piraye’ye Mektuplar*, (der. Memet Fuat), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2022, s. 255.

diye biten güzel masallar.

İyi günler, iyi günler,

“Onların geleceği yok,” diyenin ağzı kurusun.

...

Radyo gazetesini dinledim dün akşam:

“Dayandı harp âfeti hudutlarımıza

çepçevre yangındır dört bir yanımız,”

gibi bir söz.

Aklımda bu söz şimdi.

Şimdi öyle canlı bir şey ki yangın benim için,

şöyle bir yan gözle pencereden geceye baksam

göreceğim sanıyorum bahçede çepçevre bütün ağaçların tutuştu-

ğunu.

Ayşe mektuplarını ikinci dünya savaşı sırasında hapiste bulunan kocasına yazmaktadır. Üçüncü mektubunda insanların telaşla evlerini maskelemelerinden bahseder buna karşın o kızı Leyla’ya ve aynı zamanda kendine olduğunu söyler, güzel masallar okumaktadır. Umutludur, Ayşe iyi günler bekler bu beklenti aleyhine konuşanlara beddua eder. Daha sonra konu atlaması yaparak bir yangın olayından bahseder, Şahin Paşalar’ın evinin yanışına tanık oluşunu ve ardından radyo gazetesinde savaşın yangın olarak tarif edilerek Türkiye’nin çevresinin yandığı haberinin kendisi üzerindeki etkisini anlatır. Dışarıdaki Ayşe’nin mahkûm eşine dışarısını ve duygularını samimi ve günlük bir dille anlatışı şeklinde kurgulanmıştır bu mektup-şiir.

4.

Sevgilim,

öyle tuhaf günler geçiriyorum ki anlatamam.

Erkenden kalkıyorum:

ortalığı toplamak

yemek pişirmek

dikiş dikmek filân derken gün tamam.

...

Şekerim,

o kadar inanıyorum ki sana

sana benzemek istiyorum.

Doğru dürüst beş sene beraber yaşadık,

üst tarafını hapislerde geçirdin.

...

Sen zâtısın iptilânın,

(ne tuhaf söz

başında büyükbabamın fesi,

çenesinde kıranta, çember bir sakal,

ama, söz benim.)

Görüyorsun ya, ey cânü tenim,

(böyle denir mi?

ama içimden geldi)

mektupla halimi arzetmesini bilmiyorum.

...

Gözlerinden öperim,

hayır, ellerinden.

Son mektuplarımda “Ellerinden öperim” demiyorum galiba.

Bak da, yaz.

İçim burkuldu,

nasıl olur da öyle demem?

Dördüncü mektubuna Ayşe geçirdiği tuhaf günleri anlatarak başlar, yaşadığı gün gayet normal ve monotondur ama *helecan* içinde oturuşu tuhaflştırır günleri. Bu *helecanlı* hal sadece ona özel değildir herkeste bir tavşan ürküntüsü içinde *helacanlı* ve korkulu bekleyiş vardır dile getirilmese de bunun sebebinin savaş olduğunu önceki mektup-şiiirden anlarız. Şiirin ilk versiyonunda burada şiir “Ellerinden öperim” dizesi ile tamamlanır ancak son versiyonunda başka bir mektup eklenerek devam eder şiir. “Şekerim” diye seslenir hapisteki kocasına Ayşe, ona duyduğu sevgiyi dile getirmeye çalışır burada Nâzım Hikmet, Ayşe’i konuştururken onun şiirsel dile olan yabancılığını da Ayşe’nin ağzından dile getirir. “Nerde olursan ol,/uzak, yakın,/insan senin iptilana tutulur./Sen zatisın iptilanın,” diyen Ayşe birden kendi sözlerini yadırgayıp “(ne tuhaf söz/başında büyükbabamın fesi,/çenesinde kıranta, çember bir sakal/ama, söz benim)” der devamında “Görüyorsun ya, ey cânü benim,/ (böyle denir mi?/ama içimden geldi)” diyerek devam eder. Nâzım Hikmet parantez kullanımına burada da aynı işlevsellikle devam etmektedir. Ayşe kocasına duyduğu özlemi dile getirdikten sonra önce gözlerinden sonra ellerinden öperim diyerek klasikleşmiş mektup selam ifadeleriyle mektubunu tamamlar.

5.

Bir sürü dünya münasebetsizliğiyle uğraşıyorum.

Hepsini alt etmeye ahdettim.

Yine bekledim piyangoyu

çıkmadı.

Yine alacağım, inadettim,

hem de bak görürsün, elli bin vuracak.

Komşumuz Cemilânım her gün bana geliyor,

ama yalnız bana

biraz da anneme.

Bir saat oturur, gider.

Sen onu tanımazsın,

ama o seni seviyor,

sen de onu sev.

Ne harikulade kadın.

Güzel elâ gözlerinde kuyruklu sürmeler,

küçücük ağzı boyalı,

yaşı altmışa yakın.

...

İşte benim Cemilânım böyle, şekerim.

Hamiş:

Cemilânım'ın kedisi

bizim civcivi kaptı.

Leylâ sana bunun resmini yaptı,

şimdi getirdi,

o da zarfa konacakmış.

Leylâ'ya göre en mühim hadise bu.

Belki, hele şükür,

belki, ne yazık,

insan oluyor kızımız artık.

Ellerinden öperim.

Ayşe dünya münasebetsizlikleriyle uğraşması ve piyango kazanma cabası gibi gündelik konulara kısaca değindikten sonra Halil’e komşusu Cemilânımdan -Cemile Hanım- bahseder beşinci mektubunda. Cemilânım, Nâzım Hikmet’in annesi Celile Hanımdan esinlenerek kurguladığı bir karakterdir. Celile Hanım gibi Cemilânım da tutkulu ve yetenekli bir ressamdır, ikisi de nu resimler çizmektedir, ikisi de yurt dışına gitmiş ve yaşamıştır. Mektubun sonuna bir hamış ekler Ayşe, Cemilânım’ın kedisinin civcivlerini kapışını, bu durumun resmini yapan Leyla’nın bunu Halil’e, hapishaneye gönderme arzusuna değinir. Bu hamış şiirin ilk versiyonunda bu mektubun sonunda bulunmaz kısa başka bir mektup-şiir olarak bulunur, son haline eklenmiştir.

Hitap kısmı bulunmayan şiir doğrudan iletim ve haberleşme unsurlarını barındıran içerik kısmından başlar. Bu kısımda Cemilânım’dan bahsedilerek şiire biyografik unsur eklenmiş olur. Bu kısım ile günlük hayattan bahsedilerek, haber verme unsuru eklenmiş olur. Mektuplarda görülebilen hamış kısmı bu şiirde de yer alır, hamış kısmında şiirin bir mektup olduğu zarf ile yollanacağı belirtilerek mektup kurgusu Nâzım Hikmet tarafından güçlendirilir. Şiir “Ellerinden operim” mektup bitiş ifadesiyle sonlanır.

6.

Leylâ uyuyor.

Bugünlerde pek iyileşti.

Fakat dün ağzında değnekle iskemleye çıkmış

düşmüş.

Değnek battı damağına.

Bu kadarla geçiştirdik.

Gece yatakta benden gizli ağladı hep.

Ölümünden pek korkuyor.

“Ölür müyüm?” diye sorar hemen.

Bu kızda bu ölüm korkusu neden?

...

Burda herkes dışarlara gidiyor,
ama bizim gibi cesaretle oturanlar da var.

Sana bir havadis:

...

Halil,

kimbilir nasıl gülerdin,

sana geçen yıl

hattâ beş gün önce yazsaydım bu hikâyeyi.

Ama şimdi hiçbir şeye gülmek gelmiyor içinden,

benim de öyle.

Bazan ayıp sayıyor gülmeyi insan.

Bugün 1941 yılı 27 Haziran.

Leyla'nın başından geçen bir kazayı anlatarak altıncı mektubuna başlayan Ayşe bu kaza sonrası Leyla'nın ölüm korkusundan genel olarak insanların ölüm karşısındaki duruşuna varır. İnsanların aksine cesaretle evde durduklarını söyledikten sonra “Sana bir havadis:” diyerek Cemilânım'ın vapurda yaşadığı bir komik maceradan bahseder. Ayşe bu komik macerayı anlatırken Halil'den gülmesini beklemediğini kendisinin de gülemediğini, eskiden olsa hatta beş gün önce bile olsa güleceğini söyler ve günün tarihini yazarak mektubu sonlandırır.

Altıncı mektup da hitap kısmı atlanarak doğrudan iletim ve haberleşme kısmından başlar. Bu kısımda anlatıcı muhataba soru yöneltip kendisi de bu soruları cevaplar. Anlatıcı, Leylâ ve Cemilâhınım'dan bahsettiği kısımla mektup anlatım tekniğinin biyografik unsurunu oluşturur. Şiirin üslubu özel mektup kurgusu ile uyumludur. “Bazen ayıp sayıyor gülmeyi insan./ Bugün 1941 yılı 22 Haziran” şiirin son dizeleridir, bu tarih 2. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın Doğu Cephesi'ni açtığı tarihtir ayrıca mektupların başlangıcında veya sonunda olan tarih atma unsuru da kullanılmış olur. Bu

şiiirde de Nâzım Hikmet tek bir konu ve duygu anlatımı yerine birbirini izleyen farklı ve bazen de zıt duygu ve konu anlatımı tercihinde bulunmuştur.

7.

Ben burda çok rahatsızım.

Yazık ettim evimi kapadığıma.

Ama ne yapabilirdim ki...

Ağabeyim :

hep o eski bildiğin adami

yengem :

hep o eski halinde :

tembel, kederli, kayıtsız

mağrur ve zaman zaman dehşetli atak.

Artık sabah on birde çıkıyor yataktan

evin içinde bir hayalet gibi dolaştırıyor

kansız, sarışın güzelliğini.

...

Dur şekerim,

sana ağabeyimi çekiştiriyor muyum ne?

Ben onu bütün kusurlarıyla severim,

kavga ederim benden başkası söylese bu sözleri,

hatta seninle bile...

...

Kocacığım,

dünya ile kessem de alâkamı bir dağın tepesinde yaşasam,

yapamam değil mi?

Sıkılırim herhalde.

...

Bu mektup burda kesildi kaldı

bekledi iki gün.

...

Şimdi bir mektubun daha geldi,

oturdum, okudum, bir güzel ağladım.

Ben artık ağlıyorum.

Senelerdir ağlamadan acı çekmeyi öğrenmiştim.

Şimdi ağlıyorum yine,

bilmem neden?

Beni ağlar görünce Leylâ da ağladı.

Anlaştık bu işte ana kız:

beraber ağlıyoruz.

Ayşe abisinin evine yerleştiğini ama rahat olmadığını söyledikten sonra abisi ve yengesinden bahseder kocasına, abisi ve yengesi arasındaki uyumsuzluk ve sevgilerine hatta sevgisizliklerine değinir, abisinin yapısından bahseder uzun bir şekilde. Sonra “Kocacığım” şeklinde hitap ederek içinde olduğu karamsar durumdan kısaca bahseder ve burada bir zaman atlaması yaşanır Ayşe bunu “Bu mektup burda kesildi kaldı/ bekledi iki gün” diyerek ifade eder. Bu bekleyişin sebebini açıklamaya başlar, bir sinir buğranı geçirmiş ilaç ile atlatmaya çalışmıştır, mektupların haliyle zamanın ilerleyişiyle Ayşe’nin kocasına karşı duyduğu özlem artmıştır bunu bu kısımda samimi ve duygusal bir şekilde dile getirir. Şiirin ilk versiyonunda zaman atlaması öncesi ““Ya annen, ağabeyin, yengen?” deme” diyerek kurgudaki mektuplaşma durumu okuyucuya hatırlatılmış olur.

Bir zaman atlaması daha yaşanır bu noktada: “Şimdi bir mektubun daha geldi,/ oturdum, okudum, bir güzel ağladım./ Ben artık ağlıyorum./ Senelerdir ağlamadan acı çekmeyi öğrenmiştim.” böylece Ayşe’nin özlemle alt üst olan psikolojisi iyice ortaya konulur artık acı çekmeye ağlamadan katlanamıyordur, Ayşe kızı Leyla ile birlikte ağladıklarını belirtir.

Sadece iletim ve haberleşme kısmından oluşan bir mektup-şiiirdir. Anlatıcı bu kısımda abisinden ve yengesinden bahsederek biyografik unsuru oluşturur. Yedinci mektup oldukça uzundur ayrıca yazılış zamanı olarak da uzun bir sürece yayılmıştır. Bu süreç konu değişimi ve konu değişimin biçimle sunulmasıyla okura belirtilir. Ayrıca içerikte de doğrudan anlatıcı mektup yazımını dile getirir. Anlatıcının muhatabından gelen mektuba değinmesi şiirdeki mektup kurgusunu güçlendirir ve anlatıcı ile muhatap arasındaki iletişimin mektuplaşma ile ilerlediği okura hatırlatılır. Anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu yapılmış olur.

8.

Biliyorum senin on beş lira hikâyesini:

kendi paltonun dikiş parasını bana göndermeye kalkıyorsun.

Derhal diktir onu.

Benim param var,

kazanıyorum dikiş filân dikip.

Ankara'dan işleme perdeler ısmarladılar,

yatak örtüleri.

Beraber çalışıyoruz Cemilânım'la.

Ben işliyorum,

o da perdeler kocaman güller, menekşeler, kasımpatları yapıyor.

Ayda kırk elli lira kazanıyoruz,

yarısı benim, yarısı onun.

Hattâ biraz para bile biriktirdim.

Adeta zengin olacağım alacaklarımız takıntıda kalmasa.

Şimdi bunları bırak...

Hitler altı haftada hepsini yenecek diyorlar.

Zor yener.

Eceli gelen köpek...

Ümit yenilir miymiş?

Mahpus karılarına, analarına sorsunlar bunu.

Belki sendeler, düşer gibi olur, ama yenilmez.

Meselâ, ben mahpusun karısı

dehşetli acı çeker, hattâ sarsılabilirim,

nitekim bugünlerde kötüye doğru gidiyorum

dolu dizgin hem.

Fakat imkânı yok yenilmem.

Sonra insanlığı düşün

ve onun ümidini.

Umutsuzluk, özlem ve buhranın ana konu olduğu yedinci mektuptan sonra sekizinci mektup gayet gündelik bir konu ile başlar. Burada Nâzım Hikmet'in 28 Aralık 1942 tarihinde Piraye'ye yazdığı bir mektubuna dikkat edilmelidir. Bu mektupta Nâzım Hikmet Piraye'ye "Hastalığına çok üzüldüm" der aynı mektubun sonunda "15 lira yolladım, aldın mı?" şeklinde bir soru yöneltir. Konular açısından bakıldığında Nâzım Hikmet'in bu mektubunun yedinci ve sekizinci şiir arasına denk geldiği söylenebilir ancak Piraye'nin Nâzım Hikmet'e yazdığı mektuplara ulaşamadığımızdan Nâzım Hikmet'in yeniden yazım mı yaptığı yoksa Ayşe'nin ağzından tamamen kurgu bir mektup-şiir mi oluşturduğunu tespit edememekteyiz. Bu şiirin yarısı boyunca Ayşe kocasına geçimini nasıl karşıladığından, ne iş yaptığından kendine ortaklık yapan

Cemilânım'dan bahseder. Nâzım Hikmet'in diğerk mektup-şiiirlerinin içerisinde görülen soyut, felsefi, şiiirsel konu ardından gündelik hayat ve ondan izler taşıyan konuya geçiş burada doğrudan mektuplar arasında sağlanır. Ayşe bu gündelik hayat bahsinden sonra “Şimdi bunları bırak...” diyerek Hitler'in zafer alacağına dair söylenenlerden ve kendisinin buna inanmadığından bahseder. Burada Ayşe'nin mahpus karısı ile faşistlerle savaşıan dünya, savaş-mahk mluk benzerliğı kurduğu ve kocasına hem kendi özel hayatlarındaki zorluk, mahpusluk hem de dünyanın içinde bulunduğu zorluk, savaş ile ilgili  mit verdiğı görülür. Ayşe bu mektupta ümitsizlik,  zlem içinde buhran geçiren konumundan hapisteki kocasına  mit veren konuma geçmiştir.

9.

 ğrenip bildireyim diye

bir sürü iş havale etmiştin.

Hiçbirini yapmayacağım.

Yeni bir şey öğrenmek istemiyorum.

Sen  ğren

ve bildirme bana.

Ben bugünlerde haberle değil

 mitle yaşıamaya mecburum.

...

İşte böyle şekerim,

hep içimden “işte böyle” demek geliyor.

Ne tuhaf, değil mi?

Ellerinden  perim.

Mektubun başlangıcından Halil'in içeride olmasından dolayı Ayşe'den dışarısı hakkında haberler, işler istediğini öğreniriz ancak Ayşe'nin zihni yorgunluğu, buhranı devam etmektedir. O mücadele etmek, uğraşmak istemez sadece ümit ile yaşamak mecburiyetindedir. Ayşe tekrar bir bunalıtı içindedir. Mektubunda ruh halini "şeyler" beklentisini anlatır ancak bu "şeyler" in ne olduğunu bilemez.

Şiir doğrudan anlatıcı ve muhatap arasındaki mektuplaşma kurgusuna gönderim yaparak başlar. Diğer mektup-şiiirlerin haberleşme kısmı ile başlangıcıyla zıtlık oluşturacak şekilde bu şiirde anlatıcı muhatapın haber isteğini reddeder. Anlatıcının iç dünyasını anlattığı bu mektup-şiir iletim kısmından oluşmaktadır. Diğer mektup-şiiirlerde de görülebileceği gibi Nâzım Hikmet bu mektup-şiirinde de parantez kullanımı ile şiirin soyutluğa düşüşünü engellemeye çalışır. Mektup anlatım tekniğinin bitiriş kısmını oluşturan "Ellerinden öperim" dizesiyle mektup-şiir sonlanır. Kısmi olarak mektup anlatım tekniğinin içerik sunum sırasına uyulduğunu söyleyebiliriz.

10.

İki gündür

bahçede toprağın üzerinde kımıldanmadan oturup kitap okuyorum.

Kolumu kaldıracak halim yok.

Cemilânım'daki kiracının çocuğu keman çalıyor.

İlk geldiğim sene yeni başlamıştı kemana:

do, re, mi, fa, sol,

şimdi Çaykovski.

O, bu yıllar içinde bir iş yaptı demek.

Ben ne yaptım, peki?

Yıllarım balıksız bir deniz gibi boş aktı ve akmakta.

Ne için yaşıyorum?

Bahçede annemin kasımpatları açmış renk renk.

Seyrediyorum onları iki gündür.

Kasımpatlarını seyretmek

Ömer Rıza'nın tercümesi bir roman okumak

ve komşunun kemanını dinlemek için yaşamak

kâfi mi?

Onuncu mektupta Ayşe'nin ruh hali bir önceki mektup ile aynıdır. Halsiz bir şekilde kitap okurken komşunun oğlunun keman çalma konusunda yıllar içerisinde kendini geliştirmesini fark eder. Bu durumdan yola çıkarak kendisinin bu geçen zamandaki durumunu sorgular hapisteki kocasına düşüncelerini aktarır. Karşılıklı bir diyalogu andıran mektup bütün içerisinde değerlendirilerek mektup-şiiir tasnifi içerisinde kabul edilmiştir.

11.

Kocacığım,

gözlerimi tavana dikerek

upuzun, sırtüstü yatmak.

Renkleri mümkün olduğu kadar silip

sesleri mümkün olduğu kadar yumuşatmak.

Buna dehşetli ihtiyacım var.

Sakin bir yerde, beyaz bir oda,

küçük bir karyola,

hayır, büyük bir karyola ve içinde ben uzanmışım,

sen başucumda oturup sessiz bekliyorsun beni.

Daha bunun gibi bir sürü şeyler

hep istirahata dair.

Yağmur çamur

üç gündür arıyorum Kartallı Kâzım'ı,
gitmiş.

Sana çiroz gönderemedim:

bitmiş.

Elbiseni burada satmaya imkân yok,

herkes bir şeylerini satıyor

ve zenginler “bir şeyleri” değil,

apartıman satın alıyor.

Ayşe on birinci mektubuna hayalindeki bir mekânı ve zamanı anlatarak başlar. Bu hayali yer ve zamanda kocası ile beraberdirler. Bu hayalden birden konu atlaması ile gerçeğe dönülür. Ayşe, Kartallı Kazım'ı bulamadığını bundan dolayı çiroz gönderemediğini söyler. Kocasına elbisesini satamadığını söylese de aslında savaş ortamında zenginlerin bu durumdan yararlanmalarına değinir.

“Kocacığım” hitap ifadesiyle başlar şiir. Devamında anlatıcının düşüncelerini ilettiği iletim kısmına geçilir. Bu kısmın ardından haberleşme kısmına geçilerek anlatıcı kocasına Kartallı Kâzım'a ulaşamadığını haber verir ve dışarıdan başka haberler de iletir. Klasik bir mektup-şiir örneğidir.

12.

Ah şekerini, ah şekerim,

Cemilânım öldü.

Ölürken yanında ben vardım,

gitti.

Öleceğim aklıma gelmedi hiç.

Bir otomobil nasıl durursa öyle durdu

ve bitti.

Duvarlarda kaldı şarabîler, havayı maviler, altın sarıları.

Ne tuhaf,

son nefes derlerdi, anlamazdım,

şimdi ne demek olduğunu biliyorum:

her şeyi bırakıp

bir daha dönmemek üzere hiçbir yere, hiçbir, şeye, birdenbire gidersin.

Bu ölüm beni ayılttı.

Sucuk pastırma geldi avukattan

gönderiyorum sana da

afiyetle yersin.

“Ah şekerim, ah şekerim” diyerek kocasına seslenen Ayşe, Cemilânının öldüğünü kocasına haber verir. Bu ölümün anlatımı gayet basit ve samimidir. Ayşe yanı başında olan bu hadise ile ölümü adeta tekrar tanır ve etkilenir “Bu ölüm beni ayılttı.” dedikten sonra sonraki dizelere geçişte bir zaman ve konu atlamasını gösterecek boşluk yoktur ama sonraki üç dize “Sucuk pastırma geldi avukattan/gönderiyorum sana da/afiyetle yersin” şeklindedir. Nâzım Hikmet konu değişiminin sertlik dozunu arttırarak şaşırtma unsurunu burada da kullanır.

Hitap ifadesiyle başlayan şiirde hitap ifadesinin ardından iletim ve haber kısmına geçilir. Bu kısımda biyografik unsur da verilmiş olur. Şiirin içeriği ve üslubu ile mektup üslubu uyum içerisindedir.

13.

Dayımın evinde bir odaya taşındım.

Otuz beş yaşımdayım,

şaştın mı?

Her beş senede bir byrm ben.

Görürsün bak,

yeni odamda yeni bir hayatım olacak.

şimdi yine eşya yerleştireceğim.

Ne de çok eşyam varmış.

Hepsi de bir tek odaya nasıl sığarmış? Nasıl sığacak?

Kitaba düştüm,

sabahtan akşama kadar okuyorum.

Kitaplar akıllı

kitaplar aptal.

Kitaplar büyük

kitaplar ocuk.

Kitaplar en uzak, en güzel yolculuk,

fakat kısır

fakat sensiz...

On nc mektuba dayısının evinde bir odaya taşındığını söyleyerek başlayan Ayşe birden “Otuz beş yaşındayım,/ şaştın mı?/ her beş senede bir byrm ben.” diyerek devam eder. Burada doğrudan yaş konusuna geçişin amacının cevap vermek olduğunu düşünebiliriz. Bu cevabı kurgu içeresinde görmeyiz çünkü kurguda hapisteki Halil karısından gelen sakladığı mektupları okumaktadır ama Nâzım Hikmet tarafından 1942 yılı Aralık ayında yazılan “Senin kaç yaşında olduğunu/ne düşündüm şimdiye kadar/ ne de bundan sonra düşüneceğim” dizeleriyle başlayan şiirine bakarak bu dizelerin Nâzım Hikmet’in mektubuna bir cevap olduğunu anlayabiliriz. Ayşe ümitle yeni odasında yeni kuracağı hayatı anlatır kocasına daha sonra da kitaplara düşüşüne değinir zıt sıfatlar ile

kitapların çeşitliliğini vurgular ve mektubu “fakat sensiz...” ifadesiyle özlemini çağrıştırarak noktalar. Sorulan soru ve ikinci tekil şahıs kullanılarak muhataba seslenmesi anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusunun düşmemesini sağlamıştır.

14.

Saat yarım.

Dayım radyoyu açtı

İngiltere'yi dinliyor.

Rostof şehri kurtarılmış.

Hatırlıyor musun,

Leylâ yedi aylıkken kuşpalazı olmuştu.

Geç kalmışız.

...

Ne dersin?

Nasıl bir sebep olabilir

şimdi bunu birdenbire hatırlayışımda?

On dördüncü mektup “Saat yarım./ Dayım radyoyu açtı/ İngiltere’yi dinliyor./ Rostof şehri kurtarılmış.” Dizeleriyle başlar ve Ayşe’nin kocasına savaştan haberler vereceği izlenimi uyandırır ancak Ayşe kızı Leyla’nın küçükken başından geçen ağır bir rahatsızlık ve hastanede geçirdiği operasyon sonrası bu hastalıktan kurtarılışını hatırlatır kocasına. Mektuplar bir bütün olarak okunduğunda Ayşe, kızı ve savaş arasında bir benzeşim kurulduğu görülebilir, önceden bu açıkça dile getirilmez yazar veya anlatıcı Ayşe tarafından. Anlatıcı “Ne dersin?/ Nasıl bir sebep olabilir/şimdi bunu birdenbire hatırlayışımda?” diyerek kocası Halil’e soru yöneltir aslında bu soru yazar Nâzım Hikmet’ten okuyucuya yönelmiştir. Ancak muhatap vurgusunun mektup-şiir boyunca yapılması sorunun da muhatabını Halil olarak gösterir. Bu durum metnin şiir ve mektup

türleri arasında değerlendiriminde bir denge sağlar, şiiri mektup-şiir içerisinde değerlendirmemizi sağlar.

15.

Evimin içinde ayağının sesini duymak istiyorum,
istiyorum ki kapımı çalasın

sana kendi elimle açayım kapımı.

Fakat kunduralarını taşlıkta çıkar kuzum çamurluysalar,

terliklerin seni bekliyor zaten.

Sana kendi elimle yemek pişirmek istiyorum,

kendi elimle kurmak soframızı.

Yalnız,

bulaşığı yine eskisi gibi beraber yıkarız.

Seninle aynı kitapları okumak istiyorum,

(elbet yine anlattırın bana anlamadığım yer olursa).

Kendi elimle yıkamak istiyorum çamaşırlarını

ve söküklüklerini dikmek.

Ve istiyorum ki kendi elimle alayım tozunu yazı masanın,

(darmadağınıklığını bozmaya kıyamadan).

Fakat artık

sen de minderlerin üstünde unutmazsın yanar piponu

ve külünü dökmezsın döşemeye.

Çalıştığın yerde seninle yan yana çalışmak istiyorum,

dövüştüğün yerde yine yan yana dövüşmek,

(ekonomik istiklâl için

ve ev işleri esirliğinden filân kurtulmak için değil)

burnunun dibinden ayrılmamak için.

Ve nihayet

en dehşetli hakkımı

seninle aynı yastıkta uyumak istiyorum

ve çocuk doğurmak sana

en az daha iki tane...”

On beşinci mektup *Memleketimden İnsan Manzaraları*’nın içerisinde yer alan “Ayşe’nin Mektupları”nın sonuncusudur. “İstemek” ifadesi merkezinde yazılmış bu mektup-şiiir hapisteki kocasını bekleyen Ayşe’nin hayal ve arzularını dile getirdiği, kocasına anlattığı bir mektup olarak kurgulanmıştır. Dilin kullanımı ve üslup sadeliği burada da korunmuştur. Parantez içi ifadelerle şiirselleşme durumuna düşebilecek dizeler gündelik gerçeklik sınırlarına çekilmiş, günlük hayata ayakları bastırılmıştır bu şiirde de. Muhatabın vurgulanması ile mektup kurgusu güçlendirilmiştir.

Buraya kadar incelenen mektup-şiiir örnekleri *Memleketimden İnsan Manzaraları* kitabı içerisinde yer alan Ayşe’den hapisteki kocası Halil’e yazılıp yollanmış mektuplardır, kurgu içerisinde mahkûm Halil bu mektupları tekrar okur. Bu mektup-şiiirlerin ilk versiyonunu oluşturan ve “Ayşe’nin Mektupları” başlığıyla Nâzım Hikmet tarafından derlenen şiirler sayıca *Memleketimden İnsan Manzaraları* içerisinde bulunan mektup-şiiirlerden daha fazladır. Bu mektup-şiiirler derlemedeki numaralandırmalar ile incelenecektir.

18.¹²³

Yavaş yavaş tatsız gelmeye başladı hayat.

Bu ihtiyarlık alimetidir

biliyorum.

Ne yapalım fakat

onu da hoş karşılamalı.

Ve şimdi senden ve benden değil,

ikirr.izden bir sualım var :

sen genç kalacaksın,

bunu hissettiğimiz gün bedbaht olacak mıyız?

On sekizinci mektupta Ayşe hayatın kendisine tatsız geldiğinden ve bunu yaşlanma belirtisi olduğundan bahseder kocasına. “sen genç kalacaksın,/ bunu hissettiğimiz gün bedbaht olacak mıyız?” sorusunu yöneltir en son. Bu kısa mektupta mektup-şiirin giriş ve bitiş unsurları mevcut değildir.

19.

Herkesle kavga ediyorum

karışıyorum her şeye,

üstüme vazife olmayan işlere sokuyorum burnumu.

Tatsız bir insan oldum velhasıl.

Senin bu hale düşmeni istemem,

yeryüzündeki bütün iyilikler sende olmalı.

İşte saçma sapan bir mektup sana,

artık ben saçma sapan oldum.

¹²³ Nâzım Hikmet Ran, *Yatar Bursa Kalesinde*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.

Çıktığında benimle iftihar edemeyeceksin,

ne yazık!

Mecmuaların birinde bir şiir okudum

Türkistanlı bir şairden tercüme

bizim şiveye çevrilmiş daha doğrusu.

İsmi “Zafere Dair”.

Şair bilfiil dövüşüyormuş cephede,

yirmi bir yaşındaymış,

Semerkant'ta doğmuş.

Belki görmemişsindir diye şiiri yazıyorum sana :

...

Şiiri beğendin mi?

Benim fikrimi sorma!

Konuşacak halim yok.

İçim dolu

ağız ağıza.

Dökülecek çok

ama pek çok derdim var,

canım istemiyor henüz.

Bir gün

çok güneşli bir gün sayfalar dolusu yazarım.

On dokuzuncu mektubun başlangıcında Ayşe kendini olumsuz bir şekilde anlatır sonra bir mecmuada Türkistanlı bir şaire ait okuduğu “Zafere Dair” başlıklı çeviri şiiri

mektuba ekler. Bu şiir Nâzım Hikmet tarafından yazılmış ve Piraye’ye bir mektup ile yollanmıştır ancak bu şekilde kurgulanarak mektup-şiir içerisinde yer alır. Bu şiir sonrası “Şiiri beğendin mi?” sorusunu yönelttir, kendisinin konuşacak hali olmadığını, çok derdi olduğunu belirtir. Böylece mektup-şiirin başındaki ruh hali de anlaşılmış olur. Anlatıcı başka bir gün, daha iyi olduğu bir gün daha fazla yazacağını belirterek mektubunu bitirir. Bu mektup şiirde de “yazıyorum” ifadesi kullanılarak mektup-şiir içerisinde mektubun yazılışı belirtilmiştir.

22.

Kocacığım,
kendimi dehşetli zavallı buluyorum.
Acıyorum kendime.
Bu da pek azaplı bir şey.
Beni unutma.
Ellerinden öperim.

Yirmi ikinci mektup oldukça kısadır, altı dizeden oluşur. İlk dizesi ile mektupların hitap kısmı oluşturulur daha sonra anlatıcı kendi halini kısaca belirtir. Mektupların içeriklerinden istek kısmı “Beni unutma.” dizesiyle oluşturulur. Şiir mektup içerik sunum sırasına uygun olarak bitiriş kısmının klasik kalıplarından biriyle biter. Nâzım Hikmet’in “Ayşe’nin Mektupları” için esin kaynağı olan eşi Piraye ile mektuplaşmalarında bu kısalıkta mektuplar da görülebilmektedir.

24.

Artık burda oturamam.
Hisara gidip ev arayacağım.
Evi tutmam lâzım,

kömür alabilmem için evi tutmam lâzım.

Kendi evleri için dört ton yazılmış birader bey,

bizim ismimizi de katmış içine.

Bu yüzden kömür vermiyorlar bana.

Ayrı semte taşınırsam alabilirim.

Farkındayım,

bu işlere aklın ermiyor.

Zaten dışardayken de bakkaldan bile bir şey almasını bilmezdin.

Ve gülerek güvenirdin insanlara.

Elbette huyun değişmedi

içeri girdikten sonra.

Yirmi dördüncü mektup tamamen bir gündelik hayat anlatımından oluşmaktadır. Ayşe abisinin yanında duramayacağını belirtir yeni ev aramakta olduğunu dile getirir. Kömür alması gerektiğini söyler kocasına bunun şartlarını anlatır. Kocasına bu işlerden dışardayken de anlamadığını hatırlatır. Bu mektupta kullanılan üslup ve içeriğin mektup anlatım tekniğine uygun olduğunu söyleyebiliriz. “Ayşe’nin Mektupları” art arda yer alan bir dizi mektup-şiir olduğu için bazı mektup-şiirlerde içerik unsurları tekrarlanmaz doğrudan iletim ve haber verme kısımları yer alırken bu mektup-şiirde de görüldüğü gibi hitap ve selamlama, bitiriş kısımları yer almaz. Bunun sebebinin muhatabın daima mahkûm olan Halil olması bu yüzden de hitap ve selamlama kısımlarında tekrara düşmeme isteği olduğunu düşünebiliriz.

25.

Telefon etti dayım :

“Bizim hatun söylüyor,” dedi,

“orda annen ve sen rahat değilmişsiniz.

Derhal eşyanızı bir arabaya koyunuz

ve geliniz buraya.

Annen ihtiyar, sükûna ihtiyacı var.

Sen felâketzede bir kadınsın zaten

daha fazlasına tahammülün yok.

İzzetinefsinizi kırdırmayınız

derhal geliniz,” dedi.

Telefonun ötesinde konuşuyor, o,

telefonun bu yanında ben ağlıyordum.

Ayşe yirmi beşinci mektubunda taşınma meselesini anlatmaya devam eder kocasına. Dayısının kendisini yardım etmek için arayıp davet ettiğini telefondaki sözlerini ve bunları dinlerken ağladığını söyler. 24. mektubun devamı olan bu mektupta olayların da devamı anlatılmaktadır. İçerik ve dil olarak mektup-şiiir türü ile uyumlu olan şiiirde 24. mektuptaki gibi bazı mektup kısımları yer alırken bazı kısımlar da yer almamaktadır.

30.

Bir gün sonra : 942.

Yılbaşında orda bir piyango alınız :

müşterek.

Beni de ortak ediniz.

Otuzuncu mektup dört mısradan oluşur neredeyse bir telgraf kadar kısadır. Yılbaşı öncesi Ayşe hapisteki kocası Halil’e bir piyango alıp kendisini ortak etmesini söyler. Tamamen istek belirten bir kısa bir mektup olarak yazılmıştır. “Ayşe’nin Mektupları” şiiir dizisi bütünü içinde okunduğunda soyut düşüncelerin ve gündelik hayattan uzak bir

konunun ele alındığı 29. mektuptan (Yatar Bursa Kalesinde kitabındaki sıralamaya göre) sonra yer alan 30. mektubun bu kadar basit ve kısa olma sebebi anlaşılmaktadır.

32.

Telgrafını aldım.

Cevap vermedim.

Süleyman'ın mektubu gecikir :

merak -

telgraf.

Benden iki gün mektup gelmez :

merak -

telgraf.

Niçin biraz daha soğukkanlı değilsin?

Kızma.

Dünyanın bugünkü halinde ölümün ne kıymeti var?

Her gün sürüyle adam ölüyor

ben de ölürsem ne çıkar?

Öyle ya ancak ölürsem sana mektup yazmam.

Bir daha telgraf çekme,

sinirleniyorum :

kötü bir haber getiriyor gibi geliyor bana.

Üzüntü içindeyim zaten, şekerim -

Üzüntülerim :

kömür, ekmek, filan gibi şeyler.

Havalar soğudu,

odamda ateş yok.

Bir başıma oturdum

mektup yazıyorum sana.

Odamın neresinde oturduğumu yazsam

bilmezsin,

bu, senin görmediğin üçüncü evimizdir.

Dur resmini yapayım :

Bu iskemle, bu masa, bu pencere,

bunlar çiçekler.

Bu koltuk (içinde ben varım).

Şurası dolap gibi bir şey :

alabilirsem kömürlerimi koyarım.

Bu gördüğün hem yük, hem mutfak.

Şu da senin dede mirası meşhur kütüphanen.

Duvara iyi bak :

senin resmin

altında benimkisi.

Odam bu kadar geniş değil

ya eşyaları küçük yaptım

ya odam büyük kaçtı biraz.

Biçimsiz oldu velhasıl.

Karınız belki bir gün sahici bir ev yapar

ama resmini yapamaz.

Otuz ikinci mektup Ayşe'nin kocasına sitemi ve/veya kızışı ile başlar. Kendinden veya Süleyman'dan bir süre mektup gelmeyince kocasının hemen telgraf çekmesine kızmaktadır. Nâzım Hikmet'in mektup gelmemesi üzerine eşi Piraye'ye telgraf çektiğini mektuplaşmalarından da görebiliriz. Ayşe bu başlangıçtan sonra neden telgraf mevzusuna kızdığını söyler sonra üzüntüler içinde olduğunu söyleyip gündelik hayattan bu üzüntülerini anlatır. Odasının bir köşesinde yalnız başına mektubu yazdığını söyledikten sonra “Dur resmini yapayım:” diyerek odasını anlatmaya başlar. Şiir kurgusundan anladığımız kadarıyla odanın resmi çizilmiş ve mektubun içine koyulmuştur. Mektup yazım sürecinin mektup-şiir içerisinde yer alması unsuru bu şiirde de görülür. Şiirde hitap kısmı yer almasa da şiir içerisinde anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu yapılmıştır.

33.

Doktor ne dedi?

Bana iyice yaz.

Ciğerlerin mi zayıf?

Rontgensiz olmaz.

İhmal etme kuzum.

İyi bak kendine.

Kendin için değil benim için iyi bak.

Gündüzleri yat.

Ayşe benim uyumamı istiyor diye uyu.

Çok üzülüyorum.

Ama sakın üzülüyorum diye beni aldatmaya kalkma.

Bana her şeyin doğrusunu bildir.

Beni küçük felaketler yıkar

büyük felaketlerde daima cesurum.

“Doktor ne dedi?/Bana iyice yaz.” Dizeleriyle başlayan otuz üçüncü mektup hapiste ve hasta olan kocasından haber almak isteyen Ayşe’nin endişesini yansıtır. Kocasına sağlığına özenmesini, dikkatli olmasını ve kendini haberdar etmesini söyler. Burada mektup anlatım tekniğinde bulunan haber verme, soru sorma ve cevap bekleme unsurları ön plandadır. Anlatıcı ve muhatap arasındaki ilişkiye uygun olarak anlatıcı muhatabına “Kuzum” şeklinde seslenir. Hitap kısmı olmayan mektup-şiirde anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu içerikte yapılmıştır.

35.

Seni severim.

Bunu sen de pek iyi bilirsin.

Fakat ilanı aşk etmek bana çok komik gelir

konuşmak en kolay harekettir.

Otuz beşinci mektupta Ayşe kocasına onu sevdiğini bunu onun da bildiğini ancak bunu söylemenin, “ilânı aşk etmek” çok komik geldiğini konuşmanın daha kolay olduğunu söyler. Burada Nâzım Hikmet’ten Piraye’ye yazılan mektuplarda da bu konun işlenişine bakarak hapisteki kocanın karısından sevildiğini duyma isteği olduğunu ve bu mektubun buna cevap niteliği taşıdığını söyleyebiliriz.

36.

Leyla mektebe başladı.

Pek şeker mektepli oldu.

Dün büyük bir ciddiyetle geçti karşıma

ve minicik burnunu havaya kaldırarak

“Anne,” dedi,

“babamız niye zengin değil?”

“Zengin olmak çok kolay da ondan, dedim,

“çalışmak istemez

akıl istemez,

halbuki babamız da çalışıyor insanların çoğu gibi,

insanların çoğu gibi akıllıdır.”

Leyla düşündü,

sonra her nedense biraz dargın konuştu :

“Öyleyse ben zengin olurum, anne,

sen bana tembel, akılsız, diyorsun ya.”

Hanım kızınız hakikaten akılsız.

Şimdi mektubu bırakıp ona hesap öğretmeye çalıştım.

Uğraştım kafam çatlayıncaya kadar,

imkânı yok.

İki elinde on parmak olduğunu bile öğretemedim.

İki kuzuya üç kattık, olmadı,

denize üç taş bir, iki taş bir attık, olmadı, olmadı.

Sersemledik ikimiz de

bıraktık.

Felaket.

Biz bu kızla ne yapacağız?

Yeni bir usul biliyorsan yaz.

Yarın fasulyayla öğretmeye çalışırım.

Bakalım nasıl olur?

Ha,

ben burda dehşetli merak sardım arıcılığa,

iki büyük kitap okudum.

Dayımın kovanları var

bal aldım kovanlardan.

Korkum yok

okşayabiliyorum sırtını arının.

Çok meraklı ince bir iş.

Muhakkak arılarım olacak

ve her sabah sen bal süreceksin ekmeğine.

İşte böyle şekerim,

sana birçok şeyler yazdım

hiçbir şey yazmamış gibiyim ama,

bir eksiklik var

nedir, bilmem.

Otuz altıncı mektuba Ayşe, Leyla'nın okula başladığını haber vererek başlar, Leyla ile aralarında zenginlik konusunda gecen bir diyalogu aktarır. Burada bir zaman atlaması olur Ayşe mektubu yazmaya ara verdiğini Leyla'ya matematik çalıştığını anlatır kocasından da fikir ister. Klasik şekilde “fasulyayla” öğretmeyi çalışacağını söyler. Burada “Ha” dedikten sonra arıcılığa merak sardığını bu konuyla ilgili kitaplar okuduğunu anlatır. İki konu arasındaki geçiş adeta bir konuşma gibi direkt ve hızlıdır. Bu durum edebi türlerin itinalı yazılış şekli aksine özellikle özel mektupların doğaçlama bir biçimde yazılışını yansıtır. Böylece metnin şiir ve mektup türleri arasındaki konumu dengelenir. Bu arıcılık konusu da kocasının hapisten çıkması hayaliyle birleşerek biter. Şiirin son kısmında Ayşe birçok şeyden bahsetmesine rağmen bir eksiklik olduğunu

söyler ve mektup biter. Önceki mektupta değinilen sevgiyi belli etmek, dile getirmek için bu mektupta herhangi bir ifade bulunmaması, kocanın isteğinin anlaşılmaması ve cevapsız kalmasına kurgusal olarak bir gönderme olduğu söylenebilir. Bu mektup-şiiir içerisinde de mektubun yazılışının veya mektup yazılış sürecinin belirtildiğini görürüz. Leylâdan bahsedilerek mektup anlatım tekniğinin biyografi unsuru oluşturulmuştur. Ayrıca bu kısımda mektubun haberleşme işlevi yerine getirilerek mektup anlatım tekniğinin haberleşme unsuru da sağlanmış olur. Ayşe'nin hapisteki kocasına soru sorarak tavsiye istemesi de mektup anlatım tekniğinin iletim unsurunu oluşturmuştur.

37.

Her kadın saçmadır sevdiği zaman,
bırak da içimden seveyim seni
açığa vurmadan.

Ayşe'nin kocasına sevdiğini dile getirememesi durumu otuz yedinci mektupta da devam eder. “bırak da içimden seveyim seni/ açığa vurmadan” der Ayşe böylece kocasının sevildiğini duyma, okuma ısrarını da henüz bırakmadığını öğrenmiş oluruz.

38.

Şekerim,
on dört buçuk lirayı
ve kenarında hasret yazısını aldım
teşekkür ederim.

Kısa bir mektup olan otuz sekizinci mektupta Ayşe teşekkürünü dile getirir ve on dört buçuk lirayı aldığını ifade eder. Nâzım Hikmet'ten Piraye'ye yazılan mektuplara baktığımızda birçok kere “yolladığım parayı aldıysan söyle” vb. ifadenin geçtiği

görülmektedir. Mektupların genel kurgusu içinde okunması gereken bir mektup-şiiir örneğidir. Kısallığından yola çıkarak kurgu içerisinde bir telgraf olarak düşünülebilir.

39.

Senin kafan hasta şekerim.

Ben de hasta olmuştum :

bir ikindiüstü kendimi kuyuya atmak isteyecek kadar
ve kaç gece sabahladım ellerim dizlerimde.

Bende bir sebep vardı, bir de hakikat.

Sende yalnız sebep var :

benden uzaksın

ben İstanbul gibi yerlerde bir başımayım

ve ihtimallerle yüklüdür hayat.

“Beni anlamadın, bu değil,” diyeceksin.

Geç bir kalem

ben seni bilirim.

Beni her zaman göresin gelirdi, severdin beni her zaman.

Doğru olalım :

Sen beni kıskanıyorsun.

Kafanda bir sürü şeyler yaratıp

her yalnız insan gibi,

yarattıklarına kendin de inanıyorsun.

Sen beni kıskanıyorsun,

ve benim gülmem tutuyor.

Ben aşkı : hürmet

muhabbet

sadakat, diye anlarım,

(Yaşasın hürriyet adalet şarkısına benzedi mi, diyorsun,

ne dersen de,)

halbuki aşk sadece muhabbet sende.

Ve bizzat sen çok iyi bilirsin, yalnız sen :

ben kabul etmem “bir zaaf ânı” denen şeyi.

Öyle kızıyorum ki sana

sevmiyorum hiç kimseyi,

ne seni, ne kızımı.

Hem biliyorum bu evhama neden düştüğünü :

ben içerde olsaydım

sen dışarda aldatırdın beni.

İçerde olmama ne lüzum var?

İkimiz de dışardayken beni aldatmadın mı?

Sen alçaksın ,

ve dışarı çıkar çıkmaz

beni yine aldatacaksın.

Senin tuzlu balıkları hemen gönderemezsem kusura bakma,

çünkü tenekeye konacak

teneke lehimlenecek,

unutma benim dağbaşımda oturduğumu.

Kurgu gereği Ayşe ve hapisteki kocası Halil karşılıklı şekilde birbirilerine mektup göndermektedirler. Biz okur olarak Ayşe'nin mektuplarını görürken Halil'in

mektuplarını göremeyiz ancak Ayşe'nin mektuplarından bunların içeriğini tahmin edebiliriz. Otuz dokuzuncu mektuba Ayşe “Senin kafan hasta şekerim.” diyerek başlar ve mektubun devamında bu hastalığı kendinin de yaşadığını söyler. İçerde bulunan Halil'in dışardaki kendini kışkırttığını ve buna güldüğünü belirtir, gülme sebebini açıklar. Ayşe'nin güldüğü Halil'in Ayşe'yi de kendisi gibi sanma durumudur. Burada ayrıca Nâzım Hikmet'in diğer mektup-şiiirlerinde gördüğümüz parantez içi kullanımı ile şiirselleşen dili ve metni bu durumdan uzaklaştırma unsuru görülür. Ayşe kocasının düşüncelerine biraz daha yanıt verdikten sonra birden bir konu atlaması yaşanır. Ayşe kocasına istediği tuzlu balıkları hemen gönderemeyebileceğini belirtir. Soyutluktan hızlıca gerçek hayata geçiş yaşanır. Bu durum önceki mektup-şiiirlerde de görülebilmektedir. Nâzım Hikmet yazdığı mektup-şiiirlerde şiirin kısımları arasında boşluk bırakarak ve konu değişimi ile mektubun kısımlarının farklı zamanda yazılmasını yansıtır.

40.

Pahalılıkla ne âlemdesin?

Paran yetiştiriyor mu?

Süleyman ne yapıyor acaba?

Oğlanın parası da yoktur.

Altmış kuruşa ekmek yiyecekmişiz -

Bu gidişle halimiz ne olacak?

Elalemeyn işini beğendim doğrusu.

Keyiflendim.

Haydi hayırlısı.

Ellerinden öperim.

Kırkıncı mektupta Ayşe kocasına maddi durumunu sorar, Süleyman'ın halini merak ettiğini belirtir. (Süleyman, *Memleketimden İnsan Manzaraları* içerisinde Kemal

Tahir'i çağrıştıran kurgu karakterdir. Nâzım Hikmet ile Piraye arasındaki mektuplarda çokça Kemal Tahir de konu olmuştur.) Ekmek fiyatının 60 kuruş olması gibi gündelik hayata değin bir durumu haber verir. Bu mektup-şiir haberleşme ve iletim unsurlarını barındırır. Mektupların kalıplaşmış bitiriş ifadelerinden biri olan “ellerinden öperim” ifadesiyle mektup-şiir sonlanır.

41.

Mektubunu aldım.

Tam zamanında yetişti imdadıma.

Hayvanın biri :

senin Erzurum'a sürüldüğünü

ve kaçıyor diye yolda arkadan vurulup öldürüldüğünü söylemiş.

Sen de son mektubunda :

“Burdan gidersem,” diyordun.

Deliye döndüm.

Şaşırdım ne yapacağımı.

Gözlerim şişti ağlamaktan.

Neyse uzun sürmedi, akşama mektubun geldi.

Dünyalar benim oldu.

Büyük bir hastalıktan kalkmış gibiyim.

Mektubun ana işlevi olan haberleşme özelliği kırk birinci mektupta ana unsur olarak karşımıza çıkar. Hapisteki kocasıyla ilgili yalan yanlış duyumlar alan ve endişelenen Ayşe kocasından gelen mektupla rahatladığını kocasına bildirir. Anlatıcının “Mektubunu aldım.” ifadesi ve muhatabının önceki bir mektubundan alıntı yapması mektup kurgusunu güçlendiren unsurlardır. Ayrıca bu durum anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusunu da sağlamıştır.

42.

Alman taarruzu yavaşladı.

Burda bile yağmurlar başladı.

Yağmurun altında yalnayak koşmaya bayılıyor Leylâ.

Stalingrad dayanıyor hâlâ :

mevsim meselesi, diyorlar,

yalan,

dayanmak meselesi.

Dayanmanın ne olduğunu anneler bilir,

bir anne gibi dayanıyor bu şehir.

Ayşe kırk ikinci mektubunda hapiste haber kaynaklarından uzak kocasına İkinci Dünya Savaşı ile bilgiler verir. Alman saldırısının yavaşladığını bunun mevsim ile ilgili olduğu görüşünü aktarır ve buna inanmadığını söyler. Ona göre bu durum Stalingrad'ın dayanması ile ilgilidir ve dayanmayı anneler bilir, Stalingrad da anne gibi dayanmaktadır. Önceki mektuplarda görülen Almanlara karşı savaşan taraf ve anne, Ayşe benzeşmesi burada da mevcuttur. Anlatıcının birdenbire Leylâ'dan bahsedışı şiirin biyografik unsurunu oluşturmalarının yanı sıra mektup-şiirin mektup kurgusunu desteklemek amaçlı kullanılmıştır.

43.

Burda hali berbatmış hapisanenin :

her gün ölü çıkıyomuş.

Bite karşı iyidir naftalin

üzerinde taşı, yatağına serp.

Kâfuru da fena değil,

lizol da kullan.

Dikkat et kuzum,

sade çamaşır değişmekle olmaz

Kırk üçüncü mektup gündelik bir konuya değinir. Hapishanelerin berbat halde olduğunu duyan Ayşe kocasına bite karşı nasıl önlem alacağını anlatır, dikkatli olmasını ister. Haberleşme ve iletim unsurlarının ön planda olduğu bir mektup-şiir örneğidir.

45.

Resmini aldım :

altında 5.1.943 yazıyor,

başka bir şey yok,

imzalamayı bile unutmuşsun.

Seni zayıf buldum resminde

üzüldüm.

Hava dehşetli soğuk.

Bitti kömürümüz,

bahçeden odun kesip yakıyoruz.

ıslak bir kedi yavrusu gibi üşüyor Leylâ.

Yaramazlık bile edemiyor artık.

Yaramazlık etsin diye kışkırtıyorum

ama nafile.

Burda her şeyler ateş pahası.

Bilmem, ne yapacağız?

Siz ne haldesiniz?

Hapiste de ekmek vesikayla mı?

Sana şekerim demek için bile halim yok.

Şekerim, bana öyle geliyor ki bu hava ısınmayacak.

Anlatıcı Ayşe mektubuna kocasından gelen bir resimden bahsederek ve bu resimden dolayı sitem ederek başlar. Önceki mektuplarda kendisi ve kızı Leyla'nın da resim eklediğini görebiliriz bu mektupla da fotoğraf da alındığını görmüş oluruz. Mektubun devamında Ayşe kötüleşen hava koşulları bunları takiben ekonomin kötüleşmesini ve dışarıdaki hayatın zorluklarından bahsettikten sonra kocasına “Siz ne haldesiniz?” diye sorar. Ayşe'nin bu şiirdeki ifadelerinden karamsar bir hava sezilmektedir. Haberleşme ve iletişim unsurlarının ön planda olduğu bir mektup-şiirdir.

46.

Dört çocuklu bir kadın var.

Ah şekerim,

bilsen dediklerini.

Kaçıyor çocuklarından :

“Anne, açız,” diye feryad ediyorlarmış.

Ona ayda iki buçuk lira veriyorum,

o da bana su taşıdı bütün kış

kolayladı işlerimi.

Fakirler hiçbir şeyin altında kalmak istemez.

Çocukları Millet Bahçesi'ne gidiyor geçen gün,

bahçıvanlar izinli,

yalnız bir tanesi orda

kolluyorlar onu
ve havuzun kırmızı balıklarından tutup
getiriyorlar eve.

Fatma'nın anlatması :

pişirilirken yetişmiş.
Ama ben şüpheliyim,
yarı pişmiş,
yarı diri

bir kısmı çocukların karnına gittikten sonra yetiştiriyor anneleri
ve kalanları fırlatıyor sokağa.

Balıklar başlayınca toprakta kıvranmaya
alıp küpün içine atıyor.

Gelip bana anlatıyor.

Çocuklara yemek yolladım

ve istedim balıkları.

Fevkalâde şeyler :

üç tane.

En büyükleri çok ağır yaralı,

bir türlü gelmiyor kendine

ölmüyor da.

Öldüreyim diyorum bazan

kurtulsun ıstıraptan,

sonra kıyamıyorum iyi olur diye belki.

Öyle kocaman kırmızı ve yaşamak hırsıyla öyle güzel ki.

Ortancası bu sabah öldü.

Bahçede yanaşma köpek Tomar'a verdim.

Onun da gıdaya ihtiyacı vardı.

Nefes aldığı müddetçe tedavi edeceğim büyüğünü.

Ama sonra

o da ölürse

onu da vereceğim Tomar'a,

bir kutuya koyup bahçeye gömeceğim,

demiyorum,

harp kurtardı insanları züppelikten.

En küçükleri dünyanın en şirin şeyi.

Kulağı ve kuyruğu yırtık

ve pulları dökülmüş sırtıyla kavanozda geziyor.

Şimdi ona bir isim bul,

öyle bir şey olsun ki

Alamanların elinden kurtulsun :

bir şehir

bir gemi

bir insan.

Hayır olmaz :

aç çocukları Alamanların yerine koyuyoruz.

Halbuki Alamanların öldürmesi açıklıklarından değil

her canlı şeye düşman olduklarından.

Hem sen ne dersen de,

-teşkilât, zor belası, korku -

(öldürmek korkudan daha mı kolay?)

onlar insanların her güzel şeyine topyekûn kasdettiler

ve ben artık sevmiyorum topyekûn Alaman milletini.

Kırk altıncı mektupta dışarıda devam eden ekonomik koşullar ve sefalet anlatılmaya devam eder. Ayşe yardımcı olduğu dört çocuklu bir kadından ve onun çocuklarıyla beraber yaşadığı sefaletten bahseder. Bu çocukların Millet Bahçesi'nin süs havuzundan aldığı/çaldığı balıkların hikâyesini anlatır. Buradaki balık-gemi, şehir ve insan benzetmesi ile çocuklar-Almanlar benzetmesinin farkına varan Ayşe kendi fikrine itiraz eder. Kendi fikrine itiraz kendi kendine konuşur gibi bir üslup mektup yazımın doğaçlama şekilde ilerleyişini yansıtır. Ayrıca büyük felaketlere yol açan İkinci Dünya savaşı sonrası bu felaketleri yapanların Almanlar mı Naziler mi olduğu bütün Almanların mı suçlu görünmesi gerektiği soruları da bu mektupta kısaca Ayşe'nin fikirleriyle ortaya konulur. Mektup anlatım tekniğinin biyografik unsurunun ön planda olduğu bir mektup-şiir örneğidir.

47.

Şimdiye kadar olmadığım gibi âşığım sana.

Bu, benim için yeni bir şey.

Belki de yaş meselesi.

Gelip onu öldüreceksin diye korkuyorum âdeta.

İçimdeki bu muazzam mahlûk

yanlış bir bakışla devrilebilir.

Her şeyden büyük olan insan

tek kurşunla yıkılmıyor mu?

Korkuyorum.

Ellerinden öperim.

Kırk yedinci mektup tam bir aşk mektubu üslubuyla yazılmıştır. Aşkını, sevgisini dile getiren Ayşe ayrıca kocasının hapisten çıktıktan sonra gelip bu sevgiyi öldürmesinden de korktuğunu belirtir. Mektup anlatım tekniğinde yer alan bitiş kısmı burada da Ayşe'nin mektuplarında görülen "Ellerinden öperim" şekliyle yer alır.

48.

İtalya düştü.

Her gün yeni hadiseler bekliyorum.

Ağır gidiyor gibi geliyor bana.

Mademki dönemeç göründü artık :

daha hızlı, daha çabuk.

rüzgâr gibi, kurşun gibi, yıldırım gibi.

- Ha, bana bak,

saçlarımı kestirdim, diyorsun,

sebebi

bit falan mı? -

Burda yeni peygamberler türedi birdenbire :

"Ben demiştim,

ben görmüştüm,

ben önceden söylemiştim,

bundan da böyle benim dediklerim çıkacak," diyorlar.

Nasıl da utanmıyorlar, şaşıyorum.

Ne böyle bir şey söylemişlerdi,

ne de çıkası gözleri olup biteni görebilir .

Hani bir âyet varmış :

“Biz onların gözlerini perdeledik

bakarlar

fakat göremezler,”

- böyle bir şey yok da ben mı uyduruyorum,

her neyse, -

işte onlar bu haldeler

ve öyle kalacaklar .

Kızınız şimdi mektepten geldi.

Koşmuş,

kızarmış yanakları,

gözleri güneş dolu.

Anasının çocukluğu gibi güzeldi.

Anası şimdi de güzeldir, diyeceksiniz,

teşekkür ederim.

Dedenizin kütüphanesi önünde yazıyorum bu mektubu.

Karşımda resimleriniz :

âdeta burnumun dibinde.

Biri mahzun

biri gayet canlı,

benim de sevdiğim canlı olan.

Ve sonra ...

Çevirin gözlerinizi duvara -

bana pek çapkın bakıyorsun.

Mektup postaya gidiyor

telaşla ellerinden öperim.

Anlatıcı Ayşe, hapisteki kocasına 2. Dünya Savaşıyla ilgili haberleri aktararak başlar mektubuna. Savaş faşistlerin aleyhine şekilde ilerlemektedir ve anlatıcı Ayşe daha da hızlı ilerlemesini istemektedir. Bu noktada birden “-“ kullanımıyla konu değişir. Ayşe hapisteki kocasına neden saçlarını kestirdiğini sorar, burada kullanılan “diyorsun” ifadesiyle mektuplaşma okura hatırlatılır ve mektup kurgusu güçlendirilir. Önceki mektuplarda görülen parantez içi kullanımıyla şiirselleşmeden uzaklaştırma ve gerçek dünyaya, günlük hayata dönüş bu mektup-şiirde tire kullanımıyla sağlanır. Bu kısımdan sonra herhangi bir zaman atlaması veya konu atlaması şeklen gösterilmeden Mihver devletlerinin yenilgisi sonrası dışarıdaki durum Ayşe tarafından hapisteki kocasına anlatılır. Bir konu atlaması daha yaşanır Ayşe okuldan gelen kızı Leyla’nın nasıl görüldüğünü anlatır burada kocasının söyleyeceği lafı tahmin ederek ona da cevap verir. Bu şekilde dil iyice günlük hayata yakınlaşmış olur. Son konu atlaması ile Ayşe mektubu yazdığı kocasının dedesine ait kütüphaneyi anlatır. Böylece mektubun yazımı mektup şiir içerisinde belirtilmiş olur. Burada kocasının resimleri vardır onların hissettirdiklerine değinir. Hitap kısmını barındırmayan mektup-şiir iletim ve haberleşme kısmının ardından selamlama, bitiş kısmını oluşturan “telâşla ellerinden öperim.” dizesi ile biter.

Mektup¹²⁴ (1943)

Hanem halkına.

¹²⁴ A. Kadir, Tebliğ, 1943, s. 35-36.

Evvelâ selâm tabîdir.

Sıhhatim iyidir.

Sizden gayrı bir sıkıntım yok ki, diyeyim.

Afiyetteyim.

Mektubunuzda,

bıldırdan bıraktığım unla bulgur

bitti diyorsunuz,

bu yıl hasat için size

Hacı Emminin Aliyi sağlık verecektim,

velâkin o da Çanakkaleye,

askere gitti diyorsunuz.

Belki de köyde

biz emsâl erkek

kalmadı pek.

O halde bundan sonra işler kötü gidecek,

darda kalacaksınız.

Buna da şükür diyelim.

Tek sağlık olsun da,

elbet başka taraftan gelir rızkınız.

Zaten dün,

istidam tabura varmış.

Şubeden tahkikat olup bitince

-yazıcının deyişine göre-

size yardım yapacaklarmış.

Bundan umudum çok, doğrusu.

Elimden geldiği kadar da uğraşırım.

Sade siz efkârlanmayın,

başka korkum ne ki?

Tekrar selâm ederim.

Elbâki.

Selamlama ile başlayan mektup-şiiirde anlatıcı kahraman sağlığının iyi olduğunu söyler. Ardından kendisine yollanan mektupta bahsedilen konulara değinir. Ailesi, askere son hasattan bıraktığı bulgurun bittiğini, askerin bu duruma çözüm olarak önereceği kişinin de Çanakkale'ye askere gittiğini söyler. Anlatıcı, muhatabı olan ailesine durumlarının kötü olacağını ancak önemli olanın sağlık olduğunu söyleyerek diğer askerlerden duyduğu olası yardım durumunu aktarır. Tekrar selamını ileterek mektubunu bitirir.

Cephe'deki bir askerden köydeki ailesine yazılmış bir mektup olarak kurgulanmış bir mektup-şiiirdir. Şiirin içeriği ve kullanılan dil kurgu ile uyumludur. Hitap ifadesi ile başlayan şiir iletim ve ardından haber kısımlarını barındırır ve selamlama ifadesinin ardından bir nevi dua ifadesi olan "Elbâki" ile sonlanır. Anlatıcı muhataplarına karşı "Hanem halkına" diye hitap ettikten sonra ikinci çoğul şahıs "siz" ile seslenmeye devam eder. Bütün bir aileye, haneye yazılan bir mektup olarak kurgulanması ve şiir içerisinde kullanılan siz/sizli anlatım uyuşmaktadır. Şiir boyunca anlatıcı-gönderici ve muhatap(lar)-alıcı(lar) vurgusu yapılmıştır. Mektup anlatım tekniğinin içerik unsurlarının birçoğunu barındıran bir mektup-şiir örneğidir.

KARA DAYIYA MEKTUP¹²⁵(1944)

Gidenler gelenlerle

yolladığımız selâmlar da olmasa

çoktan yitirirdik izimizi.

Ne yapalım, düşmüşüz kendi derdimize,

zor geliyor iki satır karalamak...

İyiceymiş sağlığın

kelle kulak gelmiş yerine,

aranızda pehlivan geçinen Asım'ı

bit tutuşta yer çalmışsın

kır gezintisinde...

Bilmem sende mi, Asım'da mı keramet!

Yalnız, medreseden kalma

romatizmaların tutuyormuş ara sıra...

Ben de fena değilim,

iştahım yerinde,

yalnız kaşıntı var vücudumda biraz

uyuz diyenler de oldu,

fayda vermedi ne yaptımsa,

halden anlar bir doktora gittik

meğer kanımız bozulmuş, bayat gıdadan...

-Evet kanımız bozulmuş!-

Günlük palamutların bile

¹²⁵ Rıfât Ilgaz, *Bütün Şiirleri*, (haz. Aydın Ilgaz), Çınar, İstanbul 2003, s. 82-85.

denize döküldüğü bu memlekette

bozuk yiyecek mi kalır!

Ne yaparsın,

kaşınmanın da bir tadı var kendine göre...

Bu tat yüzünden

uykumu kaçırdığım da oluyor.

...

Senin Rıza da özeniyordu bu işlere,

işkembecide gördüm geçen gün

işe girmiş,

dersleri asmış bu yüzden;

tüyü düzmüş baştan ayağa...

İlk günlerde

müdüründen lâf işitmiş,

kılık kıyafet yüzünden...

Kışa çok var diye

çıkarmış elinden pardösüyü

birkaç kuruş eklemiş de üstüne

bir takım elbise uydurmuş.

Senin anlayacağın

heybeyi bozup torba yapmış!

Belki de hoş görünmek içindir

dairesindeki kızlara...

Benim içim geçmiş de, Kara Dayım,

bu işlere aklım ermiyor...

...

Hem unuttuk şarabın çeşnisini,

varsın fezlekeye geçsin sarhoşluğum

ihtar gelsin yukardan,

aziz dostum, bununla beraber

geceli gündüzlü ayık geziyorum!

Anlatıcı muhatabı ile iletişimlerinin gelen gidenlerle yollanan selamlar sayesinde devam ettiğini belirterek şiire başlar. Kendi dertlerine düştükleri için iki satır karalamanın, mektup yazmanın zor geldiğini belirttikten sonra muhatabı hakkında aldığı haberleri dile getirir. Sonrasında kendinin halinden bahseder ve sağlık durumunu anlatır. Daha sonra Karagümrük semtine doğru bir gece yaptığı gezintiyi ve bu gezinti sırasında bir camii önündeki düşmüş insanlarla yaşadığı diyalogları anlatır. Buradan “Senin Rıza” olarak bahsettiği karaktere geçer ve onunla ilgili bilgilerini, haberlerini muhatabına aktarmaya başlar. Rıza’nın yaptıklarını anlayamamasından tekrar kendine gelen anlatıcı değişen hayat koşullarını da anlatarak şiiri bitirir.

İstanbul’da yaşamakta olan anlatıcıdan önceden burada yaşamış ancak artık uzak bir noktada hayatını sürdüren “Kara Dayı” ve “aziz dostum” şeklinde hitap edilen muhataba yazılmış bir mektup olarak kurgulanmıştır şiir. Hitap ve selamlama, bitiriş kısımları bulunmayan şiir iletim ve haberleşme kısımlarından oluşmaktadır. Burada anlatıcı hem muhatabının hem ortak tanıdıkları Rıza’nın hem de camii avlusunda denk geldiği kişilerin özel hayatına dair unsurlara değinerek biyografik unsurunu oluşturmuş olur. Şiir boyunca anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusunda bulunulması şiirin mektup kurgusunu güçlendirmiştir. Şiir içeriğinde yer alan mektup anlatım tekniği unsurları sayesinde mektup-şiir türü içerisinde yer alır.

Düvele mektüp^{126*}(1946)

Ne bir ahabab kaldı artık ne kömür

Gurbet elde koyub geldim Düveli

Çekilir mi ey Düvelim bu ömür?

Beni gören zannederki bir deli.

*

Ey Düvelim yine çeşmen akar mı?

Senin Ninnoş o çeşmeden bakar mı?

Gelenleri, geçenleri yakar mı?

Bulamazsın burda öyle güzeli.

Kazanları kurdunuz mu yazsana

Sütlü çayı koydunuz mu kazana

Bir parçacık hisse ayır sen bana

İçirme hâ, istese de, şu Veli

*

Çubuğumun duruyor mu üzümü?

Şimdi onun baharı mı güzü mü?

Toprağına süremedim yüzümü

Göz yaşlarım andırıyor bir seli

*

Geçirdi mi baharını Ninnoşum?

¹²⁶ Sabri Çağlayan, *Aşka Doğru*, Ülkü Basımevi, İstanbul 1946, s. 98-101.

*Kömür, Ninnoş, Kazan, Sütlüçay; Çubuk; ve Ninnoş-berer sebebe müsteniden- Düvelle birlikde ba'zi güzellere verilen isimlerdir. Ninnoşlar ayrı ayrı olub, sonuncusu (Dağ kızları) şi'rinin ilk mulhimelerindendir... Düver: 55 yaşlarında, içi dışı bir, hoş meşreb bir muhtardır; Asıl adı Abdullah iken her nedense bu ismi almışdır. Veli: Düvelin, sureta veli olan, kardaşıdır. (Yazarın notu.)

Şimdi öyle dolu değil, pek boşum

Ayılmadım yine lâkin sarhoşum,

Sevdasını yüreğimde sezeli

*

Ey Düvelim istiyorsun gül suyu

Gül baharda olur terk et bu huyu

Böyle şeyle akıl yorma yat uyu,

Senle beni iyice dövmeli

*

Hab duruyor zaman gelir atarsın

Çiçeklerle, güller ile yatarsın

Soldurunca bir paraya satarsın

O zülfünün ele geçse bir teli

*

Ad koymadık niceleri var daha

Onları ben ısmarladım Allaha

Kâfir olsa acır Düvel, bu âha

Gelib de bir şu halimi görmeli

*

Uzun boylu, ince belli ne yapar?

Gümüş tenli, pamuk elli ne yapar?

Adı denmez, ismi belli ne yapar?

Ne haldedir o gözleri sürmeli

*

Selâm söyle mektüb salsın şu dede

Selâm söyle İsmâle, Ahmede

Diyecekdım: bırak çolak ah ede,

Sevdiğimden diyemedim bilmeli

*

İdrisinle kavuşdurdu Yaradan

Gam, kasavat kalkdı artık aradan

Ne getirdi sana oğlun, paradan

Her gününüz geçsin artık neş’eli

Sabri der ki: sabre delim bu işe

Yokuş çıkan varır elbet inişe

Hazır eyle bol mezeyle, çok şişe

Bir gün derim : ver sıkayım şu eli

Şiir Sabri isimli anlatıcıdan Düvel lakabıyla seslendiği köy muhtarına yazılmış bir mektup olarak kurgulanmıştır. Şiirin ilk dizelerinde anlatıcı muhatabı ile arasındaki mesafeye değinir. Ardından anlatıcı muhatabına sorular yöneltmeye başlar ve haber alma isteğinde bulunur. Bu kısımda “kömür”, “ninnoş”, “kazan”, “sütlü çay” ve “çubuk” takma adlarıyla ortak tanıdıkları güzellerin halini sorar. Ayrıca bu güzellerin Veli’den uzak tutulmasını da ister. Şiir içerisinde Düvel’in bazı isteklerine de cevaplar verilir. Anlatıcı ortak tanıdık olan dostlara selam söyleyip mektup isteğinde de bulunur. Şiirin son kısmında muhatabının oğluyla kavuştuğunu dile getirerek iyi dileklerde bulunan anlatıcı bir gün muhatabının yanına geleceğini ima ederek şiiri sonlandırır.

Şiir hitap kısmı atlanılarak başlar, başlıktan itibaren okura izlenimi verilmeye başlanan anlatıcını ve muhatabın kırsal hayattan olduğu izlenimi içerikle güçlendirilir. Şiirde doğrudan iletim ve haberleşme kısmından başlar, anlatıcı muhatabında ortak

tanıdıkları ile ilgili isimlerini söylemeden lakaplarını dile getirerek haber talep eder. Bu kısmın ardından selamlama kısmına geçilir burada ayrıca mektup talebinde de bulunulur. Şiir boyunca anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu yapılmıştır. Şiir anlatıcının karakteri ile şiirde kullanılan dil ve içerik uyumludur. Bütün mektup anlatım tekniğinin içerik ve biçim unsurlarını barındırmasa da başarılı bir mektup-şiir örneğidir.

Cepheden Mektuplar¹²⁷(1949)

Birinci mektup

Cepheden selâm eyerim.

İyi haberler söylerim.

Sensiz cihanı neylerim,

Gönlünü dağlamıyasın.

Yayladan inerken sürü,

Çeşmeye kadar çık yürü

Yalnız o siyah zülfünü,

Dul gibi bağlamıyasın.

Yukardan emir alınır

Hücüm borusu çalınır

Ya ölünür ya kalınır

Dönmezsem ağlamıyasın.

İkinci Mektup

¹²⁷ Reşat Cemal Emek, *Hacı Babanın Kumruları*, Güney Basımevi, Ankara 1949, s. 26-31.

Yanıyor dağların ardı

Düşman çevremizi sardı

Bir mektup yazsan ne vardı?

Bu huyun beni öldürür.

Eğil karlı dağlar eğil

Verdim o güzele meyil

Gavurun kurşunu değil

Beni hasretin öldürür.

Buruktur yayla üzümü

Bağışla acı sözümü

Elbet şu solgun yüzümü

Mektubun gelir güldürür.

Üçüncü mektup

Haberin aldım sevindim.

Ölenler için dövündüm.

Sevgilim zaten senindim.

Sana bu kalb sunulmuştur.

Yürürüm yağmurda karda

Bahar geçer uzaklarda

Saçına düşen aklarda

Gönül tahtını bulmuştur.

Üzülme hayat kısadır.

Her ölüm aşkı susatır.

Harb dinlemez gönül hatır

Filiz Hasan vurulmuştur.

Murad suyu durulmuştur.

“Cepheden Mektuplar” cephedeki askerden sevdiğine yazılmış üç mektuptan oluşur. Birinci Mektup’ta anlatıcı selamlarını iletip iyi haberler söyleyeceğini dile getirerek başlar. Şiirin devamında muhatabından “sacını dul gibi bağlamamasını” ister böylece okur muhatabın anlatıcının sevdiği olduğunu anlamış olur. Cephede asker olan anlatıcı şiirin son kısmında savaşta her şeyin olabileceğini belirterek muhatabının ağlamamasını ister.

“İkinci Mektup” şiirinin ilk kıtasında anlatıcı savaşın yoğunluğunun arttığından bahseder ve sevgilisinden mektup isteğini dile getirir. Sevgilisinden mektup, haber alamayan anlatıcının özlemi artmıştır ikinci kıtada bu durumu dile getirir. Bu kısım mektup almanın uzaktaki, cephedeki âşık için ne kadar önemli olduğunu gösterir. Şiirin son kıtasında söylediği olumsuz sözlerden dolayı bağışlanmak dileyen anlatıcı tekrar sevgilisinden ricada bulunur. Şiirin bir mektup isteği ile bitişi özel ve aşk mektuplarındaki bitişlerle uyuşmaktadır.

İkinci şiirde hasretini dile getiren ve mektup isteğini tekrarlayan anlatıcı “Üçüncü Mektup” şiirine haber aldığını ve bundan dolayı sevindiğini belirterek başlar. Anlatıcı ayrıca kötü haberler de almış ölüm haberleri için de üzölmüştür. İkinci kıtada birden sevgilinin sacına düşen aklardan bahseder ve bu aklarda gönlünün tahtını bulduğunu dile getirir. Okur buradan sevgiliden gelen mektupta bu konunun da geçtiğini düşünebilir. İlk şiirin son kıtasında savaşta her şeyin olabileceğini dile getiren anlatıcı son şiirin son kısmında da vurulmayı bildirir muhatabına.

Mektup içerik sunum sırası üç şiirde de mevcut değildir ancak mektup anlatım tekniğinin içerik unsurlarına yer verilmiştir. Haber alma ve iletişim isteği şiirler boyunca anlatıcı tarafından vurgulanır. Bu durum şiirin bir asker mektubu kurgusu ile uyumludur. Aynı zamanda şiir boyunca anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu da sağlanmıştır.

İzmir Yollarında¹²⁸(1949)

-Son Mektup-

Belki şimdi, sana san

Sözlerimi yazmadan,

Gözlerim kapanacak.

Belki var daha beş, on

Dakikalık bir zaman.

Anne için yanacak

Mektubum okunurken.

Lakin ölümün eli

Alnıma dokunurken.

Beliren bir emeli

Çok görme bana sakın,

Ben Tanrıya en yakın

Bir yola sapıyorum,

Milletimin uğrunda,

Türebemi yapıyorum.

¹²⁸ Gültekin Sâmanoğlu, *Kemâlettin Kâmi Kamu Hayatı, San'atı ve Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 60-62.

Düşündüm huzurunda
Ebedi bir akşamın,
Düşündüm ki babamın
Dizi dibinde geçen
Yirmi iki seneden
Elimizde kalan ne?
Soranın sana anne

Mademki gün gelecek,
Herkes aynı meleğin
Önünde eğilecek.
Niçin o güne değin
Çan sesleri duyayım.
Bugün de bir yarın da,
Bırakın uyuyayım
İzmir kapılarında!

Anne elveda artık,
Şu iki, üç asırlık
Gecenin gündüzünü
Görmeden gidiyorum.
Ne beis var diyorum,
O günün seherinde
Senin ince yüzünü

Görüyor gibiyim ya.

Ey genç gecelerinde

Beşğimi bekleyen!

Ediyorum emanet

Seni Anadoluya!

Sütünden, emeğinden

Ne verdinse helâl et.

Söyle Hacer'e o da

Hakkını helâl etsin

Gönülcüğü dilerse

Başka birine gitsin..

Ben ermeden murada

Ecel kırdı kolumu;

Artık beyhude yere

Beklemesin yolumu!

.....

.....

O ne anne, o güzel

Gözlerinden akan ne?

Geri dönmedim diye

Ağlıyor musun anne?..

Anlatıcı muhatabına ölüme yaklaştığını ve muhtemelen daha sözlerini yazamadan kısa sürede öleceğini söyleyerek şiire başlar. Şiirin ikinci kısmında muhatabın, alıcının annesi olduğunu ve sözlerini yazdığı metnin bir mektup olduğunu öğreniriz. Anlatıcını

ölümünün annesini üzeceğini bildiğini ama milleti için ölümü seçtiğini dile getirir. Bu kısmı takip eden iki kısım boyunca anlatıcı milleti uğruna ölümü neden seçtiğini dile getirir. Anlatıcı şiirin son kısmında annesine veda eder, onu uğrunda öldüğü Anadolu'ya emanet ederek helallik ister. Annesinden helallik isteyen anlatıcı ondan Hacer'den helallik talebini iletmesini ister. Burada yer alan “Başka birine gitsin..” ifadesinden Hacer ile anlatıcı arasında bir sevgi ilişkisi olduğu anlaşılır. Anlatıcı Hacer için son olarak yolunu beklememesini ister. Burada noktalama işaretleri ile bir atlayış gerçekleşir ve anlatıcı annesine seslenmeye devam ederek annesinin ağlamasına tepki verir.

Bir askerden annesine yazılmış bir asker mektubunu olarak kurgulanmıştır şiir. İkinci dizeden metin içerisinde dile getirilen yazım süreci ikinci kısımda yer alan “mektubum okunurken” dizesiyle mektup yazım sürecine dönüştürülür. Böylece metin harekete geçmeden, ölümle birazdan karşılaşacak olan askerın mektubu olarak kurgusunu tamamlamış olur. Şiirin başlangıç kısmı mektubun haber verme işlevini yerine getirir, anlatıcı ölüme gitmekte olduğunu annesine bildirir. Devamında anlatıcı bu kararı alma sebebini ölümünden dolayı annesinin duyacağını tahmin ettiği açısını dindirmek için anlatır. Burada şiirin üslubunun bir asker mektubu gerçekçiliğinden hiçbir an ayrılmadığını belirtmek gerekir. Şiirin son kısmı mektupların selamlaşma ve bitiriş kısmı olarak nitelendirdiğimiz kısımdan oluşmaktadır. Anlatıcı burada annesi ve sevgilisi Hacer'den helallik ister. Anlatıcı, sevgilisi Hacer'den istediği helallik, isterse başkasına gidebileceği ifadesi ve yolunu beklememesi isteğini muhatabı annesinin söylemesini ister. Bu durum şiirdeki anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusunu güçlendirmektedir. Şiirin son dört dizesi bir muallak içindedir. Mektubunu yazan anlatıcı, annesinin bu dizelere kadar yazdıklarından sonra ağladığını düşünür ve onu görüyormuş gibi mi bu dizeleri yazmıştır yoksa şehit düşen asker öldükten sonra annesini görüyor ve ona mı sesleniyordur belirli değildir. Her ne kadar mektup anlatım tekniğini biçim unsurlarını barındırmasa ve içerik unsurlarının tamamına sahip olmasa da şiir, mektup-şiir türü içinde yer almaktadır.

SONUÇ

“Mektubun Tarihi Gelişimi” başlığı altında değindiğimiz gibi mektup bir iletişim aracı olarak icat edilmiş ve tarihi süreç içerisinde müstakil bir edebiyat türü haline gelmiştir. 15. yüzyılda hız kazanmaya başlayan bu süreç 18. yüzyılda tamamlanmıştır denebilir. 18. yüzyılda insan karakterinin, “ben” diyebileceğimiz şahsiyetin önem kazanması ile felsefe, sanat ve düşün dünyasında üretilen eserler insanı merkezlerine almıştır. Bu durum insan düşünce ve hislerinin samimi ve doğal şekilde anlatılabildiği mektubun, başta Fransız edebiyatı olmak üzere, İngiliz ve Alman edebiyatlarında altın çağını yaşamasını sağlamıştır. İnsanı merkezine alan edebiyat, insanın duygu ve düşüncelerini açıklamayı, anlatmayı hedeflemiştir. Bu yüzden anlaşılabilirlik önem olarak “güzel”in önüne geçmiş ve edebi dilde sade ve samimi ifadeler tercih edilmiştir. 18. yüzyıl mektup türüne altın çağını yaşatırken türün de önemli ve temel özelliklerinin belirlendiği bir dönem olmuştur. Mektup türünün dil özelliği olarak sade dil, gündelik hayattan deyim ve söyleyişler ortaya çıkarken, içerik özellikleri olarak otobiyografi ve biyografinin yanı sıra toplumun yaşantısı ortaya çıkmıştır. Bu özellikler mektup türü içerisindeki önemlerini korumaya devam ederken mektubun form olarak kullanıldığı diğer türlere de yansımıştır.

18. yüzyılda şairler önem kazanan insanı, insan ruhunu ve düşüncelerini açık bir şekilde anlatmak için mektup-şiir türünü tercih etmişlerdir. Mektup-şiirin, şairlerin şiirsel dil karşısında daha rahat olmalarına, günlük hayatta kullanılan dile yaklaşımlarına imkân tanımalarının bu tercihin ana nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca mektup-şiirin okuru şiiri içerisindeki anlatıya inandırma açısından da şairlere kolaylık sağladığını söyleyebiliriz. Gerçek anlamıyla mektup gönderici/ler ve alıcı/lar arasından zarf ile muhafaza edilen, mahremiyeti oluşan bilgi/ler taşıyan bir araçtır. Mektup-şiir de mektup kurgusuna ve bu kurguyu destekleyen mektup-şiirin belirli bir alıcısı olduğu illüzyonuna sahiptir. Bu durum okurun mektup-şiirin samimiyetine ve içeriğine inanmasını olumlu yönde etkiler. Normalde okur bir âşık, yaşlı bir adamın, bir askerin vb. insanların duygularının ve düşüncelerin bir şair tarafından kendisine anlatıldığı ve bu duygu, düşüncelerin doğruluğuna inandırılmaya çalışıldığı pasif bir konumdadır. Mektup-şiirde ise okur bir âşıktan sevgilisine, yaşlı bir adamdan oğluna, cephedeki bir askerden annesine yazılmış vb. mektuba tanık olmaktadır, bu mahremiyete erişim okurun mektup-şiir içeriğine güven duymasına ve inanmasına olanak sağlar.

1839’da Tanzimat fermanını ilan eden Osmanlı Devleti Batılılaşma süreci içerisine girmiştir. Bu sürecin etkileri 1860’tan itibaren Türk edebiyatında da kendini göstermiştir. Batı edebiyatından özellikle de Fransız edebiyatından etkilenen Tanzimat dönemi edebiyatçıları örnek alma ve taklit metotlarını kullanarak Türk edebiyatını Batılılaştırmaya başlamışlardır. Divan ve Halk edebiyatı gibi manzum türlerin egemenliğinde olan iki yol üzerinden ilerleyen Türk edebiyatı, Batı edebiyatından roman ve tiyatro gibi daha önceden mevcut olmayan türleri alarak düz yazının ön plana çıktığı bir döneme girer. Fikirlerin ve bu fikirlerin anlaşılabilirliğinin ön planda olduğu fikir yazını da bu dönemde önemli bir hale gelir, mektup formu da fikir yazını için önemli bir form olarak bu dönemde kullanılmaya başlanır. Bu dönemde Muallim Naci, Ahmet Mithat Efendi ve Beşir Fuad tarafından yazılmış mektup formundaki eleştiri ve fikir yazınlarını gözlemleyebiliriz. Osmanlı Devleti’nin çöküş içerisinde olduğu 19. yüzyılın son döneminde bu duruma karşı fikirlerini dile getiren birçok aydın İstanbul’dan imparatorluğun değişik noktalarına sürülmüştür. Sürgündeki bu aydınlar fikirlerini ve hislerini mektuplarıyla dile getirerek mektup türünün gelişimine önemli bir katkıda bulunmuşlardır, Akif Paşa ve Namık Kemal bu durumun iki meşhur örneğidir mektupları daha sonra birçok kez yayınlanmıştır.

Mektubun Batı’daki haliyle bir edebiyat türü haline geldiği bu dönemde mektup diğer yeni türlerle de form ve içeriği ile yer almaya başlamıştır. Edebiyatçılar ellerindeki yeni bir imkân olan mektup anlatım tekniğine büyük bir rağbet göstermişlerdir, örneğin 1870 gibi erken bir zamanda Ahmet Mithat Efendi Felsefe-i Zenan eserini tamamıyla mektup tarzında yazmıştır. 1897’de ise Hüseyin Rahmi ilk mektup roman olan Mutallaka’yı yazmıştır. Mektup insanın iç dünyasına açık ve samimi bir şekilde dile getirme özeliği sayesinde hikâye ve roman türünde eser veren yazarlar tarafından sıklıkla başvurulmuş bir anlatım formu olmuştur. Şairler de mektubu şiirlerinde bütün yönleriyle kullanmaya başlamışlardır. Modern Türk şiirinin doğuşundan oldukça kısa bir süre sonra, 1885 yılında mektup-şiir türünün ilk örneklerinden birine rastlarız, detaylıca ele aldığımız “Latîfe-âmîz Bir Mektup” başlıklı bu mektup-şiirin biçim ve dil özellikleri hariç mektup anlatım tekniğinin özelliklerine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu mektup-şiirin yakın bir arkadaşına yazılmış gerçek bir mektup olması önemlidir. Diğer mektup-şiir örneklerine de bakıldığında başlangıçta mektup-şiir türünde eser veren şairlerin öncelikle edebi bir ürün meydana getirme çabasında olmadıkları, iletişim araçlarını edebiyat eserine dönüştürdükleri görülmektedir. Mektup-şiir türünün ilk ve önemli temsilcisi olarak anılan

İsmail Safa'nın sürgün sebebiyle İstanbul'dan uzaklaştırılmış, İstanbul'daki ailesi ve arkadaşlarıyla ancak mektup aracılığı ile iletişim kurabilecek bir durumda olması dikkat edilmesi gereken bir diğer noktadır. Modern Türk şiirinde yer alan mektup-şiir örneklerine bakıldığında asker mektubu kurgusuna sahip mektup-şiirlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında birçok savaşta mücadele eden Türk toplumunda asker mektupları özel bir yere sahiptir. Şairler de cepheden yollanan ve cepheye yollanan kurgulara sahip mektup-şiirler ile hem askerlerin dünyasını hem de Anadolu insanının yaşamını anlatmışlardır. Bu mektup-şiirlerde dil kullanımının mektup anlatım tekniğine uygunluğu çok büyük oranda başarılıdır. Mektup-şiir türünde dikkat çekici bir diğer mektup-kurgusu da hapishaneden yollanan veya hapishaneye yollanan mahkûm mektubu kurgusudur. Bu kurguya sahip mektup-şiir örneklerini en çok veren şair Nâzım Hikmet'tir. Mektup türünde en çok örnek veren yazarlardan olan Nâzım Hikmet gerek tamamen kurgusal gerekse de yeniden yazım örneği olarak birçok mektup-şiir yazmıştır. Nâzım Hikmet'in kaleme aldığı mektup-şiir örneklerinde mektup biçimi kullanımı, şiir içeriğinde gündelik hayatın yerleştirilmesi ve dil kullanımı son derece başarılıdır. Modern Türk şiirinde üretilmiş olan mektup-şiir örneklerine bakıldığında birbirinden farklı edebî anlayış içerisinde birçok şairin mektup-şiir örnekleri kaleme aldığı görülebilmektedir. Modern Türk şiirinde mektup-şiir türünün tercih edilmesinde ana etkenin anlatıcının inandırıcılığını ve samimiyetini arttırmak için olduğu söylenebilir.

Mektubun anlatım tekniği olarak hikâye ve roman türlerinde kullanımı araştırmacılar tarafından üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. Ancak mektup anlatım tekniğinin şiir türü içerisinde kullanımı yeterince ele alınmamıştır. Günümüze değin yapılan çalışmalara bakıldığında Türk şiirinde mektup anlatım tekniğinin, mektup imgesinin ve mektup kurgusunun kullanımı ve bu kullanıma göre metinlerin sınıflandırılması bilimsel ve doğru bir yöntem ile ele alınmamıştır. Mektup ile ilgili kapsamlı ilk çalışmaya bakıldığında Fevziye Abdullah Tansel'in "Manzum Mektup" başlığı altında Divan edebiyatında ve Modern Türk edebiyatında mektup başlığına sahip şiirleri, mektup kurgusu ile yazılmış şiirleri ve mektup anlatım tekniği kullanılan şiirleri tek bir başlık altında incelediği görülmektedir. Bu incelemede verilen Divan edebiyatı ve Modern Türk edebiyatı örneklerine bakıldığında örneklerin bir başlık altında incelenemeyecek şekilde farklılıklara sahip olduğu görülebilmektedir. Tansel'in çalışmasından yıllar sonra Divan edebiyatında mektup konusunu inceleyen Orhan Şaik Gökay'ın doğrudan "manzum mektup" ifadesini reddettiği görülmektedir. Orhan Şaik

Gökyay mektubu sadece gerçek anlamında, bir kişi veya kişilerden bir kişi veya kişilere iletişim amaçlı yazılan metin olarak kabule etmektedir. Kemal Demiray modern Türk şiirindeki mektup ile ilişkili şiirleri “Koşuk biçimindeki mektuplar” başlığı altında inceler. Bu incelemede şiir örneklerine bakıldığında da Fevziye Abdullah Tansel’in çalışmasındaki gibi şiirlerin mektup anlatım tekniği ve mektup türü ile ilişkileri ayırt edilmeksizin bir başlık altında kabul edildiği görülmektedir. Ayrıca Kemal Demiray, Aka Gündüz’ün ve Kemalettin Kamu’nun şiirlerinden doğrudan “mektup” olarak bahseder, bu şiirler sadece şiir formuna sahip mektuplar olarak kabul edilir. Ahmet Ada mektup ile ilişkili şiirleri özellikle biçimsel açıdan ele aldığı yazısında, Mektup ile ilişkili şiirlerin “manzum mektup” ve “mektup şiir” ifadeleri ile isimlendirilmelerine “mektup-şiir biçimi” ve “şiir-mektup biçimi” biçimsel ifadelerini ekler. Emel Kefeli mektup anlatım tekniğini roman ve hikâye türlerindeki kullanımını incelediği eserinde “manzum mektup” ve “mektup-şiir” ifadelerini aynı anlamda ve mektup biçiminde yazılmış şiirler için kullanmaktadır. Emine Eroğlu modern Türk edebiyatında mektubu ele aldığı yazısında “manzum mektup” alt başlığını kullanır ve bu alt başlık altında ele aldığı şiirler için “mektup-şiir” ifadesini de kullanır. Şaban Sağlık modern Türk edebiyatında mektup şiir ilişkisine değindiği yazısında sınıflandırması ile en azından alt başlık düzeyinde diğer araştırmacılardan ayırır. Mektup ile ilişkili şiirleri “Manzum Mektuplar (Koşuk Biçiminde Şiirler)” ve “‘Mektup’ Başlıklı Şiirler” başlıkları altında değerlendirir. İlk olarak manzum mektupların biçimsel olarak şiirle ilişkisine değinen Sağlık manzum mektubu “şiir biçiminde yazılmış mektup” olarak tanımlamış olur. Yazısının devamında manzum mektup olarak değerlendirilen örnekleri “şiir” olarak da kabul eder. Böylece manzum mektup “şiir biçiminde yazılmış mektup şiirler” olarak kabul edilmiş olur. Yazıda manzum mektup örnekleri olarak yer alan Mehmet Akif Ersoy’un “Bir Arıza” ve “Abbas Halim Paşa’ya Mektup” başlıklı şiirleri ise “mektup-şiir” olarak isimlendirilir. Böylece her ne kadar sınıflandırması ile diğer araştırmacıların çalışmalarından ayrılrsa da Sağlık’ın çalışması da “manzum mektup” ve “mektup-şiir” ifadelerini aynı anlamda kabul eder.

Değinilen çalışmalara bakılarak literatürde yapılmış sınıflandırmalar ve isimlendirmelerde mektup ile ilişkili şiirlerin tamamının bir tür şeklinde kabul edildiği, farklı isimlendirmeler kullanılsa da bu isimlendirmelerin aynı anlamda kabul edildiği görülmektedir. Bu durumun başlıca nedeni manzum metinlerin tamamının araştırmacılar tarafından şiir olarak kabul edilmesidir. Düz yazı türlerin geri planda kaldığı Divan ve

Halk edebiyatında manzum şekilde, şiir biçimi kullanarak şiir dışı türlerde eserler verilmiştir. Modern Türk edebiyatının doğumu ve gelişimi ile bazı düz yazı türleri Türk edebiyatına girerken mevcut türlere de rağbet artmıştır. Şiir biçimi büyük çoğunlukla şiir türü için kullanılmıştır her ne kadar manzum şiir dışı metinler üretilse de bu durum manzumun, şiir biçiminin şiire özel bir form olarak kabulüne neden olmuştur. Manzum kelimesinin “şiir biçiminde yazılmış metin” anlamını kabul edip mektup-şiir ifadesi ile aynı anlamda olmadığını ortaya koyarak bir ana başlık olarak kullanmak akla gelebilir. Ancak bu durum sınıflandırma sırasında şiir biçiminde, manzum olan ancak şiir olmayan mektupların, mektup anlatım tekniği kullanan ve şiir olan metinlerle ayrıştırılmasında isimlendirme sorununa sebep olur. Ayrıca doğası gereği bütün mektup-şiirler şiir biçiminde olacağı için bu şiirlerin “manzum mektup”, “şiir biçiminde mektup”, “koşuk biçiminde mektup” gibi bir ana başlık altına alınması gerekmemektedir.

Literatürde yapılmış sınıflandırmalara bakıldığında tek sorunun metinlerin “manzum mektup” başlığı altında toplanması olmadığı görülebilmektedir. Araştırmacılar, mektup ile ilişkileri farklı boyutta olan ve ortak noktaları başlıklarında “mektup” ifadesini barındırmak olan şiirlerin tamamını “manzum mektup” sınıflandırması altında toplamıştır. Öncelikle bir eserin, şiirin yer aldığı türü belirlemede sadece sahip olduğu başlığı dikkate almak doğru değildir. Ayrıca Türk şiirinin mektup türü ile olan ilişkisi göz önüne alındığında bu ilişkinin şiirlere yansımalarının tek bir sınıflandırma altında gösterilemeyeceği anlaşılar. Mektup ile ilişkili şiirler değerlendirildiğinde mektubun insanların zihnindeki imgesi ve çağrışımından yararlanan şiirler, içerisinde mektup kurgusuna sahip olan şiirler ve mektup anlatım tekniğine sahip olan şiirler olarak üç başlık altında değerlendirilmesi gerektiği görülmüştür. Bu yüzden çalışmamızda mektup ile ilişkili şiirlerin sınıflandırılması için araştırmacılar tarafından “mektup şiir” ifadesi ile aynı anlamda kabul edilerek kullanılan “manzum mektup” başlığı yerine metinlerin mektup türü ile olan ilişkisini ortaya koyan başlıklar kullanılarak dört sınıf oluşturulmuştur.

İlk olarak çalışmada mektup ile ilişkili manzum, şiir biçiminde olan metinler, şiir ve şiir olmayanlar olarak ikiye ayrılmıştır. Şiir olmayan ancak şiir biçimini kullanan, kurgusal veya kurgusal olmayan bu metinler “manzum mektup” başlığı altında incelenmiştir. Bu isimlendirmede “manzum” ifadesi “şiir” ile aynı anlamda düşünülmemiş, sadece “şiir biçimi” anlamına geldiği göz önüne alınmıştır. Önceden de değinildiği gibi modern Türk edebiyatında manzum olan ancak şiir olmayan metin sayısı

oldukça azdır. Değerlendirilen metinlere bakıldığında manzum mektupların tek başlarına yayınlanmak veya iletişim kurmak amaçlı tercih edilmediği görülmektedir. Çalışmada ilk olarak değerlendirilen “Üstat Muhterem Ekrem Beyefendi Hazretlerin” başlıklı mektup Menemenlizâde Mehmet Tahir tarafından şiir kitabı *Elhân* ile Recaizâde Mahmut Ekrem’e gönderilmiştir. R. Mahmut Ekrem’i şiir konusunda fikirleri çok önemli biri olarak gören M. Mehmet Tahir’in kitabında kullandığı söz sanatları ve dil yeteneğini göstermek amaçlı manzum mektup formunu seçtiğini söyleyebiliriz. Gerçek bir mektup olan metinde özel mektupların içerik unsurlarına, içerik unsur sunum sıralamasına ve kısmı olarak da mektup biçimine sadık kalınmıştır. Çalışmada ikinci olarak incelenen mektup, kurgusal manzum mektuplara bir örnektir. Orhan Seyfi Orhan “Abdülhâk Hamid’e Mektup” başlıklı şiirini Abdülhak Hamid Tarhan’a yazılmış özel bir mektup olarak kurgular. Tamamını şiir olarak ele aldığımız bu metin iki kısımdan oluşmaktadır, ilk kısım bir manzum mektup olarak yazılmış şiir özellikleri barındırmayan bir bölümdür. Burası anlatıcının sevgilisi ve ona karşı olan aşkını anlattığı ikinci kısım için bir çerçeve oluşturma özelliği taşır. Anlatıcı burada büyük bir şair olarak kabul ettiği Abdülhak Hamid Tarhan’ı över ve nasıl ona mektup yazma kararı aldığını dile getirir. Metnin manzum mektup olan birinci kısmı anlatının çerçevesini oluşturmanın yanı sıra gerçek dünyadaki varlığı şiir okurlarınca bilinen, kurgu olmayan bir insana yazılmış mektup olması sayesinde metnin şiir ve kurgu olan ikinci kısmının inandırıcılığını arttırmak amaçlı kullanılmıştır. “Abdülhâk Hamid’e Mektup” başlıklı metnin ikiye ayrılması sadece içeriğin değişimi nedeniyle yapılmamıştır. Metnin manzum mektup olan kısmında mektupların vazgeçilemez unsuru olan alıcı, muhatap Abdülhak Hamid Tarhan olarak belirgin bir şekilde gösterilmektedir. İkinci kısımda alıcı, muhatap belirsizleşir, mektuplarda görülemeyecek şekilde belirsiz bir muhataba sesleniş ortaya çıkar. Bu durum aşk hikayesinin Abdülhak Hamid Tarhan’a bir mektup ile anlatıldığı kurgusunu da zedeler. Türk edebiyatında mektup türünün en önemli yazarlarından biri olan Nâzım Hikmet Ran, mektup ile ilişkili şiirler ve manzum mektup türünde de örnekler yazmıştır. Nâzım Hikmet “şiirsel anlatı” olarak tanımlayabileceğimiz, şiir ve manzum metinlerden oluşan *Memleketimden İnsan Manzaraları* eserinde manzum mektup türüne de yer vermiştir. Çalışma içerisinde “Mahkûm Melahat’ın Mektubu” ve “Peder’in Mektubu” olarak isimlendirdiğimiz manzum mektuplar ayrı ayrı, kendi başlıkları olan metinler olarak yer almamaktadır. “Mahkûm Melahat’ın Mektubu” bir annenin kızı için isteklerini annesine yazdığı kısa ve sade bir manzum mektuptur. “Peder’in Mektubu”nda da oldukça sade bir dil kullanılmıştır. Bu iki kurgusal mektup da kurgusal yazarlarının karakterleriyle

uygun dillere sahiptirler. Şiirsel dil ve anlatımdan uzak bu metinler *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın olay akışını devam ettirirken manzum olmaları sayesinde şiirsel anlatının sesini de devam ettirmektedirler. Bu durum manzum mektup seçiminin temel nedeni olarak düşünülebilir. Nâzım Hikmet bir diğer şiirsel anlatı olan *Kuva'yı Milliye* eserinde manzum mektup kullanımına başvurmuştur. Bu eserde tamamıyla kurgusal olan manzum mektup örneği “Nurettin Eşfak'ın Bir Mektubu” dur. Ankara'da Kurtuluş Savaşı sırasında öğretmenlik yapan, şiire meraklı ve kültürlü bir kişi olan Nurettin Eşfak bu mektubunda “Kardeşim” diye seslendiği arkadaşına mektepten istifa ve orduya katılma kararını haber verip sebebini açıklar. Bu manzum mektupta da özel mektupların dil özelliklerini ve sade dilini gözlemleyebiliriz, diğer kurgusal manzum mektuplardan farklı olarak bu mektubun içeriğinde benzetmeler boyutunda zenginlik vardır. Bunun nedeninin bu mektubun kurgusal yazarı olan Nurettin Eşfak'ın bilgi ve birikiminin Mahkûm Melahat ve Peder'den daha fazla olması olduğu anlaşılabılır. Nâzım Hikmet kurgusal karakterlerine yazdırdığı mektuplarda onların karakterlerine dikkat etmiştir. Nurettin Eşfak'ın mektubunda da şiirsel söylem az olsa da şiir biçimin ses özelliklerinden yararlanılmaktadır. *Kuva'yı Milliye* içerisinde yer alan diğer manzum mektuplar kurgusal karakterlerin yazdığı kurgusal manzum mektuplar değildir. Nâzım Hikmet, Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk* eserinde yer alan gerçek kişiler tarafından yazılmış düz yazı mektuplar ve telgrafları yeniden yazım metodunu kullanarak şiir biçime sokar ve manzum mektup haline getirir. Bu mektuplar Halide Edip Adıvar, İsmet İnönü ve Manastırlı Hamdi Bey'e aittir. Manzum mektuplar orijinaleri ile kıyaslandığında ekleme yapılmadığı, dillerine sadık kalındığı ancak ayıklama ve cümlelerin, kelimelerin yerlerinin değiştirildiği görülmektedir. Bu değişimlerin şiir biçiminin ses imkânlarının kullanımı için yapıldığı söylenebilir. Gerek kurgusal gerek gerçek anlamıyla gerekse de düz yazı mektupların yeniden yazımı olan manzum mektuplarda şiir biçiminin tercih edilmesinin başlıca nedeninin şiir biçiminin sağladığı ses imkânları olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca manzum mektupların, mektupların vazgeçilemez unsuru olan gönderici ve alıcıyı mutlaka barındırdıkları gözlemlenebilmektedir. Manzum mektupların, mektup anlatım tekniğinin içerik ve biçim unsurlarını kullanıma bakarak manzum mektupların sadece şiir özelliği taşımamaları ile mektup-şiir türünden ayrıldıkları söylenebilir.

Çalışmada mektup ile ilgili şiirler değerlendirilirken ilk olarak okuyucuların zihnindeki mektup imgesinden yararlanan, mektup çağrışımlarını kullanan şiirler ele

alınmıştır. “Mektup İmgesi ve Çağrışımından Yararlanan Şiirler” başlığı altında incelenen bu şiirlerin mektup ile ilişkili şiirler arasında en fazla örnek barındıran sınıf olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti’nin son yıllarının savaşlar içerisinde geçmesi, bu savaşlardan dolayı Anadolu’da yaşayan Türklerin savaşmak için evlerinden ve ailelerinden uzak coğrafyalarda yıllarca süren yaşamları mektupların halk arasında kullanımını arttırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu sonrası okuma yazma oranının artışı ve köyden, küçük şehirlerden büyük şehirlere göç bu artışı büyütmüş ve hızlandırmıştır. Bu durumun sonucu olarak mektup ve mektup türleri farklı acılardan halkın zihninde yer edinerek imge ve çağrışım boyutunda özellikler kazanmıştır. Mektubun uzak mesafeler arası iletişim sağlama özelliğini göz önüne alan şairler, uzaklık ve ayrılık vurgulamak istediklerini mektup çağrışımında yararlanmışlardır. Şairler askerlik gibi gerçek anlamda mekânsal uzaklığı şiirlerinde mektuptan yararlanarak ortaya koydukları gibi ölen kişi ile oluşan soyut uzaklığı da mektup kullanımı ile okuyucularına gösterirler. Mektup sadece uzaklık gösterimini sağlamaz, iletişim sağlaması ve iletişimin devamına imkân tanınması ile mektup ilişkilerin devamını da sağlar. Mektubun bu yanını göz önüne alan şairler aşk ilişkilerinin sona erişini anlatırken mektup imgesinden yararlanırlar. Şairler tarafından ölüm de bir nevi ilişkinin sona ermesi, kesilmesi olarak düşünülmüş ve ölüm ele alınan şiirlerde mektup imgesi ve çağrışımından yararlanılmıştır. Bu iki konuda da “geri gelen mektup” ve “cevapsız mektup” gibi halkın zihninde olumsuz durumların temsili haline gelmiş mektup imgelerine yer verilir. Çalışma içerisinde “Mektup İmgesi ve Çağrışımından Yararlanan Şiirler” başlığı altında değerlendirilen şiirler mektup kurgusuna ve mektup anlatım tekniği unsurlarına sahip olmamaları diğer sınıflandırmalardan ayrılmaktadırlar. Kurgu-mektuplar ve mektup-şiirler de mektup imgesi ve çağrışımından yararlanmaktadır ancak mektup ile ilişkileri bununla sınırlı değildir. “Mektup İmgesi ve Çağrışımından Yararlanan Şiirler” başlığı altındaki şiirlerin mektup ile ilişkili imge ve çağrışım boyutunda kalmıştır.

Çalışma içerisinde mektup ile ilişkili şiirlerin sınıflandırılması için önerilen bir diğer başlık “Kurgu-Mektuplar” başlığıdır. Mektubun imge ve çağrışımından yararlanmanın yanı sıra bu şiirlerde mektup kurgusu da oluşturulmuştur. Manzum mektuplar ile benzerlik gösteren kurgu-mektupları şiir olmaları onları manzum mektuplardan ayırmaktadır. Kurgu-mektuplarda başlık haricinde de şiirin içerisinde de metnin bir mektup olduğu kurgusu sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kurgu genel olarak doğrudan şiirin yazımından mektup yazımı olarak bahsedilmesi ve/veya muhataptan bir

alıcı olarak bahsedilmesi ile sağlanır. Kurgu-mektupları, mektup-şairlerden ayıran unsur kurgu-mektupların mektup anlatım tekniğinin içerik ve biçim unsurlarını, anlatıcı-gönderici ve muhatap-alıcı vurgusu hariç, bünyesinde barındırmamasıdır. Kurgu-mektuplar şairler tarafından yoğun şekilde kullanılan bir form olmuştur. Kurgu-mektupların şiirsel anlatılar içinde bir bölüm veya parça olarak değil başlıca bağımsız şiir metinleri olarak şiir kitapları içinde yer almaktadır.

Çalışmada öncelikle literatürde kabul görmüş olan “mektup ile ilişkili şiirlerin tamamı mektup şiirdir” düşüncesine ardından da “manzum mektup” ve “mektup şiir” ifadelerinin aynı anlamda kullanılabileceğine karşı çıkılmıştır. Yaptığımız tasnif ve incelediğimiz şiirlerin ardından mektup-şiirin tanımlanması için “Mektup anlatım tekniğini kullanan mektup kurgusuna sahip şiirlerin tamamı, taşıdıkları mektup özelliğinin kurgusal veya gerçek olmasına bakmaksızın mektup şiir olarak kabul edilmelidir.” düşüncesi kabul edilmiştir. Mektup anlatım tekniğinin ne olduğu ve nasıl kullanıldığı araştırmacılar tarafından düz yazı türler için tespit edilip örneklendirilmiştir ancak bu tespitler şiir türü için kullanıma uygun değildir. Bu neden ilk olarak mektup anlatım tekniğinin şiir türündeki unsurları tespit edilmiştir. Bu unsurlar içerik ve biçim olmak üzere iki gruba ayrılmış, içerik unsurları şu altı maddeden oluşmaktadır:

1. **İletim:** Mektubun ana unsuru olan iletim, mektup-şiirlerde de bazen ana bazen yan unsur olarak yer almaktadır. Anlatıcını, göndericini iletim unsuru ile duygu ve düşüncelerini muhatabına, alıcıya aktarır. Ayrıca gönderici tarafından istek ve ricada bulunulur, alıcı tarafından yapılan istek ve ricalara da cevap verilir. Mektup-şiirlerde tıpkı mektuplardaki gibi soru sormak ve bahsedilsin veya bahsedilmesin sorulan soruya cevap vermek için iletim özelliği kullanılır.
2. **Haberleşme:** İletim unsuru ile mektuplarda yer alan haberleşme unsuru da mektup türü ve mektup-şiirlerde gözlemlenebilir. His ve düşüncelerin iletim unsuru ile anlatımının yanı sıra gönderici, anlatıcı yaşananlardan uzakta olduğu için bilgisiz kalan alıcıyı, muhatabını haberdar etmektedir. Bu haberlerin içeriği sosyal, ekonomik, siyasal olabildiği gibi kişilerin özel hayatı ile ilgili de olabilir.
3. **Biyografi/Otobiyografi:** Özel mektuplarda gönderici/ler ve alıcı/lar bulunmaktadır. Özel mektup formunu kullanan mektup-şiirlerde de gerçek veya kurgusal gönderi/ler ve alıcı/lar bulunmak zorundadır. Bu mektup-şiirler gönderici ve alıcı konumunda bulunan kişi ve kişilerin özel hayatlarına değin bilgiler yer alır. Bu bilgilerin açıklığı kurgulanan mektuba göre değişiklik gösterse

de dikkatli okumalar da biyografik ve otobiyografik unsurlar mektup-şairlerde gözlemlenebilmektedir.

4. **Üslup:** Mektuplar başta özel ve resmi olmak üzere ikiye ayrılır. Özel ve resmi mektuplarda göndericinin ve alıcının konumuna göre belirli üslup özelliklerine sahiptirler. Mektup anlatım tekniğini kullanan mektup-şairlerde de şiirin barındırdığı mektup kurgusuna göre üslupta değişiklik görülmektedir. Resmi mektup kurgusunu barındıran mektup-şairler, resmi mektupların 2. çoğul şahıs kullanımını barındırır. Özel mektup kurgusuna sahip mektup-şairler de özel mektuplarda görülen samimi ve doğal üslubu barındırmaktadır. Mektup-şairlerin üsluplarına bakıldığında şiir türünün kendine özel dil kullanımından uzaklaşıldığı daha doğal ve samimi bir dil tercihinde bulunulduğu görülebilir. Mektup-şair türünün şairlere sağladığı imkân bu sade, doğal ve samimi üslubun olumsuz anlamda basit anlaşılmasını engellemektir.
5. **Gönderici ve Alıcı:** Resmi ve özel olmaları fark etmeksizin mektupların gönderici/ler ve alıcı/lar barındırması zorunludur. Mektup anlatım tekniğini kullanan mektup-şairler de gönderici/ler ve alıcı/lar mutlaka barındırır. Şiirde muhatap olarak alıcı/lar kabul edilse de esas muhatap okurdur ancak mektup-şairlerde metin boyunca alıcı/lar vurgusu yapılmalıdır. Gönderici/ler ve alıcı/lar vurgusu mektup-şairlerin mektup kurgusunu güçlendiren en önemli unsurlardan biridir.
6. **Mektup Yazım Süreci:** Mektup-şairlerin mektup kurgusunu güçlendiren bir diğer mektup anlatım tekniği unsuru mektubun yazım sürecinin mektup-şair içerisinde belirtilmesidir. Bazen şairler doğrudan “mektup” ifadesini kullanarak bu süreci dile getirirken bazen de dolaylı olarak belirtirler. Yazım sürecinin belirtilmesi ve yazılan metnin mektup olduğuna değinilmesi, mektuptan sadece çağrışım ve imge boyutunda yararlanan şiirlerde görülen ve muallak olarak kalan “şiir metninin sesleniş mi yoksa yazılı bir metin mi?” olduğu sorusunu mektup-şair için ortadan kaldırır.

Şiirin kendine özel biçimi olmasına, bu biçimin şiir tarihi içerisinde değişmesine rağmen mektup-şairler, esasında düz yazı türü olan mektubun biçimsel özellikleri kullanmış ve bu özellikler mektup anlatım tekniğinin biçimsel özellikleri haline gelmiştir. Mektupların sağ üst köşesinde mektubun yazıldığı yer ve tarih yer alır. Ardından hitap ifadesinin yer aldığı kısım, sonrasında sırasıyla iletişim, haberleşme ve selamlama, arzu

ve istek bildirmenin yer aldığı son kısım yer alır. Mektubun sağ alt köşesinde gönderinin ismi yer almaktadır. Bazı mektuplarda bahsedilen kısımların yazımından sonra mektuba ekleme yapılır bu kısma da hamış, ek denilir. İçerik mektup türündeki bu sırası çalışma içerisinde “içerik sunum sırası” olarak adlandırılmıştır.

Tasnif ve mektup anlatım tekniği unsurlarına değinildikten sonra çalışmada son olarak 1839’dan 1950 yılına kadarki süreçte üretilmiş manzume ve şiirler incelenmiştir. Bu metinlerin incelenmesinde mektup ile olan ilişkileri dikkate alınırken esasında mektup-şiir türüne olan uzaklıkları ve yakınlıkları dile getirilmiş, neden mektup şiir türü içerisinde yer alıp alamayacaklarına değinilmiştir. Çalışma içerisinde ele alınan şiirler ya önceki çalışmalarda manzum mektup veya mektup şiir olarak değerlendirilmiş ya da önceki çalışmaların ışığında değerlendirilebilecek olan şiirlerdir. Bu şiirlerle ilgili yapılan önceki sınıflandırmalara ve tespitlere yaptığımız itirazlarla şiirlerin sınıflandırılmasında bir karmaşa oluşabileceği için çalışma içerisinde önerilen sınıflandırmaya uygun olarak sınıflandırılıp incelenmiştir. Bu durum neticesinde çalışmamızda sadece mektup şiirler değil diğer sınıflar içerisindeki şiirler de incelenmiştir. 1839’dan 1950 yılına kadar başlığında mektup veya mektup alttürü isimlerini barındırdığı için yazar, araştırmacılar ve okurlar nezdinde mektup-şiir türü içerisinde kabul edilmiş veya edilebilecek şiirlerin barındıran çalışmamız, bundan sonra yapılacak araştırmalar için bir mektup veya mektup türü ile ilişki şiirler antolojisi hüviyeti taşımaktadır.

Kaynakça

- Ada, Ahmet. «Mektup İçin Fragmanlar.» *Bahçe Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 2000.
- Anday, Melih Cevdet. *Rahatı Kaçan Ağaç*. Ölmez Eserler, 1946.
- Asya, Arif Nihat. *Arif Nihat Asya'dan Seçme Şiirler ve Yazılar*. Ankara: Elips Kitap, 2016.
- Aykaç, Fazıl Ahmet. *Harman Sonu*. İstanbul: Halk Kitaphanesi, 1919.
- Beyatlı, Yahya Kemal. *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2018.
- Bingöl, Ulaş . «Şair-i Azam'a Mektup'a Dâir Bir İnceleme.» *SUTAD*, 2018: 137-152.
- Bozdağ, İsmet. *Gönderilmemiş Mektuplar*. İstanbul: ABC Kitabevi, 1943.
- Bozkurt, Nebi . «Mektup.» *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, yazar Nebi Bozkurt. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004.
- Boztepe, Halil Nihat. *Sihâm-ı İlham*. İstanbul: Ak, 2016.
- Bölükbaşı, Rıza Tefvik. *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*. İstanbul: Kitabevi, 2005.
- Çağlayan, Sabri. *Aşka Doğru*. İstanbul: Ülkü Basımevi, 1946.
- Çakmak, İbrahim Tarık. *Düşünen Bacaklar*. İstanbul: Vakıf Basımevi, 1948.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz. «İkinci Mektup.» *Anayurt Haftalık İlim ve Sanat Gazetesi*, 1933: 4.
- Demiray, Kemal. «Tanzimattan Günümüze Değın Mektup.» *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Mektup Özel Sayısı*, 1974: 88.
- Ediboğlu, Baki Süha. *Gece Yağmuru*. Ankara: Ar Basımevi, 1947.
- Ekrem, Namık. *Hicran*. İstanbul: Ruşen Matbaası, 1908.
- Emek, Reşat Cemal. *Hacı Babanın Kumruları*. Ankara: Güney Basımevi, 1949.
- Eroğlu, Emine . «Cumhuriyet Döneminde Mektup.» *Hece Aylık Edebiyat Dergisi: Mektup Özel Sayısı*, 2006: 67.
- Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*. İstanbul: Nesil, 2013.
- Esad, Faik, ve Mehmed Faik Esad Andelib. *Bahar Çiçekleri*. İstanbul, 1894.
- Eyüboğlu, Bedri Rahmi. *Dol Karabakır Dol*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Fildişi, Ali. «Hüsn-ü Aşk'ta Mektup Tarzı Anlatım.» *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, 2006: 166.
- Göktürk, Akşit. «İngiliz Yazınında Mektup.» *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi: Mektup Özel Sayısı*, 1974: 513.
- Gökay, Orhan Şaik. «Tanzimat Dönemine Değın Mektup.» *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi: Mektup Özel Sayısı*, 1974: 17.
- Gövsâ, İbrahim Alâettin. *Çanakkale İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1989.
- Gündüz, Aka. *Bozgun*. İstanbul: Kanaat Matbaası, 1915.

- Haksever, Halil İbrahim. «Eski Türk Edebiyatında Mektup.» *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, 2006: 46.
- Hınçer, İhsan. *İnkılâp Türküleri*. İstanbul, 1943.
- İlgaz, Rıfat . *Bütün Şiirleri*. Çınar, 2003.
- İlhan, Attilâ. *Duvar*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.
- İrmak, Erkan. , *Kayıp Destan'ın İzinde – Nâzım Hikmet, İdeoloji ve Yenide Yazmak*. İstanbul : Yapı kredi Yayınları, 2020.
- Kadir, A. *Tebliğ*. İstanbul: Sebat, 1943.
- Kefeli, Emel. *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*. İstanbul: Kitabevi, 2002.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2018.
- Köktürk, Şahin. «Halk Edebiyatında Mektup.» *Hece Aylık Edebiyat Dergisi: Mektup Özel Sayısı*, 2006: 48.
- Kuru, Mahmut. *İklimden İklime*. İstanbul: Toprak Dergisi Yayını, 1946.
- Lav, Ercümen Behzad. *Bütün Eserleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Lazer, Hank. «The Letter-Poem Lazer.» *Northwest Review*, 1 1 1981: 238.
- Nahid, Tahsin . *Rûh-ı Bî-Kayd*. İstanbul: Fecr-i Ati Kütüphanesi, 1904.
- Namık Kemal. *Namık Kemal'in Hûsûsî Mektupları I*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Onat, Muvaffak Sami. *Vazo*. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1941.
- Orhon, Orhan Seyfi. *Gönülden Sesler*. İstanbul: Akbaba Matbaası, 1964.
- Ozansoy, Faik Ali. *Şâir-i A'zam'a Mektup*. İstanbul: Cihanbiraderler Matbaası, 1922.
- Ozansoy, Halit Fahri. *Cenk Duyguları*. İstanbul: Necm-i İstikbâl Matbaası, 1915.
- Özdemir, Emin. *Yazınsal Türler*. Ankara: Bilgi, 2017.
- Özden, Şinasi Özden. *Teselli*. Ankara, 1943.
- Parlatır, İsmail. *Güzel Yazılar Mektuplar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Ran, Nâzım Hikmet. *Memleketimden İnsan Manzaraları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- Ran, Nâzım Hikmet. *Kuvâyi Milliye*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Ran, Nazım Hikmet. *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Ran, Nâzım Hikmet. *İlk Şiirler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- Ran, Nazım Hikmet. *Kuvâyi Milliye*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Ran, Nâzım Hikmet. *Piraye'ye Mektuplar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.
- Ran, Nazım Hikmet. *Yatar Bursa Kalesinde*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

- Regü, Şükrü Enis. *Buğu*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1943.
- Safa, İsmail. *Mensiyyât*. İstanbul: Matbaayı Ahmed İhsân, 1910.
- Sağlık, Şaban. «Şiire düşen ‘Mektup’ İmgesi: Modern Türk Edebiyatında Mektup-Şiir İlişkisi.» *Hece Aylık Edebiyat Dergisi: Mektup Özel Sayısı*, 2006: 230.
- Sâmanoğlu, Gültekin. *Kemâlettin Kâmi Kamu Hayatı, San’atı ve Şiirleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.
- Selekler, Hamit Macit. *Sulh ve diğer şiirler*. İstanbul: Hüsnü Tabiat Basımevi, 1944.
- Sılay, Celâl. *Hüsran Filizleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Şendil, Sabih. *Bizim İskele*. İstanbul: Işıl Matbaası, İstanbul, 1948.
- Tâhir, Menemenlizâde Mehmet. *Elhân*. İstanbul: Matba’yı Ebû el-zîyâ, 1886.
- Tanır, Rauf. *Zehir Gibi*. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1948.
- Tansel, Fevziye Abdullah. «Türk Edebiyatında Mektup.» *Tercüme Dergisi Mektup Özel Sayısı*, 1964.
- Tarancı, Cahit Sıtkı. *Otuz Beş Yaş*. İstanbul: Can Yayınları, 2019.
- Tarancı, Cahit Sıtkı. *Ziya’ya Mektuplar*. İstanbul: Can Yayınları, 2019.
- Teoman, Sabahattin Tahsin. *Rıhtım Sisleri*. Ankara: Alâeddin Kırıl Basımevi, 1943.
- Tepedenlizâde, Hüseyin Kâmil. *Yazdıklarım*. İstanbul: Dikran Karebetyan Matbaası, 1885.
- Toprak, Ö. F., ve Suat Taşer. *Hürriyet*. Ant, 1945.
- Varınoğlu, Güngör Öner. «Alman Yazınında Mektup.» *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Mektup Özel Sayısı*, 1974: 392.